

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

54. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2007/11–12

Tartalom

SZÁNTÓ Péter: **Tudományos vizsgálódások**

Cikkek

SZÁVA-KOVÁTS Endre: A „Kiratka Állítás Szerzői Effektusa”: Szakirodalom-ismereti tanulmány. I. Az effektus jelensége, okai és nyomai a szakirodalomban, felismerése és megismerése, fogalmának meghatározása	493
MÉSZÁROS Judit: A MANCI és a LISA könyvtártudományi adatbázisok tartalmi feltárórendszerének összehasonlító elemzése	507
BUJDOSÓNÉ DANI Erzsébet: Helyi testületi anyagok bibliográfiai leírásának problémái	531
DRÓTOS László–SOMOGYI Tamás: Adattármutra. Lexikonok	539

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

ÁRKOS Iván: A 2006. évi hazai CD-ROM- és DVD-ROM-kiadás jellemzői	557
RYDBERG-COX, Jeffrey A.: A digitális könyvtár és a digitális humaniőrak (Ism.: Czeglédi László)	558
KIM, Dae-Jung: A tudás és az információ korszakának szereplői a könyvtárak (Ref.: Papp István)	562
BAWDEN, David–VILAR, Polona: A digitális könyvtárak: a használói igények elfogadása vagy kezelése (Ref.: Sonnevend Péter)	563
SAN JOSÉ, Blanca–PACIOS, Ana R.: Az időszaki kiadványok konzorciális vételének hatása a dokumentumszolgáltatásra (madridi esettanulmány) (Ref.: Viszocsek Eszter)	563
WILEY, Lynn–CHRZASTOWSKI, Tina E.: Az elektronikus folyóiratok hatása a könyvtárközi kölcsönzésre: felmérések Illinois Államban (USA)	(e)
MARUŠIAKOVÁ, Katarína: EDO – elektronikus dokumentumkölcsönzési rendszer a pozsonyi Egyetemi Könyvtárban (Ref.: Prókai Margit)	(e)
MOKROŠOVÁ, Michaela: A közép- és felsőfokú informatikus könyvtárosszakok és a tevékenységek tartalma a könyvtári munkakörökben (Ref.: Prókai Margit)	(e)
Tudományos, műszaki és orvostudományi kiadók (Ref.: Jáki Éva)	(e)

EU-információ

Fehér könyv az Európai Kommunikációs Politikáról • Európai kulturális értékek – új Eurobarometer felmérés • Az Európai Bizottság Központi Könyvtárának 2006. évi jelentése • EUtube • Ajánlott webcímek (Összeállította: Kovácsné Koreny Ágnes).....	565
IFLA hírek (Összeállította: Papp István)	570

(e) = Csak a TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 54 • 2007/11–12

Summaries

SZÁVA-KOVÁTS, E.: The "Author's Effect of Showcasing": A literature science study. I. The phenomenon, causes and traces of the effect in the literature, its perception and cognition, the definition of its notion 493

The „Author's Effect of Showcasing” (AES) is the activity of the publishing researchers as authors with which they shape by free will the formal reference stock of their communications cited directly and itemizedly, placing this formal reference stock into the showcase of modern science – consciously or unconsciously. Its fundamental cause is the scientific publication explosion of the past century: the constantly uncitable vast quantity of the relevant and citable literature. This gives rise to the necessity of selection, choice and lifting out in the course of the author's personal referencing practice. This first paper of the study demonstrates the emergence, causes and traces of the AES phenomenon in the journal literature of the natural sciences already in the mature Little Science age, and the continuous existence of the phenomenon ever since. The perception and cognition of the effect is shown on the basis of the relevant findings of the present author's previous, manual fact-finding reference investigations based on autopsy, processing around 27 600 journal communications and reference stocks containing more than 322 000 citations. Finally, a summarizing definition of the effect is given. – In the next, second paper, the manifestation of the AES phenomenon will be demonstrated and analyzed in the theoretically most homogeneous domain of the scientific literature.

MÉSZÁROS, J.: Comparing the subject cataloguing systems of MANCI, the Hungarian LIS database and LISA 527

Judit Mészáros has carried out a comparative analysis of the subject lists of two important LIS

databases: Library and Information Science Abstracts (LISA) and a similar database produced by the LIS Library of the Hungarian Library Institute, cataloguing all Hungarian LIS periodicals and also covering selected international LIS journals. The thorough study formulates important suggestions for the further improvement of this type of services.

BUJDOSÓNÉ DANI, E.: The challenges of cataloguing local governments' documents531

Following the political and economic changes of the 1990s, the emerging democratic system in Hungary raised a growing interest in local government issues from the part of citizens. People are interested in all decisions concerning their region, their municipality or community, as these decisions have a major effect on their life and opportunities. Local governments have chosen libraries to make accessible for citizens the orders and decrees affecting the life of their communities. On the one hand, this is a great new responsibility showing the importance of libraries in providing information related to local matters. On the other hand, this type of rapidly growing local collection can only be used and researched effectively if it is appropriately catalogued. The paper deals with various issues related to providing local government information, including a few good practices.

DRÓTOS, L.–SOMOGYI, T.: Scrutiny of Hungarian databases. Encyclopaedias539

In the series “Scrutiny of Hungarian databases” independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

Száva-Kováts Endre

A „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa”: Szakirodalom-ismereti tanulmány.

I. Az effektus jelensége, okai és nyomai a szakirodalomban, felismerése és megismerése, fogalmának meghatározása.

Az elsődleges természettudományos közlemények hivatkozásállománya ma is nagyon különböző: terjedelmét és összetételét a publikáló kutató(k) mint szerző(k) alig korlátozott szabad akarata formálja. A hivatkozás folyamatában meghatározó szerepű a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” (KÁSZE). Ez az effektus formálja meg a közlemény közvetlenül-tételelesen citált formális hivatkozásállományát, beállítva azt a modern tudomány évtizedeken át nyomtatott hivatkozottsági indexekben megtestesülő kirakatába – a publikáló kutató mint szerző részéről tudatosan vagy nem tudatosan. Az effektus mind aktív forrását, mind létrejövő eredményét tekintve, szubjektív természetű.

A tanulmánynak ebben az első közleményében a természettudományi, különösen a fizikai folyóirat-irodalomból idézett példák mutatják be és igazolják a KÁSZE-jelenség felbukkanását, okait és nyomait már az elmúlt évszázad elején, és az okok és a jelenség létezését azóta is. Fel vannak sorolva a jelen szerző autopszián alapuló régebbi – 27 600 folyóirat-közleményt manuálisan feldolgozó, 322 000 formális-indexelt hivatkozást számba vevő és feldolgozó – hivatkozásvizsgálatainak azok az idevágó fontosabb eredményei, amelyek lehetővé tették az effektus felismerését, természetének megismerését. Végül meg van adva az effektus fogalmának összegező meghatározása.

1. Bevezetés

A természettudományi folyóiratok elsődleges ismeretközli – vagyis nem szemlélő – közleményeinek hivatkozásállománya még ma is igen eltérő terjedelmű. Bár jelenleg néhány vezető folyóirat szerkesztősége meghatározza a közlemények fajtáit, és az egyes fajták kívánatos-maximális hivatkozásállományát, azok mégis különböznek. A többi elit folyóirat közleményeinek hivatkozásállománya is nagyon különböző – még azokban az esetekben is, amikor a közlemények tárgyköre azonos, és tárgyai nagyon közel állók vagy akár azonosak. Ténylegesen még ma is a publikáló kutató(k) mint szerző(k) dönti(k) el, hogy a közlemény teljes: formális (közvetlen-tételes) és nem-formális (eponimikus és különösen közvetett-kollektív) hivatkozásállományának mekkora lesz a terjedelme, és milyen lesz az összetétele. A publikáló szerzők dokumentáltság iránti igénye és hivatkozási akaratja szubjektív természetű, és nem függ sem a köz-

lemény tárgyától, sem a tárgy(kör) irodalmának terjedelmétől. A közlemények hivatkozásállományát valójában egy tudatos vagy nem-tudatos emberi tényező alakítja ki és határozza meg: a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” (KÁSZE).

Tanulmányunknak ebben az első közleményében a természettudományi, különösen a fizikai folyóirat-irodalomból idézett példákkal bemutatjuk és igazoljuk a KÁSZE-jelenség felbukkanását, okait és nyomait a szakirodalomban. Demonstráljuk, hogy a jelenség alapvető oka: a tudományos publikációrobbanás már a Kis Tudomány utolsó, érett korszakában, a múlt század elején is létezett és hatott, és ez a tény kényszerítette a publikáló szerzőket és kényszeríti azóta is mindmáig a hivatkozható releváns irodalomban történő erős válogatásra, egyes munkák kiválasztására és kiemelésére a hivatkozás folyamatában. Közlemények szövegéből idézett ez irányú szerzői nyilatkozatokkal láttatjuk a szerzői válogatás megtörténtét

és ennek a gyakorlatnak az állandóságát, valamint a megtörtént válogatás szerzői jelzésének változó formáit. Szemléltetjük a mostani Nagy Tudomány korában korszerű, mai szerzői hivatkozási módszer kettős technikáját, amely egyrészt nem-formális, nem-indexelt eponimikus és közvetett-kollektív hivatkozásaktusokkal biztosítja a közlemény teljes dokumentáltságának a publikáló szerzőt kielégítő mértékét, másrészt formális: közvetlen-tételes hivatkozásaktusokkal a mai tudomány évtizedeken át indexelt kíratatába állítja a szerző által kiválasztott és kiemelt munkákat és szerzőiket (és itt és most csupán megemlítve: egyre inkább más természetű információkat is). Végül felidézzük régebbi, több évtizeden át folytatott (részben elsődleges tényfeltáró) hivatkozásvizsgálatainknak azokat az idevágó fontosabb eredményeit, amelyek lehetővé tették az effektus felismerését, és megadjuk a szakirodalmi jelenség fogalmának összegező meghatározását.

Ezek a kutatási eredményeink mind a *nyomtatott Citation Indexes* évtizedeinek a korában születtek, és akkor több szempontból is indokolt és célszerű volt a formális és a nem-formális hivatkozásokat és hivatkozásaktusokat „indexelt”-ként és „nem-indexelt”-ként megkülönböztetni és nevezni. Mivel azóta megjelent a más természetű elektronikus-virtuális SCI, helyesebbnek látjuk a jövőben a „formális” és a „nem-formális” terminusokat használni, az előzőkkel azonos értelemben. Ebben a közleményben azonban még használjuk a régi terminusokat is, két okból és céllal. Először: ilyen módon híven idézhetjük a régebben publikált eredményeket; másodsor: ezzel a szóhasználattal jelezni tudjuk a tényt, hogy sem az eponimikus, sem a közvetett-kollektív hivatkozottságot – és különösen nem az utóbbi módon citált munkákat! – nem mutatják ki sem a nyomtatott, sem az elektronikus-virtuális hivatkozottsági indexek.

Ez az új szóhasználat (és adott esetben a „nyomtatott” és az „elektronikus” vagy „virtuális” Citation Index szó szerinti megkülönböztetése) indokoltnak tűnik, mert véleményünk szerint némi zavar mutatkozik az irodalomban az SCI indexszel kapcsolatban; lásd legutóbb *Torvik* és szerzőtársai, valamint *Smalheiser* közleményeit [1, 2]. Ezzel kapcsolatban itt csak arra mutathatunk rá, hogy lényegbe vágó különbség van egy megszerkesztett és ki-nyomtatott, nem változ(tathat)ó index és egy virtuális könyvtár virtuális bejárata között.

Kötelességünk jelezni, hogy ezzel azonos tárgyú és című, kissé rövidebb munkánkat elfogadta köz-

lésre a *Journal of Information Science*. Az elsődleges közlésnek az abban megjelenő tanulmány [3] tekintendő.

2. A KÁSZE-jelenség: felbukkanása, okai és nyomai

A jelenlegi Nagy Tudomány korának úgynevezett „információrobbanásában” – helyesebben: publikációrobbanásában – nem szorul bizonyításra, hogy a természettudományok elsődleges, nem szemlélő közleményeinek publikált (és évtizedeken át: indexelt) hivatkozásállománya nem azonos tárgyuk releváns, tehát hivatkozható irodalmával, de nem azonos még annak a publikáló szerző által ismert részével sem. Kevésbé közismert, hogy még a közlemények tényleges-teljes hivatkozásállománya is *csak egy része*, a publikáló kutató mint szerző által *kiválasztott része* a tárgy releváns, hivatkozható irodalmának.

2.1 A hivatkozható irodalom régóta nyomasztó bősége

Aligha köztudott a bibliometriai tény, hogy a természettudományi folyóiratok elsődleges közleményeiben publikált formális hivatkozásállományok terjedelmét a nem-elavult releváns, tehát hivatkozható irodalomé általában egy nagyságrenddel meghaladja. Még kevésbé köztudott, és ezért rá kell itt mutatni, hogy a hivatkozható – és teljes-pontos hivatkozás esetében: hivatkozandó – irodalomnak ez a nyomasztó bősége nem a jelenlegi Nagy Tudomány kor még-soha-nem-volt új jelensége: hogy létezett ez a mennyiségi ellentét már jóval régebben is, a Kis Tudomány utolsó, érett korszakában is. Hivatkozunk az ismert tényre, hogy az elit természettudományi folyóiratok közleményeinek átlagos formális hivatkozásállománya még az elmúlt 20. század harmincas éveiben sem érte el (csupán megközelítette) a 10 tételt, és a hatvanas évek végén sem érte el a 20 tételt ([4], p. 187.), és csupán a nagyon erősen dokumentált kevés számú cikké érte el, esetleg haladta meg az átlag kétszeresét. Ugyanakkor, ezekben a korszakokban, a hivatkozható releváns irodalom mennyisége ezeket a tételszámokat egy nagyságrenddel meghaladta; nyomasztó bőségéről, hivatkozhatatlanul hatalmas terjedelméről a korabeli szemlecekkel és bibliográfiák tételszámán kívül még egyes kutatók mint publikáló szerzők ezzel kapcsolatos, a közlemény szövegében publikált nyilatkozatai is tájékoztatnak. Lássunk két példát. A szuperszonikus jelenségek tíz éves kutatásának irodalmát a múlt

század harmincas éveiben szemlélő cikk [5] bibliográfiájában – amely a publikáló szerző szerint tudottan és kinyilvánítottan *nem teljes* – több mint 450 tétel (!) szerepel. Egy nem vezető szerepű, nem kísérletes természettudományi diszciplínában dolgozó, és annak viszonylag kis terjedelmű irodalmában publikáló szerző nyilatkozata közleménye szövegében, egyetlen trópusi sziget élővilágának irodalmáról, ugyanakkor:

„More than three hundred papers have been published in the flora and fauna of Barro Colorado Island ...”.
([6], p. 104.)

Látható, hogy egy-egy természettudományi kutatási téma releváns irodalmának tételszáma már a Kis Tudomány kor végén is kereken egy nagyságrenddel meghaladta a folyóiratcikkekben hivatkozható-hivatkozott irodalom tételszámát. A pontos és teljes dokumentálás, vagyis hivatkozás esetén hivatkozandó, de gyakorlatilag hivatkozhatatlanul hatalmas irodalom nyomasztó tehetetlenségi nyomatéka tehát nem a modern Nagy Tudomány korban született meg, hanem csak tovább növekedett annak első évtizedeiben. Lássunk erre ismét csak két példát, két fizikai kutatási témában. Egyetlen optikai jelenséggel foglalkozó folyóirat-közlemény szerzője a múlt század hetvenes éveiben:

„Several hundreds of publications have appeared on moiré in the last 30 years.”
([7], p. 1287.)

A ferrofluidokkal kapcsolatos irodalom nagyságára egy vonatkozó folyóiratcikk hivatkozásaktusában, a nyolcvanas évek elején:

„1 For a bibliography of over 800 papers on ferrofluids see ... (1980).”
([8], p. 1106.)

Nem felesleges, hanem szükséges itt megjegyezni, hogy a fent említett, a trópusi sziget élővilágával foglalkozó cikk szerzője csupán 4 (!), míg a moiré jelenséggel foglalkozó cikk szerzője csak 12 (!) munkára hivatkozott a „több mint háromszáz”, illetve „több száz” általa tudott releváns munka tömegéből – és nem csak a kötelező pontosság kedvéért rögzítsük le, hogy az utóbbi cikk szerzője még további 9 munkára is hivatkozik, ezek azonban *idősebbek 30 évesnél*, közülük két munka 100 éves publikációs életkorú! A harmadik cikk szerzői pedig mindössze 14 (!) munkára tartották szükségesnek hivatkozni. Ezek a kutatók mint publikáló szerzők ezt a nagyon csekély számú munkát *választották ki* az általuk tudott-ismert releváns irodalomból, és ezekre formálisan: közvetlenül-té-

telesen hivatkozva, *a tudomány mindenkori kirakátaiba állították azokat*.

2.2 A szerzői válogatás, kiválasztás és kiemelés kényszere és jelzései

A publikáló szerzők tehát már a múlt század első évtizedei óta igen erős *válogatásra*, és azután néhány-kevés *kiválasztott* munka *kiemelésére* voltak (és vannak) kényszerülve hivatkozási tevékenységük során. A megtörtént-elvégzett szerzői válogatás, majd kiválasztó kiemelés tényét – és implicite vagy nyíltan: annak kényszerét – már a Kis Tudomány érett korszakában kinyomtatva leírta számos szerző, és azóta is gyakran publikusan is megvallják a szerzők, nem egyszer a közlemény főszövegében, és természetesen nem csak a fizika irodalmában. Vegyünk példát például a kémiai irodalomból, 1939-ből egy közlemény főszövegéből:

„The literature in this field is so extensive that no attempt has been made to include a complete bibliography. The citations given were selected either because their priority or because of the general interest of their contents.”
([9], p. 570.; az én kiemelésem. SZ-K.E.),

és lássunk egy másik példát már a Nagy Tudomány korai korszakából, 1969-ből, ismét a fizikai irodalomból, egy közlemény hivatkozásaktusát:

„4 Because of the very large number of papers in this area, we refer in Ref. 3 only to the most recent papers with direct relevance to our work. Reference to earlier papers on the same subject can be found in the papers given in Ref. 3 or in B. Renner, ...; S. Adler and R. Dashen, ...”
([10], p. 2515.; az én kiemelésem. Sz-K.E.).

Jegyezzük meg azonnal, hogy ennek a közleménynek a szerzője a „Ref. 3.”-ban *hat* kiválasztott-kiemelt munkára hivatkozott közvetlenül-tételesen, indexelten; itt pedig, a bemutatott „Ref. 4.”-ben a szerző *igen sok* releváns munkára *közvetve* és így *nem-indexelten*: egyrészt a „Ref. 3.”-ban említett hat munka hivatkozásállományára, másrészt a közvetlenül és indexelten hivatkozott releváns *Renner-féle* és *Adler–Dashen-féle* könyvek hivatkozásállományának egy pontosan meg nem határozott *részére* – és ez utóbbira *vagylagosan*.

Nem ez volt az egyetlen nyilvános megvallási módja annak, hogy a publikáló szerző *válogatott* a releváns és hivatkozható irodalomból, és abból kiválasztott egyet vagy többet egy-egy hivatkozásaktus alkalmából. A fizikai folyóirat-irodalomban már a harmincas években megjelent az „and

others” kifejezés használata, éspedig mind a közlemények főszövegében (néha többször is, lásd például háromszor: [11], p. 410., p. 411.), mind a hivatkozásaktusokban (lásd például [12], p. 375., Ref. 3.). Sőt, már a harmincas években előfordult az „*and many others*” kifejezés használata is, például egy olyan hivatkozásaktusban, amelyben ez előtt a kifejezés előtt a szerző már 5 (!) munkára hivatkozott közvetlenül-tételesen (lásd [13], p. 485., Ref. 2.).

Ugyanebben a korszakban ennél is gyakoribbá vált a nyíltan szókimondó „*for example*” (illetve az „*e.g.*” rövidítés) használata a hivatkozásaktusok szövegének kezdetén, megvallva, hogy a szerző által kiválasztott, kiemelt és formálisan-tételesen hivatkozott munka *példaként* áll azon a szöveghelyen a hivatkozhatatlanul sok pertinens és hivatkozásra érdemes munka *képviselőjében*. Jellemző, hogy már akkor is olyan hatalmasra duzzadt a nem-elavult releváns, hivatkozható-hivatkozandó irodalom, hogy a dokumentáltságra igényes szerzők egy-egy közleményükben már nem is egy, hanem *több hivatkozásaktusukat* voltak kénytelenek a „*See, for example*” kifejezéssel kezdeni; meggyőző példaként utalok itt például arra az 1939. évi közleményre, amelynek összesen 8 hivatkozásaktusából 5-nek a szövege kezdődik ezzel a kiválasztó-kiemelő kifejezéssel (lásd [14], p. 277., p. 280.).

Az igényesen dokumentáló szerzők azonban már akkor, a múlt század harmincas éveiben sem elégedhettek meg egyetlen, általuk kiválasztott, kiemelt, és közvetlenül-tételesen hivatkozott reprezentáns példamunkával. Már akkor is sok szerző volt, aki úgy érezte, hogy a rengeteg hivatkozható releváns munka képviselőjében nem egy, hanem *több munkát* kell egy-egy szöveghelyen kiválasztani, kiemelni és *példaként* felmutatni; válasszunk ki egy korabeli fizikai közleményt, és jellemző példaként mutassunk rá annak 13. hivatkozásaktusára ([15], p. 1185.), amelyben 3 *munka* van hivatkozva kiválasztott reprezentáns példaként. Az irodalom további duzzadásával a kiválasztott és példaként hivatkozott munkák száma egy-egy hivatkozásaktusban tovább növekedett, és már a Nagy Tudomány kor kezdetén ez a hivatkozási módszer olyan túlfelletté vált, hogy például 1969-ben megjelent egy olyan fizikai folyóirat-közlemény [16], amelynek egyik hivatkozásaktusában (Ref. 6., p. 2133.) a „*See, e.g.*” formula után 11 (!) *munka* van a szerzők által kiválasztott és formálisan-indexelten hivatkozott *példaként* felsorolva, az

egészében gyakorlatilag hivatkozhatatlanul hatalmas releváns irodalomból.

Ennél azonban már nem lehetett tovább növelni az egy-egy hivatkozásaktusban példaként felsorolt munkák számát; a módszer zsákutcává vált, újat kellett kitalálni. Lehetőséget erre az irodalmat áttekintő-összefoglaló-ismertető „*review*” cikkek és publikációk nyújtottak; és a publikáló szerzők egyre gyakrabban utaltak, majd formálisan is hivatkoztak ezekre és a bennük foglalt releváns irodalomra, a kiválasztottan kiemelt és közvetlenül-tételesen citált egyes munkák mellett. Az pedig már a korai Nagy Tudomány publikációrobbanására jellemző, hogy már a hatvanas években a publikáló szerző *nem csak egyetlen* „*review*” közleményre hivatkozhatott és hivatkozott is egy-egy szöveghelyen; válasszuk és emeljük ki példaként azt a fizikai közleményt [17], amelyben a szerzők *öt (!)* „*recent review articles*”-re hivatkoznak „*in the field*”, a közleményüket megelőző évtizedből (p. 1383., Refs. 1–5.). A publikáló szerző ekkor és ezután *már közöttük is* válogathatott, és egyre inkább válogatott is – és ezt a tényt szövegesen jelezve, *példaképpen* hivatkozott közülük egyre vagy többre; lásd, például: [18], p. 2371., Ref. 3. A múlt század végén nem különleges eset az olyan fizikai folyóiratcikk, amelynek szövegében *kilenc (!)* „*review*” munkára hivatkoznak a szerzők ([19], p. 272., p. 273., Refs. 6–11., 29–31.); sem az olyan, amelyben a szerző az összesen 12 hivatkozásaktusból 4 aktusban 5 „*review*”-ra hivatkozik ([20], p. 58., Refs. 1., 4., 6., 14.). Az érett Nagy Tudomány fizikai folyóirat-irodalmában egészen közönséges például ez a két, egymást követő hivatkozásaktus:

„(4) For reviews see, e.g. ... (1973); ... (1975).”

„(5) For a survey see, e.g. ... (1973).”

([21], p. 164.),

amelyben a szerzők egyrészt jelzik, hogy *válogattak* a rendelkezésükre álló alkalmas „*review*” jellegű munkák között, másrészt az egyik esetben *már nem csak egyet* emeltek ki közülük *példaként*. A válogatás és az egynél több példamunka kiemelése mint hivatkozási módszer a releváns irodalmat összefoglaló szemleközlemények citálása során is egészen természetes ekkor már – jelezve a tételesen-indexelten már nem hivatkozható mennyiségű elsődleges irodalom létezése mellett a másodlagos irodalom példátlan megnövekedését is.

Összefoglalva a mondottakat: Egy elsődleges közlemény tárgyának releváns hivatkozható-hivatkozandó irodalma és a közleménynek a publikáló szerző által kiválasztott-összeállított, akár *teljes* (a nyomtatott Citation Indexes évtizedeiben:

„indexelt” és „nem-indexelt”) hivatkozásállománya közötti *különbség létezése* a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” kikényszerített érvényesülésének első következménye, az *effektus első fázisa*. Ez az első fázis nem a jelenlegi Nagy Tudomány új, „modern” jelensége: létezett ez már az érett Kis Tudomány korában is.

2.3 A közlemények nem-formális de tényleges hivatkozásállománya

A válogatás-kiemelés nyomasztó kényszere már a Kis Tudomány korban kiváltotta a publikáló szerzők jelentős részéből azt a törekvést, hogy az őket kielégítő mértékű dokumentáltság érdekében valamilyen módon mégiscsak megnöveljék a közleményeikben *ténylegesen* hivatkozott munkák számát. Erre a közvetett hivatkozás technikájának és a kollektív hivatkozás módszerének az összekapcsolása, vagyis a „*közvetett-kollektív hivatkozás*” (KKH) gyakorlata nyújtott lehetőséget.

A KKH az a szakirodalmi jelenség, amikor a publikáló szerző egy hivatkozásaktusban hivatkozik egy közvetlenül-tételesen megnevezett munkára és az *abban hivatkozott valamennyi munkára*. Ennek a jelenségnek első tényfeltáró vizsgálatát a századfordulón végeztük el; a vizsgálat a minden szempontból vezető szerepű általános fizikai folyóirat, a *Physical Review* és 44 reprezentatív diszciplináris fizikai folyóirat 6882 közleményére, és az összesen több mint 72 000 tételes formális hivatkozásállományra terjedt ki. Az eredményeket párhuzamosan közöltük egy angol és egy magyar nyelvű közleménysorozatban [22–25, 26–29]. A *Physical Review*-ban elvégzett hosszmetzeti („diakron”) vizsgálat azt is feltárta, hogy ez a szakirodalmi jelenség sem a modern Nagy Tudomány szülötte: egyidős ez a 20. századdal. Első valódi-típusos példája a század első évéből:

„For the original literature on transference determinations, see Bein, *Ztschr. physik. Chem.*, 27, 1.”
([30], p. 15., Ref. 1.)

A KKH keretében azután – a Kis Tudomány kor viszonyainak megfelelően – általában bibliográfiához utalták az olvasót; lásd például:

„2 ... A fairly comprehensive bibliography of the subject up to that date is given at the end of an article by ...”
([31], p. 209., Ref. 2.),

és ez szokás maradt ebben a korban mindvégig, akár betű szerint, akár lényegében – sőt, az eljárás tovább élt a Nagy Tudomány korában is. Lássunk minderre egy-egy példát:

„A very extensive bibliography on cathode scattering, covering the period from 1852 through 1931, is given by ...”
([32], p. 418., Ref. 19.)

„...; for a complete list of the experimental literature on thermal diffusion, see ...”
([33], p. 1083., Ref. 9.)

„The case ... has been extensively treated in the literature; Born and Wolf,¹ Gordon and Cohen,² and Kogelnik,³ list partial bibliographies on the subject.”
([34], p. 1409.)

Már a Kis Tudomány korában is jelentkezett azonban az a gyakorlat is, amely szó szerint egy közvetlenül-tételesen megadott munka *hivatkozásállományára* hivatkozott; ez a nyelvi megoldás később uralkodóvá vált:

„For further references ... see ...”
([35], p. 278., Ref. 4.)

„1 L.Apker, E.Taft, and J.Dickey, *Phys.Rev.* 74., 1462 (1948), and references given there.

4 See ...; also C.S.Barrett, ... (1943), and references given there.

([36], p. 1181.; az én kiemelésem. Sz-K.E.)

A korai Nagy Tudomány korában azután megjelent a válogatás és a többes hivatkozás jelensége a *KKH területén is*; lásd például a következő szókimondó, kettős természetű hivatkozásaktust 1969-ben:

„Nonlinear phenomenological Lagrangians have been the subject of a number of papers. *We quote here only a few where references to earlier work can be found:* ... (1967); ... (1967); ... (1967); ... (1967); ... (1968).”
([37], p. 2239., Ref. 1.; az én kiemelésem. SZ-K.E.);

és egy másik példát egy közlemény főszövegéből:

„... (see e.g. Refs. 1–4, and the literature cited therein);”
([38], p. 394.; az én kiemelésem; lásd a négy hivatkozásaktusban közvetlenül citált 8 munkát a 396. oldalon. Sz-K.E.)

A Nagy Tudomány korában azután a KKH-módszer nyelvi kifejezései fokozatosan néhány sztereotip formulává kevesbedtek, amelyek közül kettő vált uralkodóvá a múlt század utolsó évtizedeiben: „... and references cited therein,” és „... and references therein”. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy még ez a nyelviileg uniformizálódó hivatkozási módszer sem korlátoz(hat)ta a publikáló szerzők erős személyes szubjektív hivatkozási akaratának érvényesülését: meglepő lehet a mai olvasónak, de tény, hogy még a Kis Tudomány korai, nagyon régimódi *nem-konkrét tárgyú* hivat-

kozásai is tovább éltek ebben az uniformizálódó, korszerűen 'modem' köntösben; lássunk egy szép példát 1969-ből:

...; and *some* of the references quoted in these papers."
 ...; and *some* of the references quoted therein".
 ...; and *some* of the references quoted therein".
 ...; and *some* of the references quoted in this review article."
 ([39], p. 1446. Refs. 2., 3., 6., 10.; az én kiemelésem. Sz-K.E.)

Ezeket és az ilyeneket természetesen nem tekintettük valódi KKH-aktusoknak, és nem vettük számba említett vizsgálatunk során.

Az egyes munkákat *példaként* kiválasztó-kiemelő hivatkozási eljárás és a KKH-módszer mindmáig párhuzamosan élnek a (fizikai) szakirodalomban; nem ritkán egy és ugyanazon közleményben, sőt, néha még egyetlen hivatkozásaktusban is. Jó példa erre az a közlemény [40], amelyben a KKH-aktussal (vagyis hivatkozásállományukkal együtt) citált öt munkából három egyúttal „See, for example” formulával kiemelve *példaként* szerepel (és van a közleményben még két további, nem KKH módon citált mű is), lásd p. 2220., 2221., 2228., 2232., 2237., 2238., Refs. 10., 11., 15., 34., 46., 59., 60.

A KKH-módszer nem jutott (még) mennyiségi zsákutcába, viszont az utóbbi évtizedben dokumentációs és dokumentáltsági szempontból nagyon problematikus, sőt néha tudományosnak nehezen ítélnélhető jegyeket mutat; lássuk jó példaként a következő hivatkozásaktust egy 1997. évi közleményből:

„11 C.Stassis and A.I.Goldman (unpublished); J.W.Lynn (unpublished), and references therein.”
 ([41], p. 683.; az én kiemelésem. Sz-K.E.)

Ennek az enyhén szólva furcsa jelenségnek a jelenlegi elterjedtségét mutatja, hogy például egy másik egykorú közleményben az öt tétel „and references therein” formula közül kettő *ilyen* természetű: pusztán egy névvel meghatározott „unpublished” *valami* (!) után áll, ezeknek a *nem-publikált* (tehát nem hozzáférhető) *valamiknek* a *hivatkozásállományát* (!) *citálja*; lásd [42], p. 1595., Refs. 12., 18., 20., 29.

Köztudott, hogy a nyomtatott Citation Indexes-ből nem állapítható meg a kimutatott hivatkozásaktusok funkcionális természete; így nem állapítható meg az (sem), hogy egy indexelt „citation” *mint hivatkozásaktus KKH-természetű*, és ennek következtében az indexelten citált egyetlen hivatkozott munkában szereplő *valamennyi hivatkozott munka is citálva van*; citálva van a forrásközleményben is,

közvetve, de *ténylegesen*. Ezek a KKH-módszerrel citált tényleges hivatkozatok *nem jelennek meg* „citations”-ként a nyomtatott Citation Indexes-ben – holott egyetlen KKH-aktussal hivatkozott munka hivatkozásállománya nagyon gyakran meghaladja a forrásközlemény indexelt hivatkozásállományát, több KKH-aktus valamint a KKH-láncok esetében pedig mindig annak többszöröse. Az összekapcsolódó KKH-láncokból álló KKH-hálózatokban ténylegesen de nem indexelten hivatkozott munkák száma már nemcsak több száz, hanem több ezer is lehet [23–27]. Tény, hogy mindezekben a KKH-esetekben csak az az egyetlen munka (és annak is csak az első szerzője) jelenik meg indexelt hivatkozatként a nyomtatott Citation Indexes-ben, amelyet a forrásközlemény publikáló szerzője a maga személyes-szubjektív és nem korlátozott szabad akaratából *formálisan: közvetlenül-tételesen hivatkozva a tudomány néhány évtizeden át indexelt kirakatába állított* – tudatosan vagy nem tudatosan.

A tudományos közlemények nem-indexelt hivatkozásállománya nem csak a KKH-aktusokból áll. A másik jelentős és számba vehető, nagyon gyakori hivatkozástípus az „*eponimikus*” hivatkozás. Ezzel a terminussal azokat a szakirodalmi eseteket jelöltük, amikor a publikáló szerző ismertnek tekintett fontos elméleti és gyakorlati tudományos teljesítményeket közleménye szövegében csupán a felfedező-megalkotó nevével összekapcsoltan nevez meg, ilyen módon hivatkozva rájuk és használva azokat, bármilyen bibliográfiai forrás megadása nélkül. Egy klasszikus és egy modern példa az előbbire: „Pauli exclusion principle” és „Landau–Ginzburg–Wilson theory”; közismert példa az utóbira: „Geiger–Müller counter”.

Lehetséges, de nem helytálló az a vélekedés, amely szerint az eponimikus hivatkozások valójában nem is hivatkozások, hiszen nem bibliográfiai természetűek – de hiszen nem bibliográfiai természetű az a rengeteg „to be published” és „private communication” és „unpublished” forrásmegjelölés sem, nem is szólva az egyre gyakoribb „in preparation”-okról (!), amelyek szintén csak egy név mögött állnak a formális hivatkozások szövegében, és mégis indexeltek: számba vette ezeket az *ISI* mint „references”-t és „citations”-ként szerepelnek a nyomtatott hivatkozottsági indexekben. A Nagy Tudomány eme kirakatának jellemzésére mutassunk itt rá arra, hogy az utóbbi esetekben *a még nem is létező-kész valamire* való formális hivatkozásaktust az *ISI* nem csupán „szabályos-tényleges” hivatkozásként vette számba és inde-

xelte, hanem a maga szabad akaratából *még fel is értékelte* valami készen-létezőre történt hivatkozássá, mert ezek az „in preparation” tételek „unpublished” valamiként szerepelnek a nyomtatott hivatkozottsági indexekben; lásd például *H. Tang* „in preparation” valamijének hivatkozását *Fuchs* és *Schweizer* közleményében ([43], p. 374., Ref. 39.) és az indexelt tételt az 1997. évi SCI-ben (c. 125254); vagy a *T. Nägele* „in preparation” valamijére történt formális hivatkozást *Hamm*, *Ohline* és *Zinth* cikkében ([44], p. 529., Ref. 37.) és az indexelt tételt ugyanabban az SCI-ben (c. 90846).

Az eponimikus hivatkozás és hivatkozottság első tényfeltáró vizsgálatát is elvégeztük, feldolgozva az általános *Physical Review* és a diszciplináris *J.Opt.Soc.Am.* 2053 közleményének szövegét (és közel 10 600 formális hivatkozását). Az eredményeket publikáltuk egy hazai közleménysorozatban [45–50] és összefoglaltuk egy angol folyóiratcikken [51].

A közvetett-kollektív és az eponimikus hivatkozások együttese ma gyakorlatilag egyenlő a közlemények *nem-indexelt hivatkozásállományával*. Az „indexelt” és a „nem-indexelt” (vagyis a formális és a nem-formális) hivatkozások *együtt a tényleges-teljes hivatkozásállományt alkotják*. A közlemények tényleges-teljes és indexelt hivatkozásállománya közötti *különbség létezése* a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” kikényszerített érvényesülésének második következménye, az *effektus második fázisa*. Az ezt a különbséget okozó tényezőnek – a „nem-indexelt hivatkozásállománynak” – azonban csak ez a régi megnevezése kötődik a nyomtatott hivatkozottsági indexek megjelenéséhez-létezéséhez: ez a tényező ugyanis mint a „közvetett-kollektív” és az „eponimikus” hivatkozások összege, létezett már az indexek megjelenése előtt is. A KÁSZE-jelenség mindkét fázisával immár évszázados múltú a természettudományok elsődleges folyóirat-irodalmában.

2.4 A nem-indexelt hivatkozásállomány terjedelme és jelentősége

A jelen szerző képességeit meghaladja már egyetlen fizikai közlemény tárgya szerint releváns irodalomnak és terjedelmének meghatározása is, vagyis az adott közlemény esetében a *hivatkozható* irodalom megállapítása. A KÁSZE-jelenség *első* fázisának és hatásának ezért csak a létezését és a létezés igen régi kezdetét igazoltuk az előzőkben, néhány erre vonatkozóan publikáltan nyilatkozó szerző segítségével. A KÁSZE-jelenség *második*

fázisának azonban nemcsak a léte, hanem hatásának mértéke is megállapítható egy, több vagy akár sok közlemény esetében; sőt e mérték időbeli változása is feltárható és megítélhető egy nagyobb kutatási anyagban végzett hosszmetzeti vizsgálattal. Ehhez a közlemények nem-indexelt hivatkozásállományát kell feltárni és összevetni az indexelttel, két vagy több időpontban. Ilyen módon megállapítható a nem-indexelt hivatkozásállomány terjedelme, és ezáltal megítélhető a KÁSZE-jelenség második fázisának jelentősége is.

Az eponimikus és a közvetett-kollektív hivatkozás fent említett két elsődleges tényfeltáró vizsgálatában, vagyis tulajdonképpen a fizikai folyóirat-közlemények *nem-indexelt hivatkozásállományának* vizsgálatában, megállapítottuk ennek a két nem-indexelt hivatkozási módnak a gyakoriságát a fizika két reprezentatív elit folyóiratában: az általános *Physical Review*-ban és a diszciplináris *J.Opt.Soc.Am.*-ban, két célszerűen kiválasztott publikációs időpontban: az érett Kis Tudomány kortól jól jellemző 1939-es és a korai Nagy Tudomány szakirodalmi állapotát jól képviselő 1969-es publikációs évben. A vizsgálat eredményei megvilágították ennek a nem-indexelt hivatkozásállománynak a jelentős voltát, és a jelentőség mértékének változását is.

Az eredmények közül itt csak az idevágó legfontosabbakat sorolhatjuk fel.

A *nem-indexelt eponimikus* hivatkozásra vonatkozóan:

- a két reprezentatív elit fizikai folyóiratban 1939-ben a vizsgálati anyag közleményeinek 77%-a, 1969-ben a közlemények 94%-a *tartalmazott* nem-indexelt eponimikus hivatkozásokat;
- a nem-indexelt eponimikus hivatkozások száma mind 1939-ben, mind 1969-ben *elérte a harmadát* a nyomtatott hivatkozottsági indexekben felsorolt formális hivatkozások számának; ki kell emelni a tényt, hogy ez az állandóság egy olyan vizsgálati anyagban mutatkozott, amelyben a közlemények indexelt formális hivatkozásainak átlagos száma a 30 év alatt a *kétszeresére növekedett*;
- a vizsgálati anyag közleményeiben 1939-ben 327, 1969-ben 481 kutató szerepelt fontossá vált tudományos eredményeivel *csak* nem-indexelt *eponimikus* módon hivatkozva; rá kell mutatnunk arra, hogy közülük 166 kutató olyan „elit” csoportot alkotott, amelynek tagjai *mind* 1939-ben, *mind* 1969-ben szerepeltek *csak* nem-indexelt *eponimikus* módon hivatkozva, évtizedekre ha-

tást gyakorló nagyon fontos eredményeikkel (amelyek hivatkozatai hiányoznak a nyomtatott hivatkozottsági indexekből);

- a diszciplináris *J. Opt. Soc. Am.*-ban 6 publikációs időpontban (1934, 1939, 1949, 1959, 1969, 1974) végrehajtott hosszmetzeti vizsgálat az 1131 optikai közleményben 430 olyan kiváló kutatót talált, aki közismerten fontos tudományos eredményeivel csak nem-indexelt eponimikus módon hivatkozva szerepelt a közlemények szövegében – közülük 11 személy *mind a hat időpontban*, 22 pedig *öt időpontban*, alapvetően fontosnak bizonyult („paradigmatikus”) eredményeivel (amelyek hivatkozatai hiányoznak a nyomtatott hivatkozottsági indexekből);
- ez a négy évtizedet átfogó hosszmetzeti vizsgálat kimutatta, hogy a közleményekben elméleti eredményeikkel csak nem-indexelt eponimikus módon hivatkozva szereplő kiváló kutatók száma *állandóan növekedett*, és a növekedés *nagyon erős*: ezeknek az „eponimikus kutatóknak” a száma a 40 éves időszak végére *megháromszorozódott*;
- ez a négy évtizedet átfogó hosszmetzeti vizsgálat kimutatta, hogy a vizsgálati anyagban jelentősen növekedett az eponimikus hivatkozás jelenlétének *intenzitása* is: mind az „egy eponimikus kutatóra jutó szerzői eponimikus hivatkozások átlagos száma”, mind az „egy közleményben található eponimikus szerzői hivatkozások átlagos száma” *több mint a kétszeresére emelkedett* a 40 éves időszak végére;
- igazolódtott, hogy a nem-indexelt eponimikus hivatkozások *éppen a legfontosabb* tudományos eredmények valóságos hatását mutatják meg;
- a nem-indexelt eponimikus hivatkozottság az elmúlt században *általános* jelenség, *állandó és lényeges* mozzanat a fizikai szakirodalomban; a nem-indexelt eponimikus hivatkozásállomány mennyisége *állandóan jelentékeny* az indexelt közvetlen-tételes hivatkozásállományéhoz viszonyítva, így *jelentékeny* tényezője a közlemények dokumentáltságának.

A *nem-indexelt közvetett-kollektív* hivatkozásra vonatkozóan:

- a közvetett-kollektív hivatkozás *évszázados* jelenség a fizika kiemelkedő reprezentatív elit folyóiratában, a *Physical Review*-ban;
- az egy évszázad alatt óriás-folyóirattá duzzadt *Physical Review*-ban a jelenség gyakorisága és intenzitása egyaránt *állandóan növekedett* a Kis Tudomány utolsó, érett korszaka óta; a növekedés *gyorsult* a Nagy Tudomány publikációrobbanásában; az előfordulás gyakorisága a közlemé-

nyekben 20% körül látszik *állandósulni* két évtized óta;

- a közvetett-kollektív hivatkozás szakirodalmi jelensége *jelen van* egy, a fizika elit folyóirat-irodalmát a legfontosabb szempontokból híven reprezentáló, 44 folyóiratból álló vizsgálati minta *minden folyóiratában*;
- a közvetlen-kollektív hivatkozás szakirodalmi jelensége *nem a Physical Review* szerzőinek hagyományos és különös szokása, hanem az elit fizikai folyóirat-irodalom *igazoltnan általános* jelensége;
- az általánosan elterjedt KKH-jelenség *igen gyakori* is: a reprezentatív minta közleményeinek több mint 17%-ában megtalálható; a gyakoriság átlagos mértéke ugyanakkor *alig szóródik*: a fizikai folyóirat-irodalmat híven reprezentáló, bibliometriai szempontból nagyon heterogén minta a KKH-jelenség jelenléte és gyakorisága szempontjából tekintve *nagyon homogén*;
- a közvetett-kollektív hivatkozásaktusokkal citált munkák száma, vagyis ezeknek a nem-indexelt de tényleges hivatkozásoknak a száma, korunkban és a kiemelkedő reprezentatív elit általános fizikai folyóiratban *többszörösen felülmúlja* az indexelt közvetlen-formális hivatkozások számát;
- a KKH-jelenség szempontjából nagyon homogénnek bizonyult reprezentatív minta vizsgálatának eredményeképpen ki lehetett mondani, hogy a fizika elit folyóirat-irodalmában a közvetett-kollektív módon, nem-indexelten hivatkozott munkák mennyisége *többszörösen felülmúlja* a nyomtatott hivatkozottsági indexekben kimutatott hivatkozások számát.

A *nem-indexelt* eponimikus és közvetett-kollektív hivatkozás vizsgálatának végeredményeképpen ki lehetett mondani, hogy

- a nyomtatott hivatkozottsági indexek a fizikai elit folyóirat-irodalmában *ténylegesen* hivatkozott információhordozóknak csupán a *töredékét* mutatják ki, azt a kis részüket, amelyet a publikáló szerzők szabad akaratukkal kiválasztva és közvetlen-tételes módon hivatkozva, a *tudomány évtizedeken át indexelt kirakatába állítottak*.

Ezek a kutatási eredmények jelzik az eponimikus és a közvetett-kollektív hivatkozásokból álló *nem-indexelt hivatkozásállomány* terjedelmét és fontosságát. Ezt a fontosságot alig lehet túlbecsülni. A nem-indexelt módon de ténylegesen hivatkozott munkáknak ez a hatalmas tömege jelzi a publikáló szerzők személyes-szubjektív akaratának fontosságát, amellyel az általuk ténylegesen hivatkozott munkák egy kis részét kiválasztva és formálisan

kiemelve a *tudomány kirakatába állítottak*. A nem-indexelt módon ténylegesen hivatkozott munkáknak ez a hatalmas tömege jelzi és igazolja a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” *második fázisának* hatását és a hatás erősségének mértékét.

Meg kell említeni a kutatásnak azt a negatív eredményét is, amely szerint:

- *nem mutatkozott* jelentékeny mértékű korreláció a közlemények dokumentáltsága és a bennük létező KKH-jelenség intenzitása között, vagyis *nem létezik* sem statisztikai, sem valóságosan érdemleges kapcsolat a közleményeknek a *szervezők által produkált* dokumentáltsága és a bennük a *szervezők akaratából létező* KKH-jelenségnek a létezése és az intenzitása között.

A valóságban azonban *létezik* egy nagyon szoros kapcsolat e két, statisztikailag független változó között: *mind a kettő a hivatkozó szerzőtől függ*, mind a kettő a publikáló szerző személyes-szubjektív és alig korlátozott szabad akaratának a függvénye.

Ez a személyes-szubjektív szerzői szabad akarat formálja ki a tudományos közlemények egész hivatkozásállományát: ez határozza meg, hogy a publikáló szerző egyáltalán mely általa a szövegben említett tudományos eredménnyel kapcsolatban tesz hivatkozásaktust, kialakítva ezáltal a közlemény tényleges-teljes hivatkozásállományát; folyamatosan pedig azt dönti el, hogy mely említett eredménnyel kapcsolatban használja a hivatkozás közvetlen-tételes módját, beállítva ilyen módon ezeket és szerzőiket a tudomány (évtizedeken át hivatkozottsági indexekkel kivilágított) kirakatába – és meghagyva a többit, a nem-formális módon hivatkozottakat, a nem-indexelt hivatkozásállomány tárgyait, a tudományos teljesítmények eszmeileg létező egyetemes tárházában.

Ennek az egyénileg már jó ideje beláthatatlanná vált óriási tárháznak az egyes raktáraiban természetesen időnként leltározzák a beömlő új tételeket, és egyes kiválasztott leltárak – „szemle”-közlemények – a kirakatba állítás szerzői effektusa eredményeképpen még a fényes kirakatba is bekerülnek – *de csak a „címlapjuk”*, mert tartalmuk: a leltározott teljesítmények tömege ott marad a Nagy Tudomány óriási tárházának átláthatatlan homályában.

3. Az effektus felismerése, megismerése és fogalma

Az effektus felismerése a jelen szerző több évtizedes kutatómunkájának egyik végeredménye. A

kutatómunka a természettudományi folyóiratirodalom közleményeinek hivatkozásállományára irányult, több szempontból és indítékból. Visszatekintve látható, hogy a különböző szempontú vizsgálatok egy irányba mutató eredményei tették lehetővé a KÁSZE-jelenség felismerését; a szakirodalmi jelenség leírása és fogalmának meghatározása egyúttal a vizsgálati eredmények jó részének összefoglaló és magyarázó értelmezését is jelentette.

Az elmúlt 20. század hetvenes éveiben átfogó módon vizsgáltuk meg a „literature half-life” mutatószámot – a szakirodalom-avulás széles körben elfogadott informatikai indexszámát – a természettudományi folyóirat-irodalomban. A vizsgálat anyaga a természettudományok 50 reprezentatív vezető folyóiratának kerekén 18 700 közleménye volt. A kiválasztott folyóiratok jó keresztmetszetét adták ennek a folyóirat-irodalomnak. A vizsgálat időpontja az 1939-es és az 1969-es publikációs év volt, vagyis az érett Kis Tudomány és a korai Nagy Tudomány egy-egy jellemző esztendeje; a feldolgozott közlemények számba vett és elemzett indexelt-formális hivatkozásállománya megközelítette a 240 000 tételt. A vizsgálat eredményeit magyar és német nyelvű közleménysorozatban publikáltuk [52–58], és könyvként kiadott monográfiában összefoglaltuk [4].

Ennek a legnagyobb manuális, autopszián alapuló hivatkozásvizsgálatnak a folyamán a tudományos ismeretközlő természetű közlemények nagyon különböző terjedelmű hivatkozásállományával szembesültünk: az egyes állományok tételszáma nulla és több tucat között szóródott.

A kezdetben, eredetileg „elavulás” illetve „felezési idő” vizsgálat ezért terjeszkedett ki hamarosan a közlemények dokumentáltságára és a publikáló szerzők hivatkozási gyakorlatára is.

Mivel nem tartottuk kielégítőnek a tudományos közlemények addigi kutatását, amely – beleértve még *Price* klasszikus nagy vizsgálatát [59] is – következetesen csak a hivatkozások abszolút számával operált, az alaposabb elemzés érdekében finomítottuk a dokumentáltság fogalmát, és bevezettük a „dokumentáltsági mutató” (*dm*) szak kifejezést és fogalmát, mint a dokumentáltság fajlagos mutatószámát (*dm* = hivatkozások száma : nyomtatott oldalak száma); továbbá kialakítottunk egy összetett analitikus indexszámot is: a „dokumentáltsági szerzői index”-ét (*DSzl*), amely a *dm*

mellett feltünteti még az önhivatkozások százalékos arányát és a közlemény terjedelmét is.

Ennek a legnagyobb és igen aprólékos hivatkozás- és dokumentáltságvizsgálatnak, amelynek során használtuk ezeket a mondott mutató- és indexszámokat is, a következők voltak a fontosabb idevágó eredményei:

- a közlemények dokumentáltsága nagyon erősen *szóródik*; ugyanakkor a dokumentáltság mértéke *nem függ* sem a közlemény tárgyától, sem terjedelmétől;
- a dokumentáltság mértékének szélsőséges esetei *sem* mutatnak összefüggést *sem* a közlemény tárgyával, *sem* terjedelmével;
- *nem léteznek* a tárgytól függő speciális közleménytípusok, de *léteznek* jól elkülönülő, a dokumentáltság szerzői indexével kvantifikáltan megragadható közleménytípusok;
- a közlemények dokumentáltságának ezek a komplex típusai megtestesítik a hivatkozás és a hivatkozásállomány *szerzői típusait*, és igazolják a hivatkozás szerzői típusainak *szubjektív-autonóm természetét*, mert nem függnék *sem* a közlemény tárgyától, *sem* terjedelmétől;
- sikerült a hivatkozás néhány szélsőséges szerzői típusát (például: alig vagy nem-hivatkozó szerző; gyengén dokumentáló és erősen önhivatkozó szerző) egyes publikáló szerzők *személyéhez* kötni;
- közlemények tartalmának és hivatkozásállományának elemzése révén ki lehetett mutatni „a *szerzői hivatkozási önkény*”-t;
- elemzett közleményekkel igazolni lehetett, hogy a természettudományi folyóirat-közlemények hivatkozásállománya *nem tükrözi* tárgyának releváns irodalmát, sőt, *nem tükrözi* a publikáló szerzők által ismeretforrásként felhasznált irodalmat sem;
- az előzők alapján ki lehetett mondani, hogy a folyóirat-közlemények hivatkozásállománya a publikáló szerzők autonóm és az önkényességig szubjektív hivatkozási módszerének az eredménye; ki lehetett mondani, hogy a folyóirat-közlemények hivatkozásállománya a publikáló szerzők hivatkozási módszerének a természetét *tükrözi, nem mást*.

Itt és most, tudatosan megélve a kirakatba állítás szerzői effektusát, kiemelten jelezzük, hogy ezekről a kutatási eredményekről nem tud(hat)va és így azoktól függetlenül, két év múlva, 1981-ben Cronin egy egyetlen kéziratra vonatkozóan végrehajtott frappáns kísérlettel igazolta a publikáló szerzők egymástól nagyon különböző és szubjektív hivat-

kozási módszerét. Cronin szétküldött egy hivatkozásaitól megfosztott azonos kéziratot számos, a tárgyban kompetens publikáló kutatónak, és kérésére azok ellátták a kéziratot a szerintük szükséges hivatkozásokkal, majd visszaküldték neki. A visszaküldött azonos kéziratokat az egyes kutatók – mint felkért „szerzők” – személyüktől függően végletesen eltérő módon és mértékben látták el hivatkozásokkal: a szükségesnek tartott hivatkozások egyrészt 6 szöveghelyen 6 hivatkozott munka, másrészt 39 szöveghelyen 70 hivatkozott munka (!) között szóródtak [60].

Legyen itt az is rögzítve, hogy bár vizsgálatunk a közlemények *formális-indexelt* hivatkozásállományára irányult, már akkor is észleltük és a beszámoló publikációkban jeleztük is a később általunk elnevezett és részletesen vizsgált *nem-indexelt* „eponimikus” és „közvetett-kollektív” hivatkozási módszer és hivatkozatok gyakoriságát és a hivatkozásban betöltött szerepét, mint szakirodalmi jelenségeket.

Látható, hogy annak a szakirodalmi jelenségnek és szemléletnek, amelyet a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” kifejezés összegez, tulajdonképpen minden lényeges elemét szolgáltatta ez a nagy manuális hivatkozásvizsgálat, és ennek fokozatosan előtűnő eredményei fokozatosan tették lehetővé az effektus felismerését, természetének megismerését. Mivel azonban 1989 előtt még egyáltalán nem volt feltárva a *nem-indexelt* szakirodalmi hivatkozottság jelensége és nem volt ismeretes annak jelentős volta, feltétlenül szükséges volt előbb az erre irányuló kutatómunkát elvégezni és a kvantifikált eredményeket közölni. A munka eredményeinek határozott egyértelműsége azután arra bátorított, hogy már a nem-indexelt *eponimikus* hivatkozottság (NIEC) vizsgálati eredményeinek értékelő és értelmező összefoglalásaiban [49, 51] magyarul és angolul egyaránt *használjuk* a felismert jelenségre „a tudományos kirakatba állítás” (illetve: „placing in the scientific showcase”) kifejezést; de a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” teljes és végleges szakkifejezést csak valamivel később, az eponimikus hivatkozás alapos tényfeltáró vizsgálata és az eredmények közlése, továbbá a *közvetett-kollektív* hivatkozás szakirodalmi jelenségének első vizsgálati eredményei után, mintegy összegező konklúzióként fogalmaztuk meg és közöltük [61].

Ez az összegező konklúzió – mint a KÁSZE szakirodalmi jelenség *leírása* – a következő. Az adott szerkesztőségi lehetőségek között a *publikáló szerző* dönti el, hogy közleménye formális-indexelt

és nem-formális nem-indexelt (eponimikus és közvetett) hivatkozásállományának mekkora lesz a terjedelme és milyen lesz az összetétele. Ezért egy közlemény tárgyának releváns, hivatkozható irodalma és a közlemény tényleges-teljes (formális és nem-formális) hivatkozásállománya közötti *különbség* egyrészt, továbbá a tényleges-teljes hivatkozásállomány és a formális hivatkozásállomány közötti *különbség* másrészt, a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” érvényesülésének következménye, a teljes érvényesülésében kétfázisú effektus kettős eredménye. Az először említett különbség az effektus *első* fázisa, az utóbb említett különbség az effektus *második* fázisa. A KÁSZE szakirodalmi jelenség teljes érvényesülésében kétfázisú; az érvényesülés mértéke nem a hivatkozható szakirodalomtól, hanem a *publikáló szerző személyétől függ*. Az első fázis ma gyakorlatilag minden elsődleges természettudományi közleményben érvényesül, a második fázis azokban a közleményekben, amelyekben a *publikáló szerző akaratából* léteznek nem-formális („nem-indexelt”) hivatkozási aktusok. Azokban a közleményekben, amelyek a publikáló szerző akaratából nem tartalmaznak nem-formális hivatkozásokat, a kirakatba állítás szerzői effektusa csak egyfázisú tényezőként hatott – a *publikáló szerző akaratából*.

A KÁSZE-jelenség egy emberalkotta szférában és annak emberalkotta viszonyai között, a szférát folyamatosan alkotó-fenntartó emberek mint publikáló szerzők, más emberek által legfeljebb esetlegesen és némileg korlátozott akaratán keresztül érvényesül.

A KÁSZE-jelenség mind aktív forrását, mind a létrejövő eredményt tekintve, *szubjektív természetű*.

Egy jelenség leírása azonban nem azonos fogalmának meghatározásával. A KÁSZE-jelenség fogalma meghatározható mind a szakirodalmi jelenség aktív forrása, mind a létrejött eredmény szempontjából.

Rövid meghatározás a *forrás* oldaláról:

- a KÁSZE a *publikáló szerzőnek az a tevékenysége, amellyel kialakítja közleménye közvetlenül és tételesen citált formális hivatkozásállományát*.

A szakirodalmi jelenség fogalmának hosszabb meghatározása:

- a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” a *publikáló szerző személyéhez kötötten szubjektív ter-*

mészetű tevékenysége, amellyel közleménye tárgyának releváns-hivatkozható irodalmából (és más természetű ismeretforrásokból) válogatva kialakítja: kiválasztja és kiemeli közleménye közvetlenül és tételesen citált formális hivatkozásállományát.

Ugyanez a létrejött *eredmény* szempontjából, röviden:

- a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” annak a *különbségnek a létrehozó oka, amely egy közlemény tárgyának releváns-hivatkozható irodalma és a közlemény formálisan citált hivatkozásállománya között mutatkozik.*

A „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” kifejezés mint *terminus technicus* értelme tartalmazza a szakirodalmi jelenség természetének és az „effektus” szó jelentésének három legfontosabb elemét: a „*hatást*”, az „*eredményt*” és a „*jelenséget*” – és magyarul ugyan kimondatlanul de érezhetően, angolul azonban világosan utal a szónak (a cselekvés céljára irányuló) „*szándék*” értelmére is [62, 63]; a szerzői hivatkozási tevékenységben rejlő „*szándék*” (és annak természete) nem mai témája a szakirodalmi hivatkozás kutatásának, de nem tárgya ennek a tanulmánynak.

Használva az „effektus” szó jelentésének szótári elemeit: a „kirakatba állítás szerzői effektusa” mint szakirodalmi *jelenség* olyan *operatív hatás*, amely a publikáló szerző *cselekvése* által nyilvánul meg, és amelynek *eredménye* a tudományos közlemények formális hivatkozásállománya; ez a formális hivatkozásállomány került és kerül az effektus *következményeként* a tudomány mindenkori kirakatába (amelyet évtizedeken át a nyomtatott hivatkozottsági indexek képviseltek a Nagy Tudomány korában).

4. Összefoglalás

A természettudományi folyóiratok elsődleges közleményeinek formális hivatkozásállománya még ma is nagyon különböző. A publikáló kutatók dokumentáltsági igénye és hivatkozási akarata személyes-szubjektív természetű, és nem függ sem a közlemény tárgyától, sem a tárgy irodalmának aktuális terjedelmétől. A közleményeknek mind a tényleges-teljes, mind a formális(„indexelt”) hivatkozásállományát egy, a publikáló kutató mint szerző személyéhez kötött szubjektív faktor formálja: a „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” (KÁSZE). A KÁSZE a publikáló szerzőnek az a tevékenysé-

ge, amellyel szabad akaratából kialakítja közleménye közvetlenül és tételesen citált formális hivatkozásállományát – beállítva azt ilyen módon a tudomány mindenkor kirakatába, tudatosan vagy nem tudatosan. A KÁSZE teljes érvényesülésében két-fázisú jelenség. Az első fázisban a publikáló szerző válogat közleménye tárgyának releváns irodalmában, amely a Kis Tudomány utolsó évtizedei óta mindig sokszorosa a gyakorlatilag hivatkozhatónak, majd szabad akaratával kiválasztja azokat a munkákat (továbbá egyre inkább más természetű információkat is), amelyekre közleményében egyáltalán hivatkozni kíván. Az effektus második fázisában azután a szerző ezek közül kiválasztja azokat, amelyekre formálisan, vagyis közvetlenül-tételesen hivatkozik közleményében – beállítva ezeket a tudomány kirakatába, amelyet a Nagy Tudomány korában évtizedekig a nyomtatott hivatkozottsági indexek jelentettek. A KÁSZE első fázisa ma gyakorlatilag minden elsődleges természettudományi közleményben érvényesül, a második fázis pedig azokban a közleményekben, amelyekben a publikáló szerző akaratából léteznek nem-formális („nem-indexelt”) hivatkozásaktusok. A közlemények formális („indexelt”) hivatkozásállománya mindig csupán csekély töredéke a tárgy nem elavult releváns, tehát hivatkozható irodalmának, és csaknem mindig kisebb, nagyon gyakran sokkal kisebb, mint a közlemény tényleges-teljes hivatkozásállománya, amely utóbbi nem-formális, „nem-indexelt” eponimikus és közvetett-kollektív hivatkozásokat is tartalmaz.

A „Kirakatba Állítás Szerzői Effektusa” és mindkét fázisa immár évszázados jelenség a természettudományi elit folyóirat-irodalomban. Az effektus második fázisában elkülönülő két(féle) hivatkozásállománynak: az „indexelt” és a „nem-indexelt” állománynak csak ezek a régebbi megnevezései kötődtek a nyomtatott hivatkozottsági indexek létezéséhez – a „formális” és a „nem-formális” hivatkozások állománya azonban létezett a nyomtatott indexek megjelenése előtt is.

A szubjektív természetű KÁSZE alapvető oka az egy évszázada létező tudományos publikációrobbanás. Tanulmányunknak ebben az első közleményében a természettudományi, különösen a fizikai folyóirat-irodalomból idézett példákkal bemutattuk az effektus jelenségét, bemutattuk és igazoltuk a jelenség felbukkanását, okait és nyomait a szakirodalomban már a Kis Tudomány utolsó évtizedeiben, és az okok és a jelenség létezését azóta is. Megvilágítottuk a KÁSZE-jelenség felismerésének folyamatát, amelyet számunkra a természettudo-

mányi folyóirat-irodalom több évtizeden át folytatótt, autopszián alapuló kutatásának idevágó eredményei tettek lehetővé. Ez a kutatás több mint 27 600 közlemény manuális feldolgozását, és több mint 322 000 formális-indexelt hivatkozás számbavételét, feldolgozását és elemzését jelentette; és kiterjedt a nem-formális, „nem-indexelt” de tényleges hivatkozásállomány elsődleges reprezentatív tényfeltáró számbavételére és értékelésére is. Mindezek alapján megadhattuk a jelenség fogalmának mind egyszerű, rövid, mind hosszabb, összegező meghatározását.

Tanulmányunk második, következő közleményében be fogjuk mutatni a KÁSZE-jelenség megnyilvánulását az elsődleges tudományos szakirodalom elvileg-elméletileg leghomogénebb területén: be fogjuk mutatni tudománytörténeti mértékkel mérve egyidejű fizikatudományi konferenciák azonos tárgykörű közleményeinek nagyon heterogén természetű dokumentáltságát.

Hivatkozások

- [1] TORVIK, V.I. et.al.: A probabilistic similarity metric for Medline records: A model for author name disambiguation. = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56, 2005, 140–158, spec. p. 141.
- [2] SMALHEISER, N.R.: Erratum to publisher. = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56, 2005, p. 1010.
- [3] SZÁVA-KOVÁTS, E.: Phenomenon and manifestation of the „Author’s Effect of Showcasing” (AES): a literature science study. I. Emergence, causes and traces of the phenomenon in the literature, perception and notion of the effect. = *Journal of Information Science*, közlésre elfogadva.
- [4] SZÁVA-KOVÁTS E.: Az informatikai felező idő: A szakirodalom-avulás informatikai mutatószámának felülvizsgálata. Budapest, OMKDK, 1979.
- [5] RICHARDS, W.T.: Supersonic phenomena. = *Review of Modern Physics*, 11, 1939, 36–64.
- [6] ENDERS, R.K.: Changes in the mammal fauna of Barro Colorado Island, 1929–1937. = *Ecology*, 20, 1939, 104–106.
- [7] BRYNGDAHL, O.: Moiré: Formation and interpretation. = *Journal of the Optical Society of America*, 64, 1974, 1287–1294.
- [8] HAYTER, J.B. – PYNN, R.: Structure factor of a magnetically saturated ferrofluid. = *Physical Review Letters*, 49, 1982, 1103–1106.
- [9] CONNOR, R. – McCLELLAN, W.R.: The Michael condensation. V. The influence of the experimental conditions and the structure of the acceptor upon the condensation. = *Journal of Organic Chemistry*, 3, 1939, 570–577.

- [10] KRAMER,G.: Chiral-symmetric meson-nucleon Lagrangians. = *Physical Review*, 177, 1969, 2515–2528.
- [11] WICK,F.G.: The effect of temperature and exposure to x-rays upon triboluminescence. = *Journal of the Optical Society of America*, 29, 1939, 407–412.
- [12] OPPENHEIMER,J.R. – VOLKOFF,G.M.: On massive electron cores. = *Physical Review*, 55, 1939, 374–381.
- [13] ZLOTOWSKI,I.: A nuclear disintegration induced by the cosmic radiation. = *Physical Review*, 56, 1939, 484–485.
- [14] RAMO,S.: Space charge and field waves in an electron beam. = *Physical Review*, 56, 1939, 276–283.
- [15] FURRY,W.H.: On transition probabilities in double beta-disintegration. = *Physical Review*, 56, 1939, 1184–1193.
- [16] DEBIÉ,H. et al.: Current algebra and infinite-component fields. = *Physical Review*, 177, 1969, 2133–2145.
- [17] FINEGOLD,L. – PHILLIPS,N.E.: Low-temperature heat capacities of solid argon and krypton. = *Physical Review*, 177, 1969, 1383–1391.
- [18] ISHIDA,S. – ROMAN,P.: Low-energy theorem from pair suppression and some applications. = *Physical Review*, 177, 1969, 2371–2374.
- [19] GROZIN,A.G. – NEUBERT,M.: Asymptotics of heavy-meson form factors. = *Physical Review D*, 55, 1997, 272–290.
- [20] YANG,M.–F.: Intermediate-coupling theory for the spectral weight of a spin polaron. = *Physical Review B*, 55, 1997, 55–58.
- [21] KARRLEIN,R. – GRABERT,H.: Exact time evolution and master equations for the damped harmonic oscillator. = *Physical Review E*, 55, 1997, 153–164.
- [22] SZÁVA–KOVÁTS,E.: Non-indexed indirect-collective citedness (NIIC). = *Journal of the American Society for Information Science*, 49, 1998, 477–481.
- [23] SZÁVA–KOVÁTS,E.: Indirect-collective referencing (ICR): Life course, nature, and importance of a special kind of scientific referencing. = *Journal of the American Society for Information Science*, 50, 1999, 1284–1294.
- [24] SZÁVA–KOVÁTS,E.: Indirect-collective referencing (ICR) in the elite journal literature of physics. I. A literature science study on the journal level. = *Journal of the American Society for Information Science*, 52, 2001, 201–211.
- [25] SZÁVA–KOVÁTS,E.: Indirect-collective referencing (ICR) in the elite journal literature of physics. II. A literature science study on the level of communications. = *Journal of the American Society for Information Science*, 53, 2002, 47–56.
- [26] SZÁVA–KOVÁTS E.: A közvetett-kollektív hivatkozás. I. A szakirodalmi jelenség, életútja és formális fontossága. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 46, 1999, 267–274.
- [27] SZÁVA–KOVÁTS E.: A közvetett-kollektív hivatkozás. II. A szakirodalmi jelenség természete és valódi fontossága. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 46, 1999, 311–321.
- [28] SZÁVA–KOVÁTS E.: Közvetett-kollektív hivatkozás a fizika elit folyóirat-irodalmában. I. Szakirodalomismereti tanulmány a folyóiratok szintjén. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 48, 2001, 16–27.
- [29] SZÁVA–KOVÁTS E.: Közvetett-kollektív hivatkozás a fizika elit folyóirat-irodalmában. II. Szakirodalomismereti tanulmány a közlemények szintjén. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 49, 2002, 51–65.
- [30] NOYES,A.A.: A modification of the usual method of determining transference numbers and an investigation of the influence of the concentration of their values in the case of some tri-ionic salts. = *Physical Review*, 12, 1901, 14–35.
- [31] PIDGEON,H.A.: Magneto-striction with special reference to pure cobalt. = *Physical Review*, 13, 1919, 209–237.
- [32] NATHANSON,J.B. – BARTBERGER,C.L.: The optical properties of semi-transparent sputtered films determined by interference of light. = *Journal of the Optical Society of America*, 29, 1939, 417–426.
- [33] FURRY,W.H. – JONES,R.C. – ONSAGER,L.: On the theory of isotope separation by thermal diffusion. = *Physical Review*, 55, 1939, 1083–1095.
- [34] KERMISCH,D.: Nonuniform sinusoidally modulated dielectric gratings. = *Journal of the Optical Society of America*, 59, 1969, 1409–1414.
- [35] ROSE,M.E. – BETHE,H.A.: On the absence of polarization in electron scattering. = *Physical Review*, 55, 1939, 277–289.
- [36] TAFT,E. – APKER,L.: Photoelectric determination of the Fermi level at amorphous arsenic surfaces. = *Physical Review*, 75, 1949, 1181–1182.
- [37] COLMAN,S. – WESS,J. – ZUMINO,B.: Structure of phenomenological Lagrangians. I. = *Physical Review*, 177, 1969, 2239–2247.
- [38] OLEJNÍK,Š. – PISŮT,J.: Rapidity correlations of $K_s^0 K_s^0$ pairs and the compensation of strangeness on the quark level in multiparticle production. = *Physical Review D*, 19, 1979, 394–397.
- [39] JAISWAL,A.K. – AGARWAL,G.S.: Photoelectric detection with two-photon absorption. = *Journal of the Optical Society of America*, 59, 1969, 1446–1452.
- [40] BRANDT,R.A. – SUCHER,J.: Electromagnetic mass differences, equal-time commutators, and oscillating spectral functions. = *Physical Review*, 177, 1969, 2218–2238.
- [41] DETLEFS,C. et al.: Determination of magnetic-moment directions using x-ray resonant exchange scattering. = *Physical Review B*, 55, 1997, R680–R683.
- [42] SOUZA BATISTA,de C.L. – LI,D.: Analytic calculations of trial wave functions of the fractional

- quantum Hall effect on the sphere. = *Physical Review B*, 55, 1997, 1582–1595.
- [43] FUCHS, M. – SCHWEIZER, K.S.: Mode-coupling theory of the slow dynamics of polymeric liquids: Fractal macromolecular architectures. = *Journal of Chemical Physics*, 106, 1997, 347–375.
- [44] HAMM, P. – OHLIN, S.M. – ZINTH, W.: Vibrational cooling after ultrafast photoisomerization of azobenzene measured by femtosecond infrared spectroscopy. = *Journal of Chemical Physics*, 106, 1997, 519–529.
- [45] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. I. A vizsgálat indítéka, célja és módszere. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 34, 1987, 523–542.
- [46] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. II. Néhány előzetes tájékoztató szűrőpróba. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 35, 1988, 195–219.
- [47] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. III. Rendszeres vizsgálat: 1939, 1969. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 36, 1989, 291–319.
- [48] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. IV. Rendszeres vizsgálat: *J. Opt. Soc. Am.* 1934–1974. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 36, 1989, 515–535.
- [49] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. V. Értelmező és értékelő összefoglalás. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 38, 1991, 83–101.
- [50] SZÁVA-KOVÁTS E.: A nem-indexelt eponimikus hivatkozottság. VI. Az eponimikus kifejezések szakirodalmi hivatkozottságának formái: Néhány megjegyzés Válas György tanulmányához. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 39, 1992, 178–192.
- [51] SZÁVA-KOVÁTS E.: Non-indexed eponymal citedness (NIEC): First fact-finding examination of a phenomenon of scientific literature. = *Journal of Information Science*, 20, 1994, 55–70.
- [52] SZÁVA-KOVÁTS E.: A „felezési idő” mai értéke a természettudományi folyóiratirodalom hivatkozásállományában. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 20, 1973, 89–111.
- [53] SZÁVA-KOVÁTS E.: A „felezési idő” mai értéke a földrajztudományi folyóiratirodalom hivatkozásállományában. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 20, 1973, 705–728.
- [54] SZÁVA-KOVÁTS E.: A természettudományi folyóiratirodalom hivatkozás-állományában mért felezési idő változása a publikációrobbanás korában. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 23, 1976, 3–14.
- [55] SZÁVA-KOVÁTS E.: A földrajztudományi folyóiratirodalom hivatkozás-állományában mért felezési idő számszerű értékének változása a publikációrobbanás korában. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 23, 1976, 401–412.
- [56] SZÁVA-KOVÁTS, E.: Beiträge zur Diskussion über Veralterung wissenschaftlich-geographischer („länderkundlicher”) Informationen. I. Begriff der „Halbwertszeit” in der Natur- und in der Informationswissenschaft. = *Die Erde*, 107, 1976, 47–56.
- [57] SZÁVA-KOVÁTS, E.: Beiträge zur Diskussion über Veralterung wissenschaftlich-geographischer („länderkundlicher”) Informationen. II. Heutiger Wert der Halbwertszeit im Literaturangabenbestand der erdkundlichen Zeitschriftenliteratur. = *Die Erde*, 107, 1976, 228–252.
- [58] SZÁVA-KOVÁTS, E.: Beiträge zur Diskussion über Veralterung wissenschaftlich-geographischer („länderkundlicher”) Informationen. III. Änderung des zahlenmässigen Wertes der im Literaturangabenbestand der erkundlichen Zeitschriftenliteratur gemessenen „Halbwertszeit” zur Zeit der Publikationsexplosion. = *Die Erde*, 108, 1977, 304–319.
- [59] PRICE, de Solla, D.J.: Network of scientific papers. = *Science*, 149, 510–515.
- [60] CRONIN, B.: Agreement and divergence of referencing practice. = *Journal of Information Science*, 3, 1981, 27–33.
- [61] SZÁVA-KOVÁTS E.: A kirakatba állítás szerzői effektusa a természettudományi folyóiratirodalomban: Fizikai közlemények indexelt-formális és tényleges-teljes hivatkozásállománya. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 42, 1995, 259–273.
- [62] *The Oxford English Dictionary*. 2. ed. Oxford, Clarendon Press, 1989., vol. 5., pp. 78–79.
- [63] *Webster’s New World Dictionary of the American Language*. College ed. Cleveland, New York, The World Publ. Co., 1966., p. 461.

Beérkezett: 2007. IV. 24-én.

Száva-Kováts Endre

MÉSZÁROS JUDIT

A MANCI és a LISA könyvtártudományi adatbázisok tartalmi feltáró rendszerének összehasonlító elemzése

A tanulmányban két könyvtártudományi adatbázis tartalmi feltáró rendszerének összehasonlító elemzését olvashatjuk, előremutató megállapításokkal. A magyar szakirodalomban újszerű, több módszert átölelő teljes elemzés érdekes és mindenképpen tanulságos eredményeket hozott.

Az információs társadalomban az internet villámgyors térhódításával egyre inkább felértékelődik az adatbázisok szerepe, különösen a szakmai adatbázisoké, amelyek árnyaltabb minőségi elvárásoknak is meg kell, hogy feleljenek.

„Mindenekelőtt ... azt kell tisztázni, mit várunk egy szakirodalmi adatbázistól. Röviden:

- az adott szakterület irodalmának minél teljesebb reprezentálása – dokumentumtípustól függetlenül,
- a szakterület információs igényeinek megfelelő struktúrájú és adattartalmú szurrogátumok,
- pontos és mély tartalmi feltárás – lehetőleg terminológiai kontrollt biztosító szótár segítségével,
- sokoldalú információ-visszakeresési lehetőségek az adatok legszélesebb körére és kombinációjára.”¹

A könyvtártudományi szakmai adatbázisokra még nagyobb felelősség hárul, hiszen gyakran a felhasználók is szakemberek, akik magasabb elvárásokkal fordulnak a szakmai adatbázisok, elektronikus tudománytárak felé.

Tanulmányom témájaként a *Magyar és Nemzetközi Cikk*ek (MANCI) és a *Library and Information Science Abstract* (LISA) adatbázis tartalmi feltáró rendszerének összehasonlító elemzését választottam. Izgalmas téma egy nemzetközi, külföldi adatbázist magyar megfelelőjével összehasonlítani, látni, hogy a közös szakterület irodalmának minél teljesebb reprezentálását milyen módon, milyen eszközökkel oldják meg.

A MANCI és a LISA adatbázisok sok közös vonást hordoznak. Pár év eltéréssel egy időben kezdték fejlesztésüket, azonos tudományterületet vizsgál-

nak, és azonos dokumentumtípusokat dolgoznak fel.

A csak előfizetési díj ellenében elérhető Library and Information Science Abstract nagyságrendekkel több dokumentumot dolgoz fel, gyűjtőköre lényegesen tágabb, mint a magyar adatbázisé, átfogó nemzetközi szakmai adatbázisként funkcionál. A Magyar és Nemzetközi Cikk adatbázis gyűjtőköre értelemszerűen a teljes magyar könyvtári szakirodalomra kiterjed, a külföldi szakmai cikkeket válogatva dolgozza fel.

Az adatbázisok elemzéséhez a következő módszert követtem. A két adatbázisról két különálló elemzést készítettem, amelyben összefoglaltam történetüket, a könyvtár- és információtudományban elfoglalt szerepüket. Ismertettem a weben keresztül nyújtott szolgáltatásaikat, megjelenési formájukat. A szolgáltatások bemutatásánál elsősorban az információ-visszakeresési lehetőségeket vettem figyelembe, mert a sokoldalú visszakeresési lehetőségek megoldása minden adatbázisnál alapfeltétel. A következő lépésben az adatbázisok kontrollált szótárát vettem vizsgálat alá, mivel a pontos és mély tartalmi feltárás elsősorban az adatbázis kontrollált szótárától, tezaurszától függ.

A tartalmi feltáró eszközöket külön fejezetben elemeztem, *Varga Katalin: A magyar szakirodalom tartalmi reprezentációjának jelenlegi állapota* című, 2005-ben megjelent tanulmánya alapján olyan vázlatpontok köré csoportosítva, mint a tartalmi visszakeresésre alkalmas ismérvek száma, ezek szabályozottsága, milyen formában fejezik ki a tartalmat, mennyire generikusak vagy specifikusak, továbbá milyen módon képesek tükrözni az eredeti szövegek kontextusait.

Az adatbázisok tárgyi feltárásának minőségszempon-
tú elemzésénél *Jacsó Péter: Szöveges CD-
ROM és webes adatbázisok tartalmának elemzése*,
2005-ben megjelent publikációját vettem al-
paul. Eszerint négy fő szempont, az alaposság, a
specifikusság, a pontosság és a következetesség
kritériumai alapján vizsgáltam meg mindkét adat-
bázisban az indextételeket.

A két adatbázisról, a Magyar és Nemzetközi Cik-
kekről és a Library and Information Science
Abstract-ról az elemzések által megkapott ered-
ményeket az utolsó fejezetben egymás mellé he-
lyezve értékeltem. Az ismertetett módszerekkel,
vizsgálatokkal kerestem választ arra, hogy melyik
„hölgy”, milyen eszközökkel és milyen mélységben
valósította meg a minőségi tartalmi feltárás köve-
telményeit.

A MANCI adatbázis

A magyar könyvtári szakirodalom szakbibliográfiá-
jának egyik pillére a MANCI, a Magyar és Nemzet-
közi Cikk adatbázis. Az adatbázis a magyar
könyvtár- és információtudományi periodikumok
teljes körű, kurrens és folyamatos retrospektív
feldolgozása alapján épül 1989 óta,² a külföldi
szakfolyóiratok cikkeit pedig erősen válogatva
1986 óta dolgozza fel.³ Az adatbázis előállítója és
forgalmazója a *Könyvtári Intézet Szakkönyvtára*.

A MANCI adatbázis létrehozásának technikai kö-
rülményeit az 1987-ben az akkori *Könyvtártudo-
mányi Szakkönyvtár (KSZK)* birtokába jutott Com-
modore PC 20-as számítógép, és a szintén frissen
beszerzett Micro-ISIS program biztosította.⁴ Az
adatbázis a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibli-
ográfiájának*, azaz a *MAKSZAB*-nak, illetve a
Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, a
KDSZ cikkanyagainak a bibliográfiai leírását tar-
talmazta. *Kaposváriné Dányi Éva* így jellemezte az
adatbázis kihasználtságát 1989-ben: „Az adatbá-
zisban rögzített információ tömeg széles körű fel-
használása azonban csak akkor vált lehetővé,
amikor az olvasóteremben adatrögzítésre nem
használt, önálló gépet tudtunk felhasználni ren-
delkezésére bocsátani ... ez év márciusában...”⁵
Az adatbázis online elérésére 2000-ig kellett várni,
az internetes változat elkészítését a *Nemzeti Kul-
turális Alapprogram* támogatta.⁶ A Micro-ISIS-es
felületet felváltotta az olvasóbarát webes megjele-
nési forma. A kereshető tételek között ekkor már
fellelhetőek voltak a fontosabb külföldi szakmai
cikk bibliográfiai adatai is. Mára az adatbázisból

közvetlenül érhető el a külföldi szakcikkek referá-
tumai is, amelyek jelentősen megkönnyítik az ide-
gen nyelvet nem ismerő használók munkáját.

A MANCI jövőjét illetően már 2002-ben felmerült a
kérdés az *Országos Széchényi Könyvtáron* belül:
„...miként lehetne ... ésszerűsíteni a cikkfeldolgo-
zást, hogyan lehetne egyetlen adatbázisba integ-
rálni a meglévő cikkadatbázisokat: az IKER-t –
azaz az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumát –,
a Hungarika Információ Adatbázist és a MANCI-t”⁷,
mindezt a teljes nemzeti cikkrepertórium megvaló-
sítása érdekében.

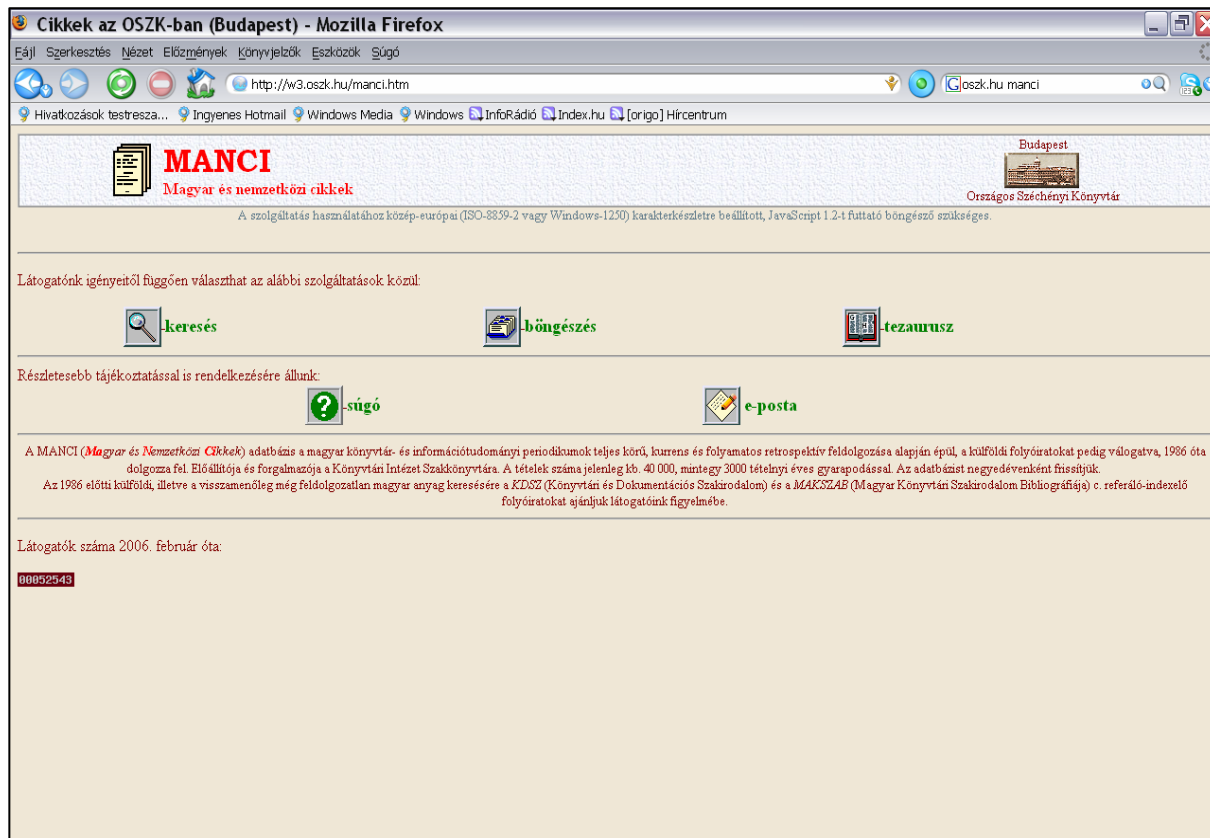
Bár a nemzeti cikkrepertórium létrehozása üdvös
kezdeményezés lenne, véleményem szerint az
adatbázisok integrálása semmiképpen sem lenne
járható út, hiszen funkciójukat tekintve mindegyik
adatbázisra szükség van a megfelelő szakmai,
minőségi tartalmi feltárásukkal egyetemben. In-
kább a tételek kiemelését, duplikálását látnám
megoldandónak, hogy a megfelelő szakmai adat-
bázisok működése mellett elérhető legyen egy
nemzeti cikkrepertórium, amelyben ugyanúgy – az
átlagos használók érdekében talán nem olyan
árnyalt tartalmi feltárással – megtalálhatóak lenné-
nek az érintett tételek.

A teljes nemzeti cikkrepertórium létrehozása az
előzetes tanulmányok szintjén elakadt, de bízunk
abban, hogy megvalósítása a közeljövőben nem
fog akadályokba ütközni.

A MANCI adatbázis, gyűjtőkörének megfelelően, a
következő dokumentumtípusokat dolgozza fel: ha-
zai folyóirat- és hírlapcikkek, gyűjteményes kötetek
részdokumentumai, könyvismertetések, külföldi
folyóiratcikkek. A jelentősebb külföldi folyóiratcik-
kek referátumai is elérhetőek az adatbázisból köz-
vetlen kapocs segítségével.⁸ A kb. 40 000 tételt
tartalmazó adatbázis online hozzáférhető a [http://
w3.oszk.hu/manci.htm](http://w3.oszk.hu/manci.htm) weboldalon.⁹

A MANCI szolgáltatásai, formai és technikai elemzése

A MANCI adatbázis internetes nyitóoldalán (*1. ábra*)
– rövid szöveges tájékoztatás mellett – három
szolgáltatást kínál fel: a keresést, a böngészést és
a tezaszuszalapú keresést. Mindezeket alapos
Súgó, illetve e-mail küldési lehetőség egészíti ki.
„A szolgáltatás használatához közép-európai (ISO-
8859-2 vagy Windows-1250) karakterkészletre
beállított, JavaScript 1.2-t futtató böngésző szük-
séges.”¹⁰

1. ábra A MANCI nyitólapja

A weblap nyitóoldalán az adatbázis gördülékeny használatához szükséges összes információt elérhetővé tették.

A MANCI Keresés menüjében egyszerű keresést vagy Micro-ISIS alapú összetett keresést használhatunk. Az Egyszerű Keresés almenüben szerző, kulcsszó, tárgyszó (tezaurusz-deszkriptor), megjelenési év, városnév, ország és régió, illetve nyelv adatelemek szerint kereshetünk. A legördülő mezők segítségével bármely adatelemet többször használhatunk. A keresőelemeket ÉS, VAGY és DE NEM logikai operátorokkal kapcsolhatjuk össze. Megadhatjuk a találatok megjelenési formáját is, amelyek a következők lehetnek: bibliográfiai, címkés vagy MANCI hívójeles. Az Összetett Keresés menürendszerében a Micro-ISIS operátorait és lehetőségeit használva lehet keresni. A logikai operátorokat különböző karakterek alkalmazásával használhatjuk. A keresés utólagosan finomítható. A keresési eredmények bibliográfiai formátumban jelennek meg, míg a találatok letöltése ablakban az általunk kiválasztott találatokat a kívánt formában tölthetjük le.

A Böngészés menüben egy belépési pont megadásával kereshetünk a Cikkek adatbázis teljes indexében illetve a referátumok szerzői közt is.

A MANCI harmadik szolgáltatása a tezaurusz alapú keresés. Ezzel a funkcióval a Súgó alapján hatékony tárgyi keresést végezhetünk. Az adatbázis a *Könyvtári és Tájékoztatási Tezauruszt* alkalmazza, amely már több mint 20 éve, 1976 óta használatban lévő, folyamatosan karbantartott tezaurusz.¹¹ Kiindulási pont megadása után léphetünk be a tezauruszba. Ha nem írunk be egy karaktert sem, akkor a tezaurusz elejére léptet be a rendszer. A menüben a kiválasztott deszkriptorra kattintva az ahhoz tartozó deszkriptorcikket tekinthetjük meg, ha azonban a deszkriptor előtti jelre (egy zöld gömbre) kattintunk, akkor a deszkriptort egy keresőablakban helyezi el. Több deszkriptor kijelölése után a program VAGY kapcsolattal fűzi össze őket, majd indítható a keresés. Természetesen itt is van lehetőség különböző szűkítésekre, amelyeket a keresőkérdés módosításával végezhetünk el.

A találati halmazok letöltésére is van mód a MANCI-ban, akár a teljes találati halmazt vagy az álta-

lunk kijelölt tételeket is letölthetjük. Megadhatók a letöltési jellemzők: bibliográfiai formában (txt), bibliográfiai formában (rtf) vagy MSZ-ISO 2709 csereformátumban. Megadhatjuk továbbá, hogy a magyar ékezetes karaktereket milyen kódolási formában mentse le a letöltésnél a rendszer.

Az adatbázis szerkesztőinek ötlete az ún. *easter egg* elhelyezése a menükben (2. ábra). „A számítástechnikában húsvéti tojásoknak nevezzük az olyan üzeneteket, grafikákat, hanghatásokat vagy a program viselkedésének szokatlan változását, melyeket viccként vagy a program készítőinek felsorolásáért helyeztek el. Ezek akkor jelennek meg, amikor a felhasználó bizonyos nem dokumentált parancssort, egérekattintást, billentyűparancsot vagy egyéb hasonló cselekvést hajt végre.”¹² A MANCI *easter egg*-je nem más, mint a *Minerva* baglya, amely a minden menüben ott pislog a menüsorok alatt. Ha az egérmutató kurzorját ráviszszük, akkor kijelenti: „Álmos vagyok!”

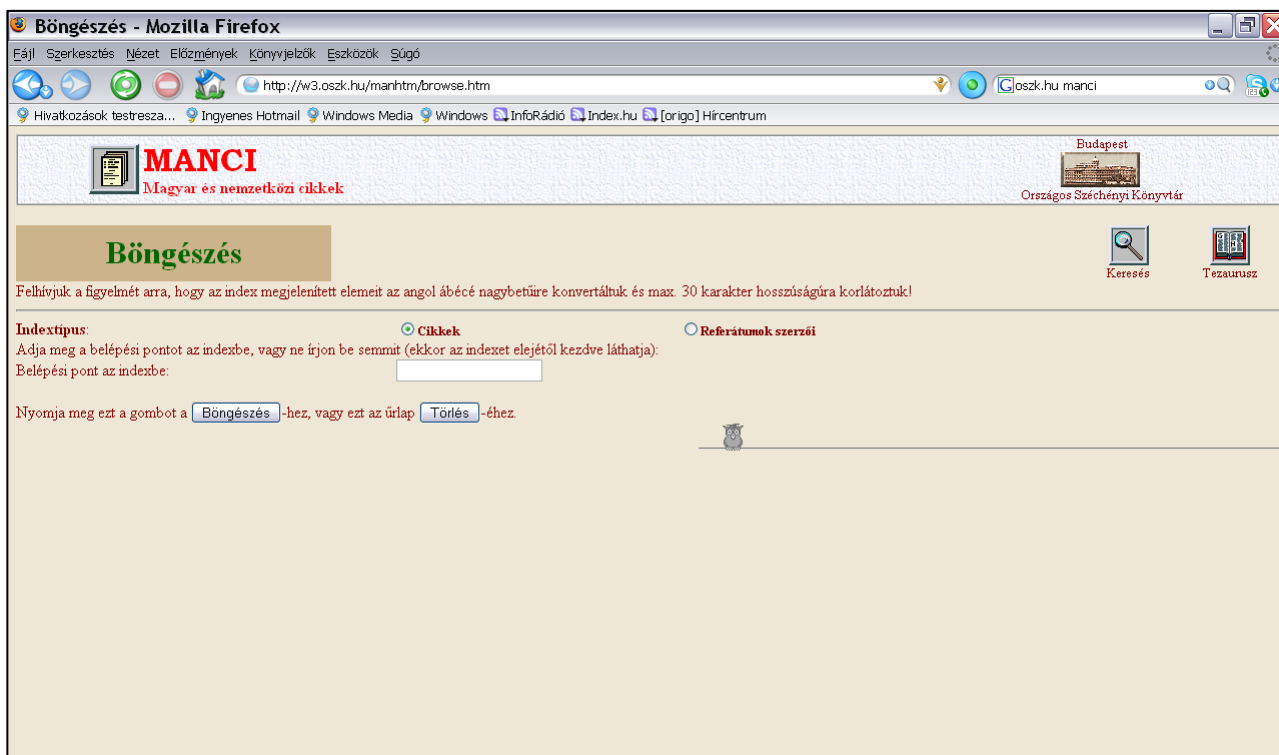
A weblap vizuális megjelenése szerény, talán kissé igénytelen, az alkalmazott egyszerű Times New Roman betűtípus, a betűméretek és a betűszínek az eligazodást segítik a gyengébb hardverekkel rendelkező felhasználóknak. A háttérszínek nem ríktók, a formai megjelenés minden eleme az ért-

etőséget szolgálja. A tezauszban a deskriptorcikkek elemei feltűnő módon meg vannak különböztetve egymástól, az eligazodás könnyű. A találati tételek halmaza vizuálisan kissé összemosódik a szűk tételközök miatt. Erőteljesebb megkülönböztetéssel növelni lehetne a használók igényeinek kielégítését.

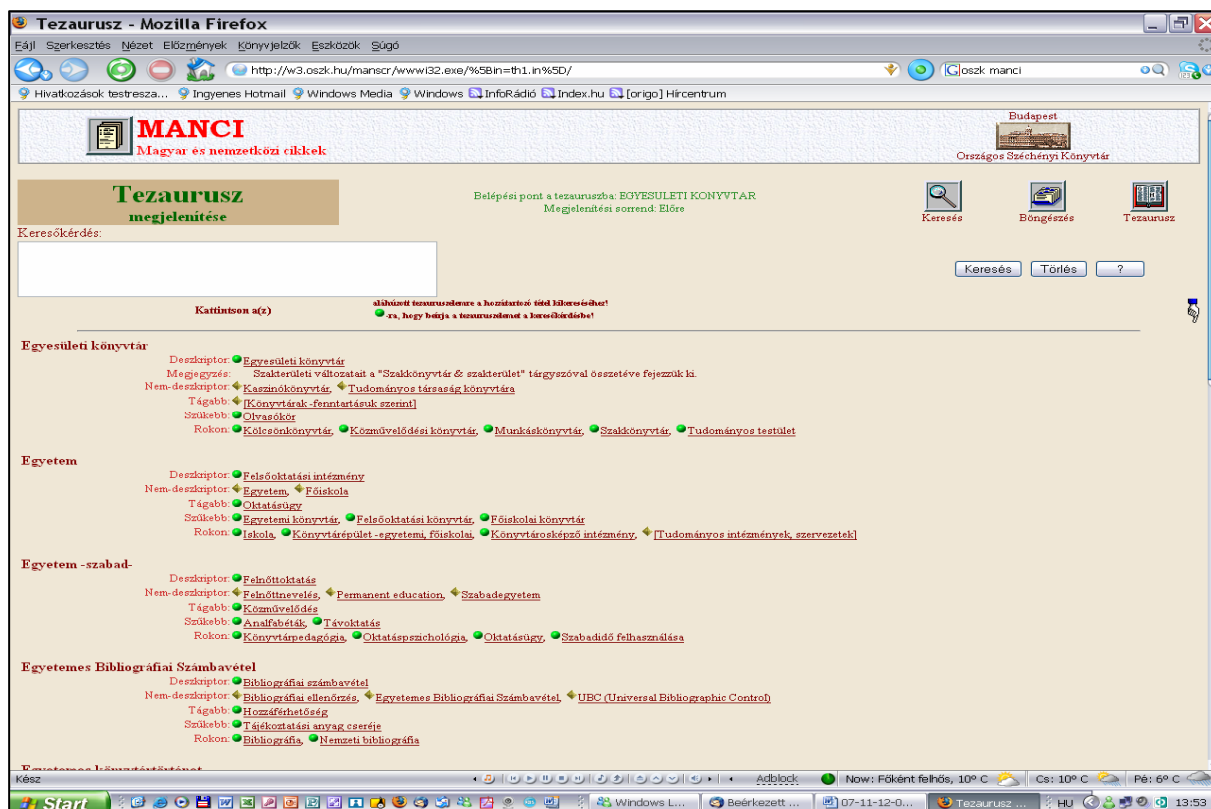
A weblap logikai felépítése tiszta és egyszerű, az egyes modulok megfelelően dokumentáltak. Az egérmutató kurzora a menügombok felett magyarázatot jelenít meg, és minden oldalon rövid szöveges, az adatbázis használatát segítő tájékoztató mondatok találhatóak. Hiányosság viszont, hogy a Sűgő menü csak a nyitólapról érhető el, a különféle keresési szolgáltatások menüjéből nem.

A Könyvtári és Tájékoztatói Tezausz

A MANCI a *Könyvtári és Tájékoztatói Tezausz*t használja, amely 1976-ban jelent meg először *Tézausz-tervezet* címmel.¹³ A tezausz alapja a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ Tájékoztatói Osztálya* által készített tárgyszójegyzék volt, amelyet 1967 óta folyamatosan fejlesztettek az ott dolgozó könyvtárosok.¹⁴ A tezausz három revideált nyomtatott kiadást ért meg, a legutolsó

2. ábra "Easter egg" a MANCI-ban

3. ábra A MANCI tezaurusza

1992-ből származik.¹⁵ 1992-től a Könyvtári és Tájékoztató Tezaurusz online érhető el a MANCI Tezaurusz menüjéből, az ún. *THES* adatbázisból. Nyomatott kiadást, feltehetően költségkímélés miatt már nem jelentetnek meg. A tezaurusz közvetlen elérhetősége: <http://w3.oszk.hu/manhtm/thes.htm>.

A tezaurusz elemzése

A tezaurusz a MANCI weboldaláról permutált index formájában érhető el, a már megadott webcímen. Negyedévente frissítik, finomítják a deszkriptorokat, a deszkriptorcikket. Külön Súgó nem tartozik hozzá, meg kell elégedni a Nyitólapról elérhető szolgáltatással. Kárpótlásul azonban annak Súgója a tezauruszban való keresés módjának leírása mellett részletes példával is illusztrálja a folyamatot.

A tezaurusz vizuális megjelenése megfelelően informatív (3. ábra). Az ábécérendbe szedett tárgyszavak, a deszkriptorok és nemdeszkriptorok tipográfiai kiemelték.

A deszkriptorcikkben a deszkriptorokat külön vizuális jel (élénkzöld gömb) különbözteti meg a

nemdeszkriptoroktól (halványsárga rombusz). A jelek tájékoztató menügombként is funkcionálnak, a deszkriptorok mellett sorakozó gömbök fölé húzva az egérmutatót megjelenik a Beír felirat, míg a nemdeszkriptorok rombusza mellett a Keresésre nem használható! figyelmeztetés.

Az alkalmazott relációk a következők: nemdeszkriptor, fölérendelt, azaz tágabb, alárendelt, azaz szűkebb és rokon. A relációkat nem betűkóddal jelenítették meg, hanem a kapcsolat nevét kiírva: ez rendkívüli módon fokozza az érthetőséget.

A *megjegyzés mezőben* további fogalomszűkítő definíciók adhatók meg. Ezzel az eszközzel éltek is az adatbázis készítői. Többek között a műfaji utalásokat is ebben a formában jelenítik meg. A BIBLIOGRÁFIA deszkriptor mellett például megjegyzésként olvashatjuk, hogy Forma változatban is! A mondat jelentése, hogy műfaji megjelölésként is több tételhez kapcsolódik tárgyszó formában. Megjelenése a tételekben megkülönböztetett a tartalmi feltáró elemektől: BIBLIOGRÁFIA (forma). Szintén a megjegyzés rovatban gondoskodnak az utalozásról, amely nem igényli, hogy a használó újabb keresést indítson, mivel a mező szavaira

kattintva azonnal az utalt deskriptorcikk jelenik meg.

A tezaurusban az alá-fölé, az oda-vissza utalás nem minden esetben megfelelő, az elemek ugyan minden utalt tételnél fel vannak tüntetve, de enyhe fogalomzavarok érzékelhetők.

Az általam kiragadott példa ennek érzékeltetésére: az *olvasó*, *könyvtárhasználó*, *használó* szinonimák. Míg az OLVASO és a HASZNALO deskriptor (a rokon fogalmaknál megfelelően mindkettő fel van tüntetve), a KONYVTAR-HASZNALO szó nem, még utalás sem készült róla az előző két deskriptorhoz. A fogalom a VAK KONYVTARHASZNALO deskriptorra mutat. Ennek a deskriptornak viszont a tágabb megfelelőjénél ott kellene szerepelnie a HATRANYOS HELYZETU OLVASO deskriptornak, de csak két szint után jutunk el ide: Tágabb: TESTI FOGYATEKOS OLVASO, tágabb: BETEG OLVASO, tágabb: HATRANYOS HELYZETU OLVASO.

A tezaurusban nincsenek nem odaillő deskriptorok, szakterületét a deskriptornak meghatározott fogalmak minőségi szinten fedik le. Hiányosságnak ítélem azonban, hogy a keresőkérdéseket nem lehet földrajzi hely szerint szűkíteni. Ha például a *Szegedi Egyetemi Könyvtár* gazdálkodásáról szeretnénk olvasni, akkor a kívánt deskriptorok: EGYETEMI KONYVTAR és (*) GAZDALKODAS –KONYVTARI kiválasztása után csak reménykedhetünk, hogy megtaláljuk a találati halmazban a keresett dokumentumokat. A rendszer az adott kérdésre 27 találatot adott. A Szegedi Egyetemi Könyvtár gazdálkodása a 19. helyre, a következő ablakba szorult. Sajnos, a Böngészés menü sem vezet eredményre, a Keresés menüben viszont már orvosolták ezt a problémát.

A tezaurusban, a tárgyi deskriptorokban gépelési hibából eredő elírásokat nem találtam: a szakmai környezetet figyelembe véve úgy gondolom, hogy az esetleges *új deskriptorok* minden esetben minőség-ellenőrzésen esnek át.

A MANCI adatbázis tartalmi feltáró rendszerének elemzése

Egy adatbázis tartalmi feltártságának elemzésénél „számba kell venni minden adatelemet, amely valamilyen formában utal az eredeti szöveg tartalmára, kivéve azokat, amelyek csupán az azonosításért felelősek (szerző, megjelenési adatok, ISBN, stb.). Tehát figyelembe veendő mindenfajta osztá-

lyozási jelzet, tárgyszavazási eljárás, kiemelt tartalmi jellemző (dokumentumtípus, felhasználói célcsoport stb.), a súlyozás, a szintaxis minden formája.”

A MANCI tartalmi feltáró eszközei a szövegjelentés visszaadására a következők:

- kulcsszó,
- tárgyszó,
- ország, földrész, illetve városnév megadhatósága a keresés menüben a tartalomra vonatkozó szűkítő elemként,
- az adatbázisban használt műfaji jelölők, az ún. formaváltozatok,
- az idegen nyelvű cikkek referátumai.

Az adatbázisnak összesen öt tartalmi feltáró eszköze van. A magyar adatbázisok átlagosan négyféle eszközt használnak a szövegjelentés reprezentálására,¹⁷ így ez az érték nemzeti szinten kifejezetten jónak mondható. A feltáró eszközök többségükben szabályozottak, kontrollált szótár, illetve tezaurusz-alapúak. Kivételt ez alól a kulcsszó és a referátum képez. A szövegprezentáció eszközei minden esetben természetes nyelvűek.

A tartalmi feltáró eszközök, a tárgyszavazás használatában a specifikus feltárási eljárás az irányadó, ami megfelel egy szakmai adatbázis felhasználói igényeinek. Elvértve találhatóak csak generikus tárgyszavakkal indexelt rekordok, a tételek feltárása a specifikus irányba mutat.

A tartalmi feltárás a szövegkontextust nem tükrözi, a tárgyszavak csak egymás után állnak, egy-két kivételtől eltekintve ábécérendben. Nem utalnak az eredeti szövegek összefüggéseire, így a relációk, a kontextus kifejezése egyáltalán nem jelenik meg az adatbázisban, kivéve az idegen nyelvű tételeknél, ahol referátumok segítik a megértést. „Sajátos magyar nyomorúság, hogy a felhasználói igények inkább igénylik az idegen nyelvű szövegek magyar összefoglalását, mint a magyar szövegekét, mivel ez a használók nyelvtudásbeli hiányosságait hivatott kiegyenlíteni.”

A MANCI adatbázis tárgyi indexelésének minőségszempontú elemzése

„A dokumentumok megfelelő tárgyi indexelése a hatékony visszakeresés előfeltétele. Ez egyértelművé vált a nyomtatott világban, ahol a tárgyi indexelés tételei voltak a referáló és indexelő folyóiratok leggyakrabban használt elérési pontjai az egyes füzetekben és a kumulált kötetekben is.”¹⁹

Az adatbázisok világában ugyanilyen fontos a tárgyi feltárás, noha már több fejlett eszköz áll rendelkezésre, mint régebben. Semmi sem pótolhatja azonban a minőségi tartalmi feltárást. Így a tárgyi indexelés minősége nem kihagyható tényező egy-egy adatbázis tartalmi feltáró rendszerének elemzésekor.

A tárgyi indexelés minőségi értékelésénél *Jacsó Péter: Szöveges CD-ROM és webes adatbázisok tartalmának elemzése* című tanulmányát vettem alapul. Ennek alapján „a tárgyi indexkifejezések minőségi értékelésének négy fő szempontja van:

- alaposság,
- specifikusság,
- pontosság,
- következetesség.”²⁰

Az alaposság-szempontú vizsgálat

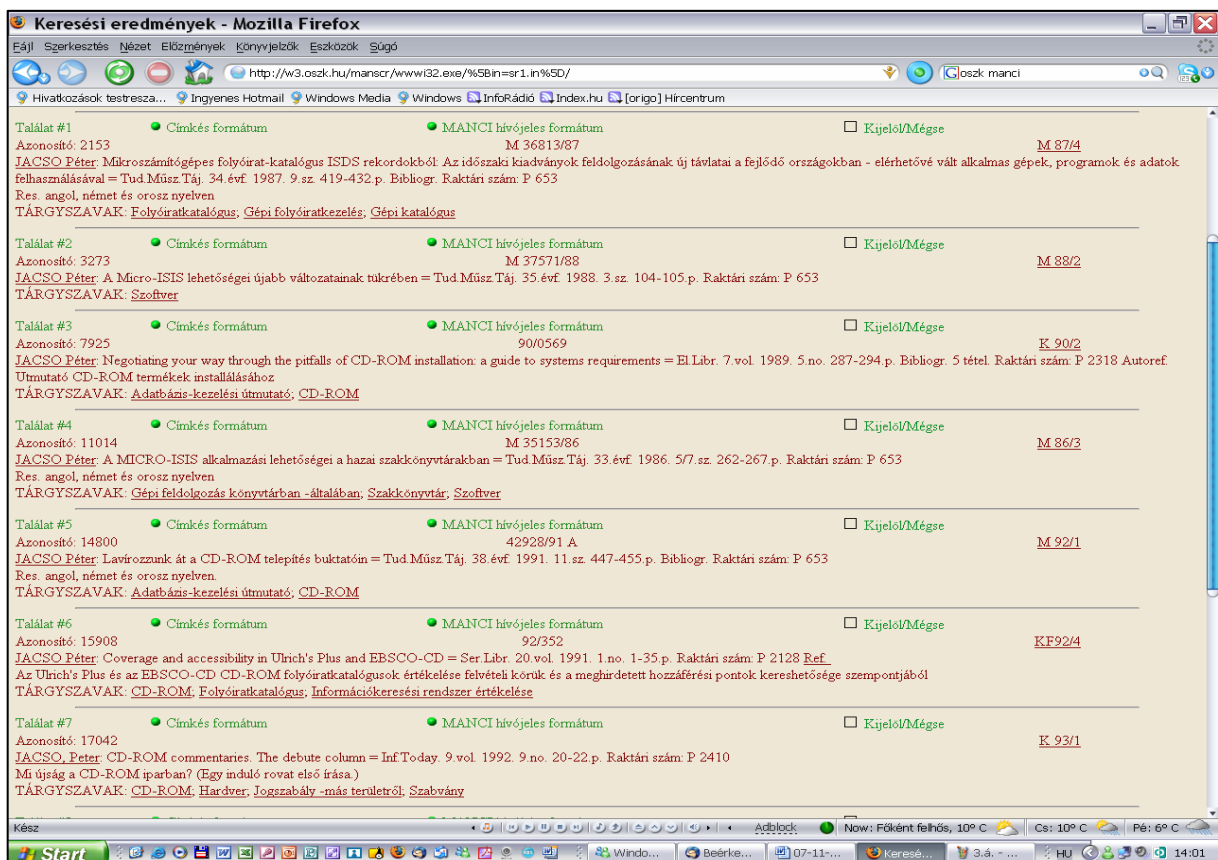
Az alaposság „...azt jelenti, hogy annyi releváns index kifejezést kell megadni, amennyit a cikk indokoltá tesz. Túl kevés index kifejezés megadása jelentős mértékben csökkenti a keresés teljességét. A túl sok hamis találatokhoz vezethet, bár az index kifejezések jó posztkoordinációja a kereső-

kérdésben csökkentheti ezek számát. Emiatt biztonságosabb az indexelő számára, ha inkább azal hibázik, hogy több indexkifejezést ad meg, mint kevesebbet...”²¹

Az indexelés alaposságának a MANCI-ban – a fentiek alapján – vannak hiányosságai (4. ábra). Az adatbázisban több olyan tételt is találtam, amelyekhez mindössze egy-két tárgyszó volt hozzárendelve. Példának Jacsó Péter egyik cikkét említem a Micro-ISIS-ről, amelyet mindössze egyetlen tárgyszóval láttak el: SZOFTVER.

További, egyetlen tárgyszóval „feltárt” dokumentumokat is találtam. Ezek a hibák nemcsak az adatbázis alaposságának hibamutatói, hanem a specifikusságot is elviszik vagy a túl általános vagy a túl specifikus irányba.

Az általános gyakorlat az adatbázisban megfelelő: 4–6 tárgyszó kapcsolódik egy-egy tételhez. A redundancia túlzott kerülését nem tapasztaltam: a címben már egyszer leírt, a deskriptorral azonos releváns fogalom ugyanúgy szerepel a tárgyszavak között is.

4. ábra Alapossági indexelési hiba a MANCI-ban

Keresési eredmények - Mozilla Firefox

http://w3.oszk.hu/manscr/www/32.exe/%5Bin=sr1.in%5D/

MANCI
Magyar és nemzetközi cikkek

Budapest
Országos Széchényi Könyvtár

Keresési eredmények

Bibliográfiai megjelenési formátum
[Ha több találat van, a tételek azonosítóik sorrendjében vannak felsorolva]

Keresőkérdés: HOLOGRAFIA

Találatok száma: 2

A találatokból kijelöléssel tovább válogathat!

Letöltés (összes találat) Letöltés (kijelöltek) Összes kijelölés törlése

Találat #1	Címkés formátum	MANCI hívójeles formátum	Kijelöl/Mégse	M 88/1
Azonosító: 2792		M 37317/87		
ZENGŐ Gábor: Holográfia - hologram - hologramtár = Könyvtáros. 37.évf. 1987. 12.sz. 724.p. Raktári szám: P 400				
TÁRGYSZAVAK: Holográfia				
Találat #2	Címkés formátum	MANCI hívójeles formátum	Kijelöl/Mégse	KF96/2
Azonosító: 24656		96/213		
URBONAS, V.: Golografia in bibliotekah = Naucn.Teh.Bibl. 1995. 11/12.no. 78-80.p. Bibliogr. 8 tétel. Raktári szám: P 206 Ref.				
Res. angol nyelven				
Holográfia a könyvtárakban				
TÁRGYSZAVAK: Holográfia				

5. ábra **Specifikussági indexelési hiba**

A specifikusság-szempon-tú elemzés eredményei

Az indexelés specifikusságát már vizsgáltam a MANCI tartalmi feltáró eszközeinél. Egy adatbázis specifikusságának megítélése meglehetősen szubjektív dolog, mert az egyedi dokumentumtól és az adatbázis haszná-lóitól függ. A tételekhez, egy-két kivételtől eltekintve, mindig a leginkább specifikus kifejezéseket igyekeztek megadni az adatbázis indexelői. Fontos kiemelni, hogy általánosabb kifejezések is található-k az indextételek mellett, így a szakértő felhasználók viszonylag nívósan el tudnak igazodni az adatbázisban. Természetesen, egy általános gyűjtőkörű adatbázishoz képest az indexelés még így is specifikus. A deskriptorok megfelelnek a szakma által használt nyelvnek, gyakorló könyvtárosok alakították ki. Az indexkifejezések, deskriptorok szakmailag helyesek, de hibák is akadnak. Az INFORMATIKA deskriptor 225 tételhez kapcsolódik. Az első két tétel, amely ezzel a deskriptorral elindított keresésben található, csak ezt az egy tárgyszavat tartalmazza, így ezeknek a tételeknek a tárgyi indexelése, specifikussága, sőt az alapos-sága egyáltalán nem megfelelő. Mivel két idegen nyelvű tételről van szó, ez tovább ront a helyzeten, mert a nyelveket nem

ismerő felhasználó – referátum hiányában – nem tud következtetni a tartalomra. Találhatunk azonban ellenpéldát is. Az önmagában ugyanilyen általános INFORMACIO kifejezés – helyesen – (5. ábra) már nem jelenik meg egyedüli tárgyszóként.

Néhol a túlzott specifikusság jelei is megmutatkoznak, sajnos egyéb hibákkal karöltve. A HOLOGRAFIA deskriptorhoz például két tétel van egyedüli tárgyszóként rendelve.

Az indextételek specifikussága – a kiragadott hibák ellenére is – megfelelőnek mondható.

A tárgyi indexelés értékelése pontosság-szempon-tú vizsgálat alapján

A pontosság szempontja magára az adatbázis kontrollált szótárára, illetve az indexelés módjára vonatkozik. Az indexelés minőségének pontossági szempontú elemzésénél az adatbázis deskriptorkészletét és annak hibáit, illetve az indexelés során elkövetett pontatlanságokat vizsgáljuk. Az adatbázis által használt Könyvtári és Tájékoztatási Tezauruszt már részletesen elemeztem. Röviden összefoglalva a pontossági szempontoknak eleget tesz a tezaurusz. A tezauruszban nincsenek nem

odaillő deszkriptorok, a deszkriptorcikkekben elírásból, felületességből származó hibát nem találtam. A Könyvtári Intézet Szakkönyvtárának munkatársai tájékoztattak, hogy a tezaurszt folyamatosan karbantartják, a használói visszajelzések alapján a kisebb-nagyobb hibákat javítják. A tezaursz hibája, hogy nem alkalmaz földrajzi alosztásokat, de a MANCI Keresés menüjében mindezt egy megfelelő áthidaló megoldással korrigálták.

Noha, a deszkriptorokban elírási hiba nem található, annál több fedezhető fel az adatbázis használatkor, főleg az idegen nyelvű dokumentumok esetében. Jacsó Péter egyik cikkében például, amely az *Információkeresés fortélyai* címmel jelent meg; a cím helyesen: „*Savvy searching: Indexes to Web resources by librarians*”, míg az adatbázisban a következőt lehet olvasni: *Savvy searchimg: Indexes to Web resources by librarians*. A nyilvánvalóan felületességből adódó hiba nem egyeztethető össze egy könyvtártudományi adatbázissal.

A tételekről általánosságban elmondható, hogy megfelelő kifejezésekkel vannak indexelve az adatbázisban.

A következetesség-szempon-tú elemzés

A következetesség a deszkriptorok használatát vizsgálja az azonos tételekről, fogalmakról szóló dokumentumoknál.

Az adatbázis tárgyi indexelésének következetesség-szempon-tú elemzésénél többrészes cikkeket vizsgáltam.

JACSÓ Péter: *Savvy searching: Indexes to Web resources by librarians*. = *Online Inf.Rev.* 25.vol. 2001. 5.no. 326–328.p. Raktári szám: P 2367

Az információkeresés fortélyai: könyvtárosok által készített indexek web-forrásokhoz

Tárgyszavak: Index, Tárgyi feltárás, Számítógép-hálózat

JACSÓ Péter *Savvy searching: using controlled vocabulary (content part)*. = *Online Inf.Rev.* 27.vol. 2003. 4.no. 284–286.p. Raktári szám: P 2367

Az információkeresés fortélyai: ellenőrzött szókészlet használata

Tárgyszavak: Gépi információkeresés, Hatékonyság, Tézaurusz

A többrészes cikk két tételéből látni lehet a következetlenséget. Egyetlen azonos tárgyszóval sem lehet találkozni, noha a téma mindkét részben

ugyanaz, csak más-más módszereket ajánl a szerző. Ideális esetben legalább két azonos tárgyszónak, és egy vagy két különböző kiegészítő fogalomnak kellene alkotni a tételek tárgyszavait, amelyekkel a specifikusság és az egyediség is megadható. A cikksorozat többi részénél azonban következetes, ha nem is mindig tökéletes tárgyszavazást találunk.

A szerzők nevével is következetlenség fedezhető fel a Böngésző menüben. Jacsó Péter neve három formában is szerepel az adatbázisban: JACSO P., JACSO PETER és JACSO, PETER. A nevekhez rendelt rekordok száma az első esetben kettő, a másodikban 14, és a vesszővel kiegészített harmadik névnél 16 tétel szerepel, de nem ugyanazok. Apró bosszúság, de az összes találati tétel kilitázásához mindhárom névformát ki kell választanunk (6. ábra).

Kathleen Ladizesky neve ugyanilyen következetlenül szerepel az adatbázisban: LADIZESKI, KATHLEEN neve mellé egy tétel van rendelve, míg a helyes név, LADIZESKY KATHLEEN mellé három. Ezek ugyan nem a tárgyi indexelés hibái, de elég fontosak ahhoz, hogy rontsák egy könyvtári, könyvtártudományra vonatkozó adatbázis hitelességét.

Mindezek ellenére a minőségi szempontok alapján vizsgált adatbázis kielégíti a felhasználók igényeit.

A LISA adatbázis

A *LISA (Library and Information Science Abstract)* a CSA (2007 nyarától: ProQuest) tartalomszolgáltató angol nyelvű adatbázisa, „...amely a világon megjelenő legfontosabb könyvtár- és információ-tudományi szakirodalmat dolgozza fel és teszi elérhetővé.”²² Az adatbázis a feldolgozott szakirodalom alapján a könyvtári tudományterületek mind-egyikét lefedi. A főbb témakörök a következők: könyvtárvezetés, gyűjteményszervezés, katalogizálás és osztályozás, könyvtár-technológia, információ-tudomány és -technológia, digitális gyűjtemények, informatika, keresőmotorok, e-learning, e-government, e-commerce, továbbá a szerzői jog, és a vonatkozó tágabb társadalmi témák.²³

A LISA jelenleg körülbelül 500 folyóiratot dolgoz fel (7. ábra), amelyből 26 csak elektronikus formában érhető el, ún. e-journal.²⁴ Tételei több mint 68 ország folyóirataiból 20 nyelvről fordítva készülnek.²⁵

Böngészési eredmények - Mozilla Firefox

http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/%5Bin=br1.in%5D/

MANCI
Magyar és nemzetközi cikkek

Budapest
Országos Széchényi Könyvtár

Böngészési eredmények

Belépési pont az indexbe: JACSO ISTVAN
Megjelenítési sorrend: Előre

Keresőkérdés:

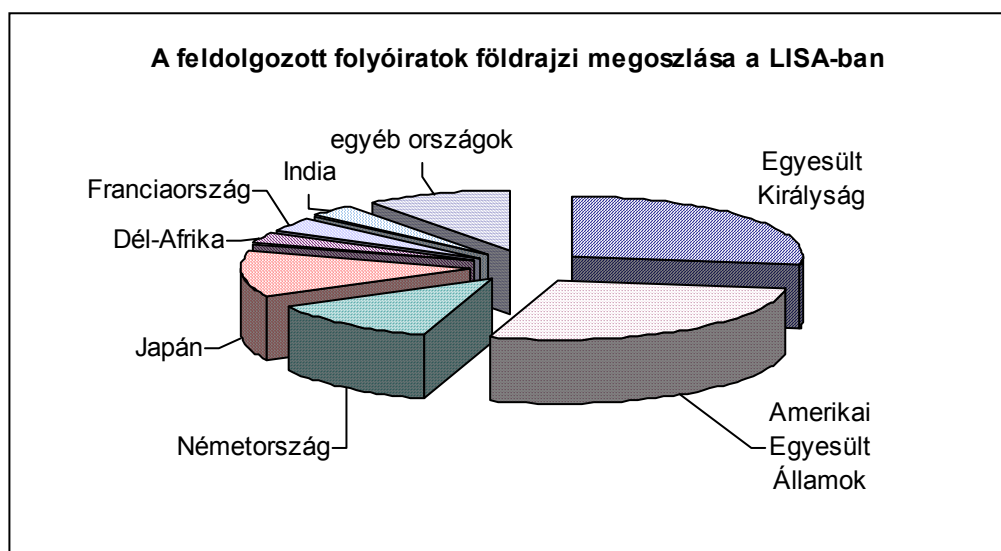
[Szögletes zárójelben a keresőelemek előfordulási száma látható]

Kattintson a(z)

aláhívtatott keresőelemre a hozzá tartozó írástól lekereséséhez!
• az, hogy bírja a keresőelemet a keresőkérdésbe!

●	JACSO ISTVAN	[1]
●	JACSO P.	[2]
●	JACSO PETER	[16]
●	JACSO, PETER	[21]
●	JADE-LINK	[1]
●	JADHAV, P.S.	[1]
●	JADOU, MARIE-BERTHE	[1]
●	JAEDTKE, ECKHARD	[1]
●	JAEGER, MARCUS	[1]
●	JAEGER, PAUL T.	[3]
●	JAEGER, PAUL T. [ET AL.]	[1]
●	JAENECKE, JOACHIM	[2]
●	JAENECKE, PETER	[1]
●	JAFER	[1]
●	JAFFE, JOHN G.	[1]
●	JAFFE, MARTIN	[1]
●	JAFFE, MARTIN ELLIOT	[1]
●	JAGASICS BELA	[2]
●	JAGASICSNE BOGATIN MARIA	[8]
●	JAGER ISTVANNE	[1]
●	JAGER JUDIT	[3]
●	JAGER[NE FURSTNER KRISZTINA	[1]
●	JAGIELSKA, JANINA	[2]
●	JAGLA, OTTO	[1]
●	JAGODICS KATALIN	[2]
●	JAGODZINSKI, CECILE	[1]
●	JAGUSZEWSKI, JANICE M.	[1]
●	JAHN, LUDWIG	[1]
●	JAHNS, YVONNE	[2]
●	JAHODA, GERALD	[1]

6. ábra Következetlenség a Böngésző menüben

7. ábra A feldolgozott periodikák földrajzi hely szerinti megoszlása

A folyóiratok tartalmát az adatbázisban teljesen feldolgozzák, kivéve néhány nem szigorúan vett szakmai lapot, ezekből szerkesztői válogatás után kerülnek a tételek a LISA-ba. A frissítés gyakorisága kétheti, körülbelül 500 rekordos növekedéssel.²⁶

A célközönséget a weblapon egyértelműen meghatározza az adatbázis: könyvtári és információs szakemberek.²⁷

A LISA története 1987-re nyúlik vissza, ekkor kezdte el a *SilverPlatter* cég forgalmazni CD-ROM formában.²⁸ Az adatbázisban 1969-ig visszamenőleg dolgoztak fel tételeket, majd 1991-ben – körülbelül 100 ezres tételszámnál – előállítását a *Bowker-Saur Ltd.*²⁹ vette át. 1999 novemberétől lett online elérhető (ekkor még a Bowker-Saur Ltd. szolgáltatta).³⁰ Ezután vásárolta meg a tartalom-szolgáltató jogot a CSA. A LISA érzékelhető minőségi fejlődésen ment keresztül az évek alatt. A legutolsó fontosabb mérföldkő az adatbázis életében a CSA által 2005 májusában bevezetett, minden adatbázisára alkalmazott új keresőfelület, az *ILLUMINA*.³¹

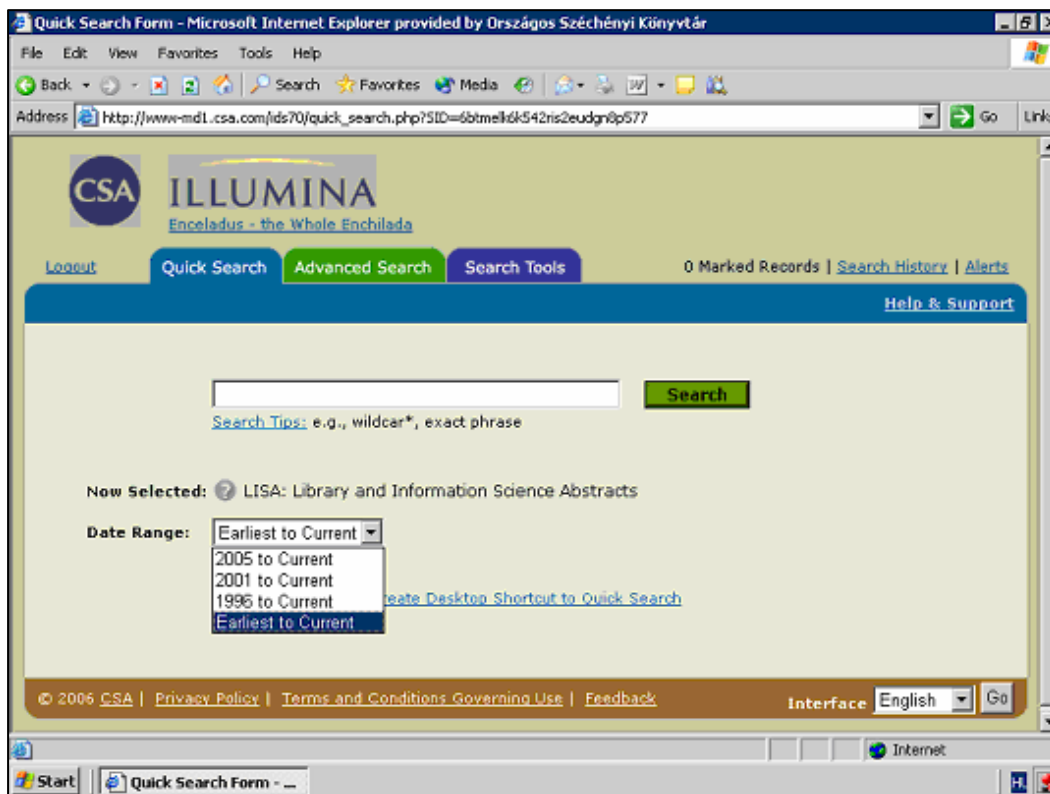
A LISA Magyarországon csak a Könyvtári Intézet Szakkönyvtárából és az *Országgyűlési Könyvtár-*

ból érhető el. Az adatbázis webcíme *www.csa.com*, ahonnan a felhasználónév és jelszó beírása után közvetlenül az előfizetett adatbázis(ok)hoz férhetünk hozzá.

A LISA szolgáltatásai, formai és technikai elemzése

A LISA adatbázis a CSA ILLUMINA keresőfelületen érhető el, innen teszik lehetővé a rekordok keresését. A szolgáltatások elemzésekor tulajdonképpen az ILLUMINA professzionális lehetőségeit vizsgálom. A rendszernek nincs külön nyitóoldala, azonnal a Quick Search, azaz az Egyszerű Keresés menübe léptet be (8. ábra).

A Quick Search szolgáltatáson kívül még két lehetőségünk van: az Advanced Search (Összetett Keresés), illetve a Search Tools (Keresési Eszközök) segédletek menüje. Szintén ebből a menüből érhető el közvetlen kapcsolattal a Search History (Keresési Történet) menü és az Alerts (Témafigyelések). Ezeknek akkor van jelentőségük, ha korábban már regisztráltuk magunkat, illetve a Sűgó szolgáltatás is a rendelkezésünkre áll a Help & Support ugrópontnál. Ezen a felületen egy nyelv-választó modul is a rendelkezésünkre áll.

8. ábra A LISA nyitóoldala a CSA ILLUMINA keresőfelületen

Az Egyszerű Keresés menüben megadott keresőkifejezés az adatbázis összes mezőjében keres, ha csak nem adjuk meg kóddal definiálva, hogy mely mezőkben elvégzett keresés eredményeire vagyunk kíváncsiak. A keresésben alkalmazhatjuk a Boole-operátorokat is, és csonkolni is tudunk kétféle módon, több karaktert vagy egy karaktert helyettesítve a keresendő kifejezésben * vagy ? jelet alkalmazva.

Fontos megjegyezni, hogy ha több szóból álló fogalmunk van, és nem adunk meg operátorokat, akkor az adatbázis azokat nem a szokásos AND vagy OR kapcsolattal fűzi össze, hanem egy keresendő kifejezésként értelmezi.

Időintervallum szűkítésre is lehetőségünk van ebben a menüben,

- 2005-től napjainkig,
- 2001-től napjainkig,
- 1996-tól napjainkig,
- és a teljes adatbázisban, 1969-től napjainkig.

A mezőkódok különböző finomításokra adnak lehetőséget. A legfontosabbak a következők:

- Author = szerző (AU=),
- Title = cím (TI=),
- Keywords = kulcsszó (KW=),
- Descriptors = deszkriptor (DE=). A LISA tezaurusza földrajzi alosztással rendelkezik, így a téma

szerinti keresést országokra szűkítve itt kell megadni.

- Abstract = referátum, tömörítvény (AB=),
- Source = folyóirat (SO=),
- Language = nyelv (LA=),
- Features = tulajdonságok (FE=). Ennél a speciális elemnél olyan szűkítéseket lehet megadni a keresésnél, hogy térképpel, táblázattal rendelkez-e, illusztrált stb.
- Publication year = megjelenési év (PY=),
- Publication type = közzététel módja (PT=). A közzététel módjában műfajok között válogathatunk, de a LISA a műfajokat csak ritkán jelöli, általában folyóiratcikk gyűjtőnéven indexeli a dokumentumokat. Így ez a hasznos mező ebben az adatbázisban sajnos nem játszik szerepet.
- Továbbá ISBN, ISSN, feltöltés dátuma, forrás, lelőhely a British Library-ben és a folyóiratok minden formai jelölője szerint.

Az Összetett Keresés legördülő menüsorai szintén ezeket a lehetőségeket kínálják a keresőkérdés megfogalmazására (9. ábra). A felület sokkal inkább felhasználóbarát: itt legördülő menüvel finomíthatjuk a keresést, és a mezőkódok ismerete sem szükséges. Alapértelmezésben három sor űrlap jelenik meg a böngésző ablakában, ez három keresési szempontot jelent, és a szempontokban OR kapcsolattal három-három fogalmat fűzhetünk össze.

9. ábra Az Összetett keresés űrlapja a LISA-ban

Az alapértelmezettekhez újabb és újabb űrlapok adhatók hozzá, összesen 20, így gyorsan, könnyen, professzionális keresést tudunk lefuttatni az adatbázisban. Ebben a menüben már a találatok letöltésének módját, és az egy lapon megjelenített tételek számát is kiválaszthatjuk.

A Keresési Eszközök menü hat kiegészítő szolgáltatást kínál fel.

A Combine Search (Keresések Összekapcsolása) almenüben a keresések a Keresési Történetből vagy az egy bejelentkezés alatt elvégzett keresések időleges archívumából Boole-operátorokkal kapcsolhatók össze, így újabb keresést tudunk elindítani, amire a minket érdeklő témák egy-egy speciálisabb szeletét kapjuk meg.

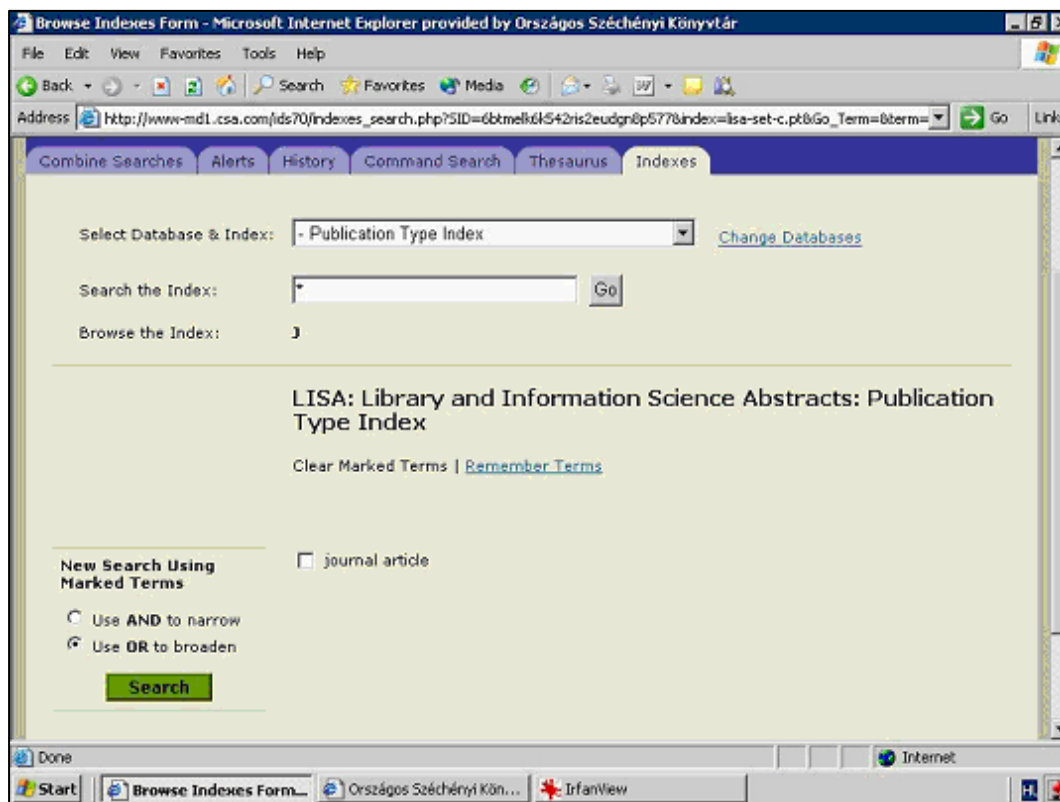
Az Alerts és a History (Témafigyelések és Keresési Történet) regisztrált felhasználók számára elérhető funkciók. Díjmentesen regisztráltathatjuk magunkat egyéni felhasználóként, és a rendszeren belüli második szintű bejelentkezés után már be is tudunk állítani témafigyelést, menthetjük kereséseinket, illetve módosíthatjuk személyes profilunkat. A Témafigyelés szolgáltatás bekapcsolásával hetente legfeljebb 250, e-mailben küldött rekord szolgál-

tatására lehet számítani.³²

A Command Search (Parancsszavas Keresés) almenüben szabadon dolgozhatunk a Boole-operátorok használatával és a mezőkódok beírásával, illetve beemelésével.

A Thesaurus (Tezaurusz) almenüben a LISA tezauruszát háromféle formában érhetjük el: betűrendben, hierarchikusan, illetve permutált indexként. Innen is lehet kereséseket indítani. A tezauruszt bármelyik formában hívjuk be, a megjelenítendő kifejezéseket mindig hierarchikus kapcsolatrendszerükben tekinthetjük meg. Több deskriptor kijelölésénél ügyelnünk kell arra, hogy a megfelelő kapcsolatot válasszuk ki, ez a bal oldali menüben lehetséges AND vagy OR kapcsolat megadásával. Szintén itt található hasznos eszköz az *Explode to include all narrower terms*: a keresés kiterjesztése funkció bejelölésekor a kiválasztott deskriptor összes szűkebb fogalmát is beemeli a keresésbe.

Az Indexes (Indexek) almenüben a szerzői, a folyóirat- és a publikációtípus-indexben lehet böngészni. Az első hibát itt találtam a professzionális rendszerben: a publikációtípus-index mindössze egyetlen tételt tartalmaz: journal article (10. ábra).

10. ábra Egytétéles index a LISA-ban

Az ILLUMINA további szolgáltatása, hogy a találati halmazok letölthetők, több választható bibliográfiai és dokumentumformátumban. A dokumentumforma lehet például html, text, rtf vagy MS Word. Nemcsak a helyi platformra lehet letölteni a jegyzékeket, hanem akár e-mailben is elküldhetők, egyéni megjegyzésekkel kiegészítve.

Újszerű megoldás a kutatói adatbázis, amelyben a szerzők publikációinál egy újabb Scholars-fülön mutatják, ha a szerzőről többletinformációk érhetőek el. Itt a szerző neve és e-mail címe mellett szerepelnek: szakmai önéletrajzának a webcíme, tudományos fokozatai, kutatói érdeklődési köre, valamint szakmai kapcsolatainak ugrópontjai.

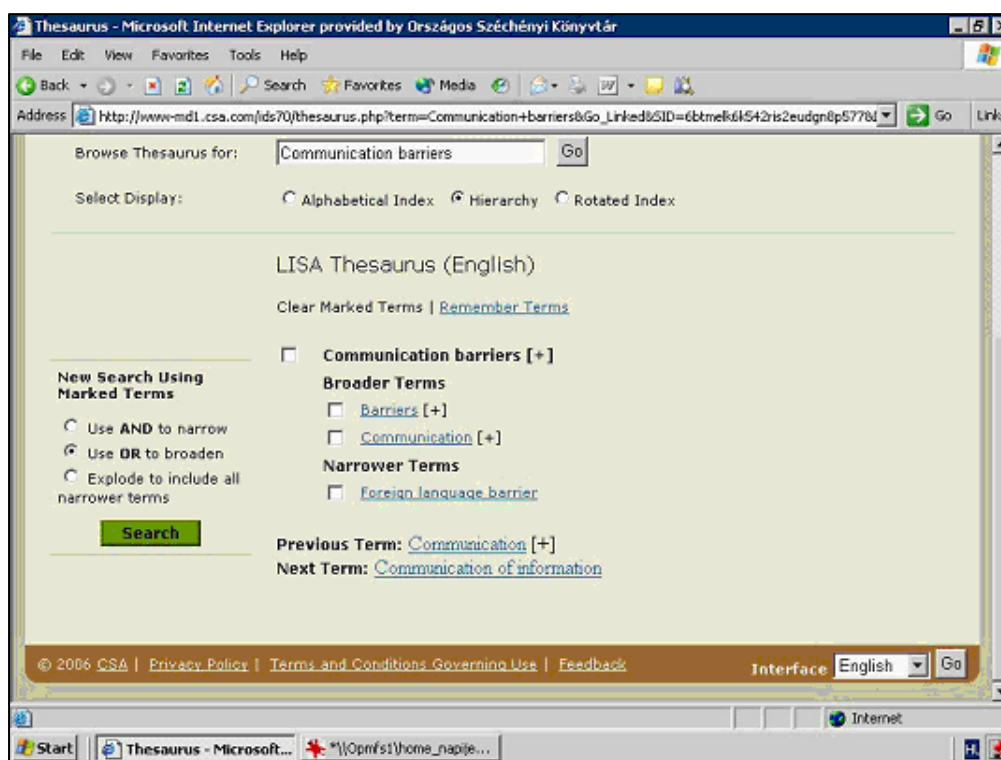
A weblap vizuális megjelenítése igényes, lágy háttérszínekkel, erősen kiemelt keresőgombokkal szolgálja a könnyű eligazodást. Az alkalmazott Lucida Console betűtípus könnyen olvasható. Tartalmi kiemelésre elsősorban a betűméretek változtatását használják. Az ugrópontokat kék betűszínnel, aláhúzva emelik ki, a fontosabb elemeket a találatokon belül félkövér betűtípussal jelölik. A találati tételek vizuálisan elválnak egymástól, kényelmes válogatást tesznek lehetővé. A tételeken belül az elemcsoportokat megfelelő nagyságú térközzel tagolják.

A keresőfelület logikai felépítése tiszta, könnyen érthető. A modulok dokumentáltak, és minden oldalról elérhető a Súgó menü, amely még videókat is tartalmaz az adatbázis használatáról több nyelven. A szolgáltatásokat a weblapon színkódolt lapfülekkel különböztetik meg, ezzel is segítve az egyszerű navigációt.

A CSA ILLUMINA professzionális keresőfelület gazdag lehetőségeket ígér, ám véleményem szerint a LISA mindezeket nem tudja kihasználni. Az indexelési szempontok inkább formai visszakeresésre adnak lehetőséget, a tartalmi feltáró eszközök száma kevés. Így hiába ad a rendszer lehetőséget arra, hogy mély és árnyalt keresőkérdéseket fogalmazzunk meg, a LISA tételei nincsenek olyan mélységben indexelve, hogy ki lehessen használni az ILLUMINA által kínált keresési lehetőségeket.

A LISA tezaszauruskészlete

A LISA tezaszusa a Search Tools (Keresési Eszközök) menüből érhető el. Az almenüből közvetlenül elérhető a Súgó, amely tartalmazza a tezaszusalapú keresés lépéseit, és az adatbázis saját

11. ábra Deszkriptorcikk a LISA-ban

használati útmutatójában is megfelelő magyarázatrendszer tartozik hozzá. Többféleképpen is elérhető: betűrendes, hierarchikus, illetve permutált index formában.

A teaurusz két kontrollált szótárra épül, és ez a kettőség érezhető is. A tulajdonosváltás után, 1993-ban teljesen átdolgozták a LISA szótárát: ez az indexelési irányelvekben, módokban és minőségben is jelentkezik a teaurusz használatakor.³³

A teaurusz a következő relációkat alkalmazza: *Broader Terms* (BT), *Narrower Terms* (NT) és *Related Terms* (RT), azaz Tágabb, Szűkebb és Rokonkapcsolatok. Emellett a *Use For* illetve a *Use Instead* (Helyett, Használja Helyette) kifejezésekkel utal minket a helyes deszkriptorhoz.

A deszkriptorok vizuális megjelenítése a teauruszban informatív. Bármelyik indexből is választjuk ki a minket érdeklő deszkriptort vagy kifejezést, a megjelenítés azt már hierarchikus formában mutatja. A kiválasztás után a képernyőn mindig csak a megfelelő deszkriptorcikk látható, de egy-egy ugrópont mutat az ábécébe az öt előző, illetve követő deszkriptorra (11. ábra).

A deszkriptorcikkek mérete egymáshoz képest elég változó. Vannak olyan deszkriptorok, melyekhez csak egy-két fogalom tartozik, másoknál a kapcsolatok felsorolása nem fér el a képernyőn. Jól példázzák ezt a DATABASES és a METADATA deszkriptorok. Míg a DATABASES alá 14 deszkriptorelem van besorolva (1 tágabb, 13 szűkebb, 1 rokon), addig a METADATA-hoz mindössze kettő (2 rokon).

Valószínűsíthető, hogy ezek az egyenlenségek, furcsa kettőségek a tulajdonosváltás utáni szótár-váltásból fakadnak.

A teaurusz egyes deszkriptorcikkei hiányosak. Az UNIVERSITY LIBRARIES deszkriptor alá szűkebb kapcsolattal csak egy elem van besorolva, a TECHNOLOGICAL UNIVERSITY LIBRARIES. Jogosan merül fel a kérdés: ha a *Műszaki egyetemi könyvtárak* deszkriptor létezik, akkor hol van a többi egyetem típusnak megfelelő könyvtár?

További hiányosságokat is találtam a deszkriptorcikkek vizsgálatánál. A MEDICINE, a MEDICAL LIBRARIES, a HOSPITAL LIBRARIES és a HOSPITAL PATIENT LIBRARIES deszkriptorok hierarchikus kapcsolata megfelelően van értelmezve, sőt, még olyan deszkriptorokkal is

találkozhatunk, mint ALTERNATIVE MEDICINE, ORTHOPAEDICS, PSYCHIATRY, de a szakmailag lényegesen relevánsabb BIBLIOTHERAPY deszkriptor magányosan lebeg, egyetlen relációval rendelkezve: Use For READING THERAPY.

Sok, nem a teauruszba illő deszkriptor is található. Példának csak párat sorolok fel: ATMOSPHERIC RESEARCH, OIL, PETROLEUM INDUSTRY, CHURCHES, CATHOLIC CHURCH, EVANGELICAL CHURCH, ORTHODOX CHURCH, CHRISTIANITY, ENERGY, ELECTRICITY, NUCLEAR ENERGY, SOLAR ENERGY. Kifejezetten könyvtárosoknak szóló könyvtár- és információtudományi adatbázisban az ilyen deszkriptorok használata megengedhetetlen hiba.

A teauruszban elírásokat nem találtam.

Az alá-fölé és az oda-vissza utalozás minden általam vizsgált esetben megfelelő volt, az utalt tételek mellett megtalálhatók az utalozásnak megfelelő elemek.

A LISA tartalmi feltáró rendszerének elemzése

A tartalmi feltáró rendszer elemzésének első pontja azon eszközök számbavétele, amelyek a tartalom reprezentálására szolgálnak. A LISA meglepően kevés tartalmi ismérv alapján tárja fel a dokumentumait:

- kulcsszó;
- deszkriptor, amelyben külön földrajzi alosztás is szerepel, így ez az elem kettőnek számítható a MANCI-val való összevetésben;
- absztrakt;
- publikáció típusa, ami a LISA tételfeltáró gyakorlata miatt nem használható.

Bár az adatbázis vizsgálatoknál találtam kísérleteket a publikáció műfajának rögzítésére, pl. BOOK REVIEW és BOOK REVIEW ABSTRACT deszkriptorok, de csak ritkán. Ezek a kezdeményezések a kihasználatlan publikációtípus-index miatt elég furcsán hatnak az adatbázisban.

A nemzetközi adatbázisok gyakorlatában a tartalom visszatükrözésére használt feltáró eszközök száma átlagosan 10,³⁴ így a LISA ebből a szempontból mélyen az elvárható minimum alatt teljesít.

A feltáró eszközök a kulcsszó és a referátum kivételével szabályozottak, kontrollált szótár, illetve teauruszalapúak, természetes nyelvre épülnek. A tárgyi ismérvek használata a specifikus indexelési

gyakorlat irányába mutat. Bár található általános kifejezésekkel hol jól, hol rosszul megválasztott tételek, az adatbázis indexelése érezhetően specifikus, egyediségre törekvő ismérvek alapján történik.

Az adatbázisban a relációk kifejezése a referátumok révén megoldott. Minden általam vizsgált tételhez tartozott megfelelő szöveges összefoglalás, absztrakt a dokumentumokról, amely beállításaink alapján akár a találati halmazban is megjeleníthető. Gyengén érezhető a deskriptorok használatában, a tételhez rendelt deskriptorok logikai sorrendjében is tudatosság a szövegkontextus kifejezésére, a földrajzi alosztást tartalmazó deskriptorok például az utolsó helyen állnak a tételhez rendelt fogalmak között.

A LISA tárgyi indexelésének minőség szempontú elemzése

A LISA tárgyi indexelésének minőség szempontú vizsgálatakor ismételten Jacsó Péter módszerét követtem. A teaurusz vizsgálatánál az alaposságot, a specifikusságot, a pontosságot és a következetességet elemeztem különböző próbakeresésekkel.

Az alaposság kritériumai alapján végzett elemzés

A tárgyi indexelés alaposság szempontú elemzésénél azt vizsgáljuk, hogy az indextételek megfelelő számú és minőségű deskriptorral, tárgyszóval vannak-e ellátva. A túl kevés indexkifejezés megadása jelentős mértékben csökkenti a keresés teljességét, így ez az indexelés hiányosságaira mutat rá. Azt is hangsúlyozni kell azonban, hogy a több indexkifejezés megadása, a deskriptorok magasabb száma nem garantálja feltétlenül az alapos indexelést. Az alapos indexelés fogalma is meglehetősen szubjektív, mivel mindig az egyedi dokumentumtól és az adatbázis célközönségétől, felhasználóitól függ. Ugyanez érvényes az indexelés specifikusságára is.

A LISA alaposság-szempontú elemzésekor elsősorban olyan indextételeket kerestem, ahol túl kevés deskriptort rendeltek a feltárt tételekhez.

Az adatbázis általános gyakorlata nagyon jó: a tételekhez átlagosan 8–10 deskriptor hozzáadása jellemző, főképpen a 2000 utáni publikációknál. Találtam azonban hibákat is: több cikket két deskriptorral feltárva, amelyből az egyik gyakran

annyira általános, hogy nehezen lehet az adott témára kereséskor releváns rekordként megtalálni.

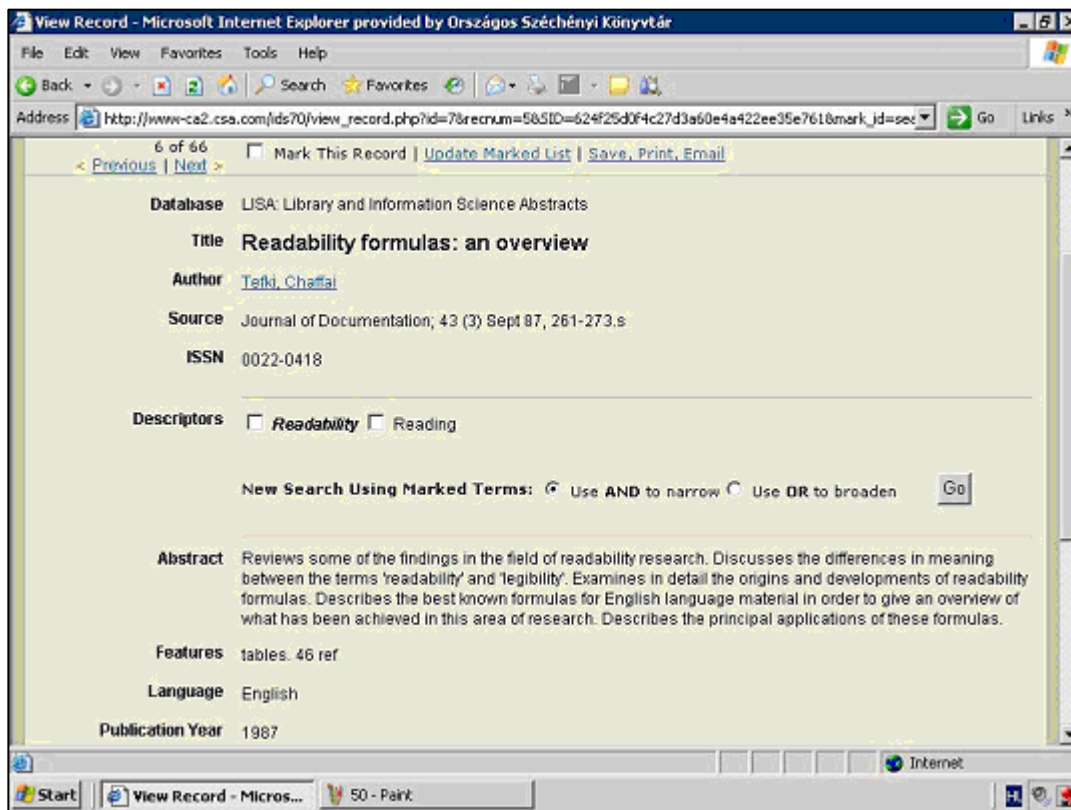
Feltűnő az indexelés szakmai hiányossága az idegen nyelvű tételeknél. Példa erre *URSUL, A. D.: Problema informatsii i informatizatsiya obschestva = The problem of information and the informatisation of the society, In.: Nauchno-Tekhnicheskaya Informatsiya Series 1; (6) 1991, 1–8. p.* cikke, amelyhez mindössze három deskriptor kapcsolódik: PROFESSION, LIBRARIANSHIP, INFORMATION SCIENCE. Nem kell hangsúlyozni, hogy a három általános deskriptor jóformán lehetetlenné teszi a dokumentum megtalálását az adatbázisban tartalmi keresés alapján. Ez a hiba nemcsak az adatbázis alaposság-szempontú minőségi hibájára hívja fel a figyelmet, hanem a specifikussági hibáknak is az egyik mutatója. Az adatbázisban erős a redundancia jelenléte, sőt néhány feldolgozott cikknél az az érzés támad az adatbázis használójában, hogy a dokumentumot tulajdonképpen a címből kivett kifejezésekkel indexelték.

Érdekes, hogy a hibás, nem megfelelően indexelt rekordok zöme 1990–2000 közötti időszakból származik. Ekkor még CD-formátumban frissítették a LISA-t, de a tulajdonos már a Bowker-Saur Ltd. volt.

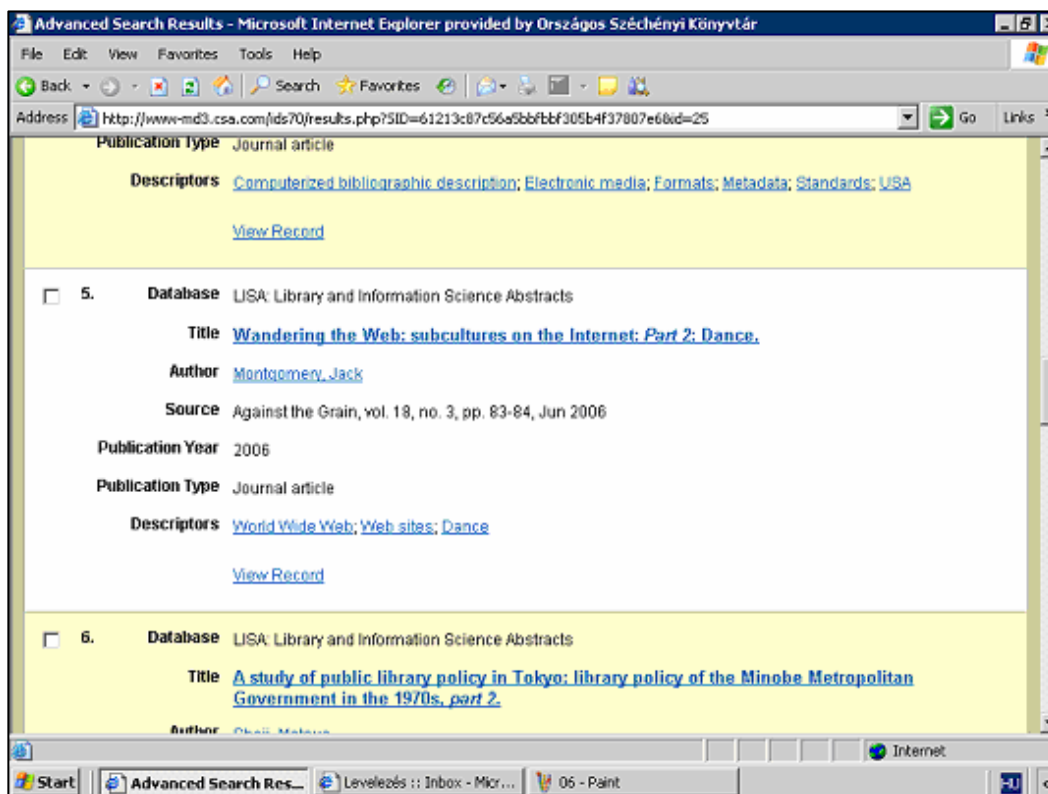
Az indexelés specifikusságának elemzése

Az indexelés specifikussága alatt azt értjük, hogy a kontrollált tárgyi szótárból, teauruszból a dokumentum témájára, fogalmára vonatkozó szakkifejezések közül a legspecifikusabbat kell megadnunk. Kerülni kell az általánosságot és a túlzott specifikusságot is. Jacsó Péter ezeket így fogalmazta meg: „A specifikusságot sokszor úgy lehet elérni, hogy egy általánosabb kifejezést alosztályokra osztunk, hogy jelezzük a főtárgyszó bizonyos aspektusait. ... Ezt nehéz megtenni olyankor, amikor a teauruszban szereplő kifejezések nagyon általánosak, s nincsenek útmutatások azzal kapcsolatban, hogyan adjunk altárgyszavakat vagy alosztályokat, ha használatuk egyáltalán megengedett.”³⁵

A LISA adatbázis teauruszának hibái kihatnak az indexelt tételekre, s mindezeket a gyakori hibás indexelés is tetőzi. Példa erre *TEFKI, Chaffai: Readability formulas: an overview* című publikációja, amely több indexelési hibát is magában hordoz (12. ábra). Mindössze két deskriptor van mellé rendelve: ezzel a tétel az alapossági kívánalmaknak nem tesz eleget, másrészt a két deskriptor nem fedti a cikk témáját: READABILITY és READING.

12. ábra Alapossági és specifikussági indexelési hiba a LISA-ban

13. ábra Halmazott indexelési hibák a LISA-ban

A cikk valójában – a hozzá kapcsolt absztrakt szerint – az olvasás, olvashatóság és olvasmányosság fogalmak definíciójával, ezek vizsgálatával foglalkozik.

A LISA tárgyi indexelésének specifikusság-szempontrú vizsgálatánál azonban nem csak a kontrollált szótárból eredő hiányosságokkal találkozhatunk.

Az indexelés során az általános kifejezések jól megválasztott deskriptorok mellett növelhetik a feltárás mélységét. Azonban nem alkalmazzák mindig helyesen, amint azt a következő kiemelt tétel is jól példázza.

MONTGOMERY, Jack: Wandering in the Web: subcultures on the Internet: Part 2.: Dance In.: Against the Grain, vol. 16., no. 3., pp. 83-84., Jun. 2006.

Deskriptorok: WORLD WIDE WEB, WEB SITES, DANCE

Jack Montgomery cikkét: *Vándorlás a weben: Szubkultúrák az interneten (13. ábra)* rosszul tárgyszavazták, az alaposág, a specifikusság és a pontosság szempontjából is. Egyrészt csak általános deskriptorok vannak megadva, másrészt ezek sem utalnak a cikk tartalmára. Két deskriptor erősen redundáns (WORLD WIDE WEB, WEB SITES), egy pedig a cikk címéből kivett, de a tartalmát nem tükröző, könyvtartudományi szakmai adatbázisba nem való deskriptor (DANCE). Ezek a hiányosságok egy szakmai adatbázisban nem megengedhetők, hiszen az ilyen indexelésű tételek mellett hiába vannak minőségi szinten feltárt dokumentumok, a tévedések jelentősen rontják az adatbázis hitelességét, szakmai megbízhatóságát.

A pontosság szempontú vizsgálat

A pontosság szempontú elemzés az adatbázis tezauszszkészletét és annak használatát vizsgálja. A LISA tezauszszát a *LISA tezauszszkészlete fejezetben* elemeztem. Röviden összefoglalva a következő hiányosságokat tapasztaltam:

A deskriptorcikkek mérete egyenetlen, gyakoriak az egy-két relációval rendelkező fogalmak. A hierarchikus felépítésben sorozatos hibákat lehet felfedezni, amelyek fogalomzavarból adódnak, és azt is kelteneik. Az összetartozó tételek ennek megfelelően nincsenek összekapcsolva, a szinonimák használata nem következetes. A deskriptorokban elírási hibát nem találtam, azonban az

idegen nyelvű tételek leírásában gyakoriak az elütési, gépelési hibák. „A pontatlan indexelés néha nem az indexelő hibája, hanem a kontrollált szótár megalkotóié. ... Tipikus hiba például a deskriptorok közti kapcsolatok téves értelmezése, hononimák és szinonimák törlése, a földrajzi nevek jelentős történeti változásainak figyelmen kívül hagyása, ezek pontatlan indexeléshez vezetnek, alacsony pontossághoz és alacsony teljességhez.”³⁶

Jacsó Péter fenti megállapításának megfelelően a tezauszsz alacsony színvonala kihat a feltáró munkára, minőségi kontrollált szótár nélkül nem lehet a minőségi tartalmi feltárást megvalósítani.

A tárgyi indexelés következetesség szempontú elemzése

Nehéz feladat a tárgyi indexelés következetességét egy adatbázison belül megítélni, a vizsgálat középpontjából adódóan inkább a különböző adatbázisok indexelésének következetességét lehet vizsgálni. Egy adatbázison belül a következetesség ellenőrzésére a többrészes cikkek, a konferencia-előadások alkalmasak.

A LISA a következetesség szempontú elemzés kritériumait vizsgálva kiváló teljesítményt nyújtott.

Az adatbázis nemzetközi jellegéből fakadóan, a több folyóiratban is megjelent, duplikált tételek azonos tárgyszavakkal vannak indexelve. Ugyanez a kontrollált következetesség fedezhető fel a többrészes cikkek, konferencia-előadások anyagainál is. Egy vagy két ismétlődő általánosabb deskriptor, és szintén egy vagy két egyedi deskriptor, amivel az adott dokumentum specifikusságát jelölték.

JACSO, Peter: Options for presenting search results: Part 1.: common options

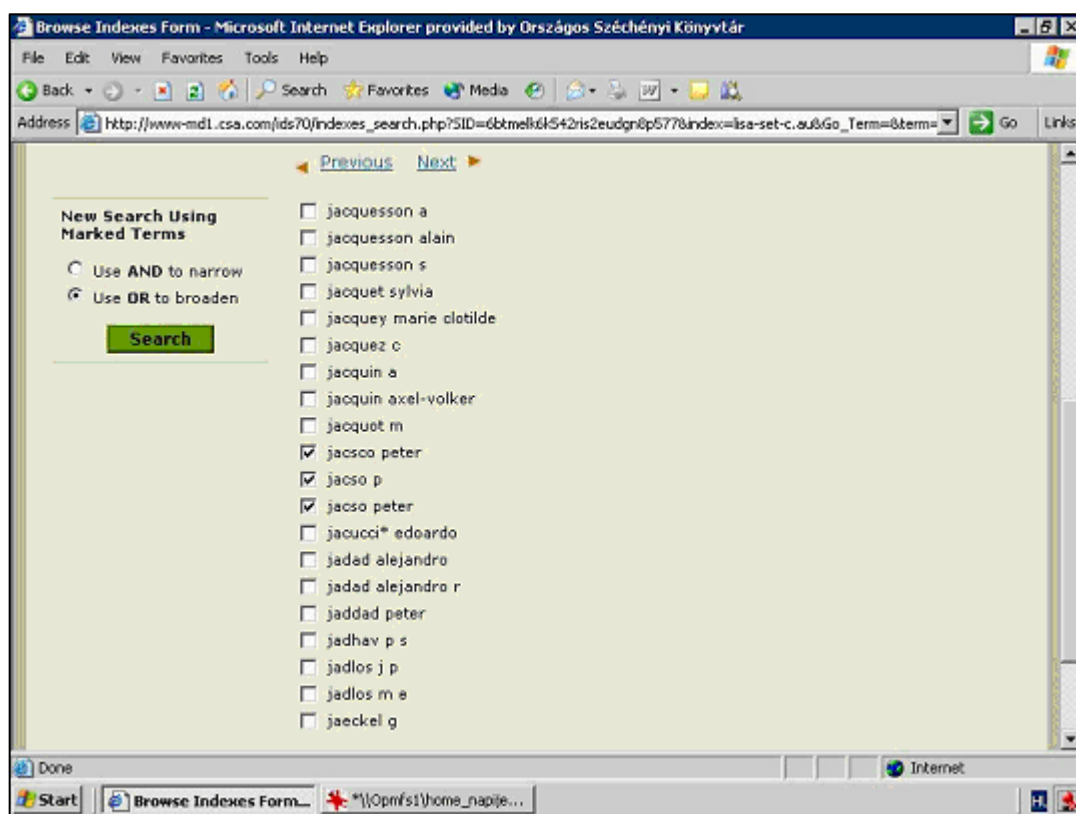
In.: Online Information Review, 29 (3) 2005, pp. 311-319.

Deskriptorok: ONLINE INFORMATION RETRIEVAL, SEARCH OUTPUT, EVALUATION

JACSO, Peter: Options for presenting search results: Part 2.: options for citation searching

In.: Online Information Review, 29 (4) 2005, pp. 412-418.

Deskriptorok: ONLINE INFORMATION RETRIEVAL, CITATION INDEXES, SEARCHING

14. ábra Következetlenség a szerzői indexben

A következetesség szempontjából minden általam vizsgált tétel megfelelően volt indexelve. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy a LISA indextételeinek a készítői – példás gyakorlatként – a cikkek, a dokumentumok rögzítése, feltárása előtt behasonlítják az adatbázisba a feldolgozandó tételt.

Ha a tartalmi feltárás gyakorlatában nem is, de a szerzők nevével, a szerzői névindexben találhatunk következetlenségeket.

Példaként – mint a MANCI-ban is – Jacsó Péter nevét emelem ki. A 14. ábrán látható, hogy ebben az adatbázisban is három formában szerepel Jacsó Péter neve: JACSCO PETER, JACSO P, és JACSO PETER. A teljes találati halmazhoz itt is csak úgy jutunk hozzá, ha mindhárom névfórmát kiválasztjuk. Nem a tartalmi feltárás hibái ezek, de úgy vélem, elég fontosak ahhoz, hogy csorbítsák egy adatbázis szakmai hitelességét.

Összegezve: a minőségi szempontok alapján történt elemzésben a LISA meglehetősen vegyes képet adott. A rosszul indexelt tételek azt sugallják, hogy a hatalmas feldolgozott dokumentummennyiség a minőség rovására megy. A teaurusz hiányosságai megkívánják egy revideált jegyzék lét-

rehozását, és ennek megfelelően az indextételek revízióját, javítását az adatbázisban. Ezek nélkül a LISA hosszú távon leginkább formai ismervek alapján történő visszakeresésre lesz csak alkalmas.

Összevetés: különbségek és azonosságok a két adatbázis tartalmi feltáró rendszerében

Az elemzésekből kapott eredmények egymás mellé helyezésével átfogó képet kívánok nyújtani arról, hogy melyik adatbázis milyen mélységben valósította meg a tartalmi feltárást saját rendszerében.

A tartalmi feltáró eszközök száma a két adatbázisban meglepő eredményeket hozott. Míg a MANCI öt tartalmi feltáró eszközt sorakoztat fel a szövegjelentés reprezentálására, addig a LISA csak négyet. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a MANCI ötödik tartalmi feltáró eszköze: a referátumok nincsenek meg hiánytalanul minden tételnél (a KSZK munkatársai folyamatosan dolgoznak pótlásukon).

A MANCI a felmutatott értékekkel nemzeti szinten is jól teljesít. A LISA sok formai visszakeresési

lehetőséget nyújt, de a jelenlegi tartalmi feltáró gyakorlat nem lehet életképes a jövőre nézve egy előfizetési díj ellenében használható adatbázisban. Kiugró hiba a publikációtípus-index kihasználhatatlansága, főleg, hogy a tartalomszolgáltató CSA biztosítja ezt a lehetőséget.

A feltáró eszközök mindkét adatbázisban – a referátumok és a kulcsszavak kivételével – szabályozottak, kontrollált szótár, illetve tezaurusalapúak.

A szövegprezentáció eszközei mindkét esetben természetes nyelvre épülnek.

Mind a LISA-ban mind a MANCI-ban a tartalmi feltáró eszközök használatában a specifikus feltárási eljárás az irányadó. A szakmai adatbázisok mindig a specifikusabb fogalmakat sorakoztatják fel az indextételeik mellett az adatbázis használóinak érdekében, ennek megfelelően mindkét adatbázisban helyes feltárási gyakorlatot követnek.

A relációk, kontextusok megjelenése a LISA-ban a referátumok révén megoldott, minden tételhez tartozik rövid tartalmi összefoglalás, absztrakt. Az indexelési gyakorlat a deskriptorok használatában is tudatosságot mutat, bár nem az adatbázis egészére jellemzően. A MANCI-ban az idegen nyelvű tételek nem mindig megtalálható referátumain kívül nem találunk kezdeményezést a relációk kifejezésére.

Egyik adatbázisban sem jellemzők a tartalmi szempontból erősen szegmentált adatszerkezetek.

A tárgyi indexelés minőség-szempon-tú elemzése a következő eredményeket hozta az adatbázisok vizsgálatakor:

- a tezaurszkészletek összehasonlítása egyértelműen a MANCI javára dönt;
- a Könyvtári és Tájékoztatási Tezaurusz 1967 óta élő, működő, folyamatosan karbantartott tezaurusz, hiányosságai ellenére is minőségi tartalmi feltárást tesz lehetővé; a tételek indexelésénél nemdeskriptorokat is alkalmaz a LISA-val szemben, ami jelentősen növeli a hatékony tartalmi visszakeresés lehetőségét; a deskriptor-cikkek arányosak, kirívó logikai, értelmezésbeli hibát nem tartalmaznak; elírások, nem odaillő fogalmak nem találhatóak a tezauruszban.
- a LISA adatbázis tezaurusza 1993-ban került teljes átdolgozásra, de a régebbi tételek indexelése magán hordozza az 1987-től használt kontrollált szótár sajátosságait; a tezaurusznak több hiányossága van, amelyek nem biztosítják a mi-

nőségi tárgyi feltárás feltételeit; a deskriptor-cikkek mérete egyenetlen, fogalomzavarok érezhetők a relációkban; sok a tezauruszba nem illő fogalmak száma.

Mindkét adatbázis tezaurusza online érhető csak el, a MANCI-é permutált index formájában; míg a LISA-é több alakban is: betűrendes, hierarchikus és permutált index formájában.

Az adatbázisok tárgyi indexelésének minőség szempontú értékelése mindkét adatbázisnál tanulmányos eredményeket hozott.

Az alapos-szempon-tú vizsgálat mind a MANCI-ban mind a LISA-ban tárt fel hibákat. A MANCI gyakorlatában 4–6 tárgyszóval, míg a LISA-nál átlagosan 8–10-szel tárnak fel egy dokumentumot. A több indexkifejezés megadása azonban a LISA-nál nem jelent mélyebb tartalmi feltárást, mivel a megadott kifejezések gyakran redundánsak. Mindkét adatbázisban vannak felszínesen, csak kevés generikus tárgyszóval indexelt tételek. A MANCI-ban a redundancia megfelelő, ezzel szemben a LISA tárgyi indexei az elvárhatónál jóval erősebb redundanciát hordoznak.

A specifikusság szempontú elemzés a MANCI vizsgálatában megfelelő eredményeket hozott. A deskriptorok közül a tételekhez a leginkább specifikusakat adják meg. Bár a vizsgálat tárt fel hibákat, de nem olyan mértékben, hogy az számottevően befolyásolná a minőségi indexelést.

A LISA-ban sokkal több specifikussági indexelési hibával lehet találkozni, több tételnél erősen érezhető a cikk címe alapján történt indexelés helytelen gyakorlata. Az indexelésnél elkövetett hibák kihatnak az adatbázis egészére. A specifikussági szempontú vizsgálat alapján nagyon gyenge tartalmi feltárás valósul meg a LISA-ban.

A pontosság szempontú elemzés a deskriptorkészletekre és azok használatára vonatkozott.

A MANCI adatbázis tezaurusza eleget tesz a szakma által elvárt követelményeknek, a tételek indexelési gyakorlatában korrekt a használata. A LISA tezaurusza semmiképpen sem elégítheti ki a szakmai felhasználók igényeit, hibák tömegét tartalmazza, ennek megfelelően a tételek indexelése, tárgyi feltárása is rapszodikus: a minőségi módon feltárt, pontos, következetes dokumentumoktól

kezdve a hibás, nivótlan feltárássra is találunk példát.

A deskriptorokban egyik tezauszban sem találtam felületességből eredő elírási hibákat, de a böngészhető szerzői indexekben sajnos igen. Mind a MANCI-ban mind a LISA-ban Jacsó Péter névvel példáztam a következtelenségeket, mindkét adatbázisban három-három névforma tartozott a szerző nevéhez. Az ilyen jellegű elírási hibák elsősorban külföldi szerzők nevével figyelhető meg mindkét adatbázisban. Ugyanez vonatkozik az idegen nyelvű dokumentumok címléírására is: mindkét adatbázisban vannak elütési hibák. A szerzői indexek hasonló hibája általános gyakorlatként minden adatbázisban jelentkezik, mivel az egyéni nevekre semmiféle egységesítést, leírási szabályzatot nem követnek az adatbázisok készítői. Az adatbázisok tételkészítői az egyes publikációkban használt névformát rögzítik, azt is gyakran elírva. Sajnos, amíg nem történik valamiféle szabályozás ezen a téren, addig ez a gyakorlat lesz az uralkodó.

A következetesség-szemponitú vizsgálat a LISA adatbázisban példás eredményeket hozott: minden általam vizsgált tétel a következetességi alapelveknek megfelelően volt indexelve. Valószínűsíthető, hogy a LISA tételeinek készítői a cikkek, dokumentumok rögzítése, feltárása előtt behasonlítják az adatbázisba a feldolgozandó rekordot. A MANCI-nál már lehetett találni hibákat. A tételek zömében megfelelő volt az indexelés a következetesség kritériumai szerint.

Az adatbázisok jövőképe

A MANCI szakmai gyakorlata megfelelő, és nemzeti szinten jól megfelel az elvárt igényeknek. A tárgyi indexelés elemzésénél feltárt hibákat javítani kell, de az adatbázis egészére jellemző hiányosságot nem találtam. Folyamatos innovációnak kell azonban jellemeznie az adatbázis-építés további szakaszait, folyamatát is. Elsősorban az absztraktok, szöveges összefoglalások területén van pótolni valója a MANCI-nak. Minden idegen nyelvű tételhez szükséges lenne – minél hamarabb – referátumot kapcsolni, majd a magyar nyelvű tételek feltárását is mélyíteni kellene ezzel az eszközzel. A referátumok minden dokumentumhoz való hozzárendelése még nem jelentené az adatbázis struktúrájának átdolgozását, így viszonylag kevés munka- és időráfordítással megoldható, mégis sokkal színvonalasabb adatbázis képét

mutathatná. A weblap vizuális megjelenése is hagy maga után kívánnivalót. Grafikusan igényesebb megjelenítéssel növelni lehetne a felhasználók kényelmét. Összegezve az elemzésben tapasztaltakat, a MANCI jó alapokra épített, versenyképes adatbázis, a könyvtári szakmának szüksége van rá, és képes minőségi színvonalon kielégíteni a felhasználók igényeit.

A LISA adatbázis, várakozásaim ellenére, mélyen alulteljesített, nemcsak a nemzetközi adatbázisok professzionális tartalmi szolgáltatásaihoz képest, hanem a MANCI adatbázissal készített összevetésben is.

A CSA ILLUMINA keresőfelület gazdag információ-visszakeresési lehetőségeket ígér, de az elemzett tételek feltáró gyakorlata alapján a LISA mindezeket nem tudja kihasználni. Az indexelési szempontok inkább formai visszakeresésre adnak lehetőséget, a tartalmi feltáró eszközök száma kirívóan kevés. Így hiába ad az ILLUMINA lehetőséget arra, hogy mély és árnyalt keresőkérdéseket fogalmazzunk meg, a LISA tételei nincsenek olyan mélységben indexelve, és nem rendelkeznek olyan szegmentált adatszerkezettel, hogy ki lehessen azokat használni.

A minőségi szempontok alapján vizsgált adatbázis rossz eredményei azt sugallják, hogy a hatalmas feldolgozott dokumentummennyiség erősen a minőség rovására megy. A feldolgozott tételek, és a kontrollált szótár teljes revíziójára lenne minél hamarabb szükség, hogy a minőségi szempontból alulindexelt tételek ne rontsák ilyen mértékben az adatbázis használhatóságát, összképét, illetve, hogy korrekt, színvonalas tezausz alapján minőségi tartalmi feltárás valósulhasson meg.

Az elemzésben tapasztalt eredményeket összegezve kijelenthető, hogy a LISA adatbázis értékét főleg a feldolgozott tételemennyiség adja. Az adatbázis rossz örökségei már most is fokozott veszélynek teszik ki működését, és ha a LISA nem változtat mielőbb indexelési politikáján, akkor hamarosan kiesik az adatbázis-ipar fellendülő ágából.

Bár tanulmányomnak nem tiszte, hogy „győztest” hirdessen az adatbázisok között, és egyik adatbázis sem közelíti meg a professzionális tartalmi feltáró rendszerek eszményképét, az eredmények egyértelműen a MANCI adatbázis-építő gyakorlatát igazolják. Ez magyar szempontból azért is elismerést érdemel, mert a MANCI adatbázis mögött nincs olyan anyagi háttér, mint a LISA mögött.

Jegyzetek

- ¹ VARGA Katalin: Nézzünk bele a PAD-ba is, avagy egy új adatbázis a hálózaton. Elhangzott a Networkshop '97 konferencián, Keszthelyen, <http://www.ki.oszk.hu/3k/valcikk/valcikk9708/varga.html>; [2006-09-16]
- ² RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis építése, <http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/2/racz.html>; [2006-09-16]
- ³ MANCI: Magyar és Nemzetközi Cikk: [Nyitólap], OSZK (Elektronikus dokumentum); <http://w3.oszk.hu/manci.htm>; [2006-09-09]
- ⁴ KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva: Működő és tervezett szolgáltatások a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban = TMT, 36. köt. 1989. 10. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3149&issue_id=395; [2006-07-31]
- ⁵ Uo.: 2006-07-31
- ⁶ VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva: MANCI online = TMT, 47. köt. 2000. 4. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1665&issue_id=18; [2006-07-31]
- ⁷ BERKE Barnabásné: A teljes nemzeti cikkrepertorium megvalósíthatóságának lehetőségei = TMT, 50. köt. 2003. 8. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2281&issue_id=78; [2006-07-31]
- ⁸ RÁCZ Ágnes i. m.
- ⁹ MANCI: [Nyitólap], [2006-09-09]
- ¹⁰ Uo.: 2006-09-11
- ¹¹ UNGVÁRY Rudolf: A Nemzeti Könyvtár számítógépesítésének története 1969-től az ezredfordulóig, OSZK. <http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/1/ungvary.html>; [2006-09-09]
- ¹² Easter egg szócikk = Wikipédia. http://hu.wikipedia.org/wiki/Easter_egg; [2006-09-11]
- ¹³ KÖVENDI Dénes: Bevezető: a Könyvtártudományi Szakkönyvtár Könyvtári és Tájékoztatói Tézauruszához, 2. p. = Könyvtári és Tájékoztatói Tézaurusz, Budapest, KSZK, 1992.; 1-14 p.
- ¹⁴ Uo. p. 1.
- ¹⁵ Uo. p. 2-3.
- ¹⁶ VARGA Katalin: A magyar szakirodalom tartalmi reprezentációjának jelenlegi állapota = TMT, 52. köt. 2005. 7-8. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4008&issue_id=464; [2006-07-31]
- ¹⁷ Uo. 2006-07-31
- ¹⁸ Uo. 2006-07-31
- ¹⁹ JACSÓ Péter: Szöveges CD-ROM és webes adatbázisok tartalmának elemzése. Budapest, KI, 2005. <http://mek.oszk.hu/03000/03040/html/10.htm#29>; [2006-09-20]
- ²⁰ Uo. 2006-09-20
- ²¹ Uo. 2006-09-20
- ²² KLEIN Ágnes-GRÁFEL Éva: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás reprezentáltsága nemzetközi adatbázisokban. = TMT, 52. köt. 2006. 1. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=4278&issue_id=468; [2006-09-05]
- ²³ LISA: Library and Information Science Abstracts: Database Guide, CSA; 2006. <http://www.csa.com/factsheets/supplements/LISAGuide.pdf>; [2006-09-22]
- ²⁴ Uo. 2006-09-22
- ²⁵ LISA: Library and Information Science Abstracts, CSA, <http://www.csa.com/factsheets/lisa-set-c.php>; [2006-09-22]
- ²⁶ KLEIN Ágnes-GRÁFEL Éva i. m. [2006-09-05]
- ²⁷ LISA: Library and Information Science Abstracts, CSA; [2006-09-22]
- ²⁸ STEIN, Jonathan: LISA's move from SilverPlatter to Bowker – looking at the interface. = The Electronic Library, 12. köt. 1994. 1. sz. p. 5-9.
- ²⁹ Uo. p. 5.
- ³⁰ ROBOZ Péter: A LISA adatbázis felélesztése. = TMT, 47. köt. 2000. 11. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1518&issue_id=30; [2006-07-26]
- ³¹ Adatbázisok: CSA bemutató, BME-OMIKK Hírlevél, 2005. május. <http://www.omikk.bme.hu/main.php?folderID=142&articleID=483&ctag=articlelist&iid=1>; [2006-09-05]
- ³² LISA lépésről lépésre: használati útmutató, KSZK (Kézirat); Budapest, 2006. április, 5 fol.
- ³³ JACSÓ Péter: Szöveges CD-ROM és webes adatbázisok tartalmának elemzése, KI, 2005. (Elektronikus dokumentum); 2006-09-20
- ³⁴ VARGA Katalin: A magyar szakirodalom tartalmi reprezentációjának jelenlegi állapota; [2006-07-31]
- ³⁵ JACSÓ Péter i. m. [2006-09-20]
- ³⁶ Uo.: 2006-09-20

Irodalom

- Adatbázisok: CSA bemutató, BME-OMIKK Hírlevél, 2005. május. <http://www.omikk.bme.hu/main.php?folderID=142&articleID=483&ctag=articlelist&iid=1>; [2006-09-05]
- BERKE Barnabásné: A kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszere: Helyzetkép, célkitűzések. = Könyvtári Figyelő, 36. köt. 1990. 5-6. sz. http://www.ki.oszk.hu/kf/1990/5_6/berke_h.html; [2006-04-11]
- BERKE Barnabásné: A teljes nemzeti cikkrepertorium megvalósíthatóságának lehetőségei. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. köt. 2003. 8. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2281&issue_id=78; [2006-07-31]
- CHU, Clara M.-AJIFERUKE, Isola: Quality of indexing in library and information science databases. = Online Review, 13. köt. 1989. 1. sz. p. 11-35.
- CSÍK Tibor-VARGA Katalin: A tudás és az információfeldolgozás. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. köt. 2005. 7-8. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4007&issue_id=464; [2006-08-01]
- Easter egg szócikk = Wikipédia. http://hu.wikipedia.org/wiki/Easter_egg; [2006-09-11]
- HAJDU Ágnes, B.-BABICZKY Béla: Bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe és gyakorlatába. Budapest, Universitas Kiadó, 1998.

- JACSÓ Péter: Az adatbázisok világának veszélyeztetett fajai. = A look at the endangered species of the database world. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. köt. 2001. 9–10. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=949&issue_id=28; [2006-08-01]
- JACSÓ Péter: Szöveges CD-ROM és webes adatbázisok tartalmának elemzése. Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. <http://mek.oszk.hu/03000/03040/html>; [2006-09-20]
- KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva: Működő és tervezett szolgáltatások a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 36. köt. 1989. 10. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3149&issue_id=395; [2006-07-31]
- KLEIN Ágnes–GRÁFEL Éva: A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás reprezentáltsága nemzetközi adatbázisokban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. köt. 2006. 1. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=4278&issue_id=468; [2006-09-05]
- Könyvtárosok Kézikönyve 2.: Feltárás és visszakeresés. Szerk.: Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- KÖVENDI Dénes: Bevezető: a Könyvtártudományi Szakkönyvtár Könyvtári és Tájékoztatási Tézauruszához. Könyvtári és Tájékoztatási Tézaurusz. Budapest, KSZK, 1992. p. 1-14.
- LISA: Library and Information Science Abstracts, CSA. <http://www.csa.com/factsheets/lisa-set-c.php>; [2006-09-22]
- LISA: Library and Information Science Abstracts: Database Guide CSA; 2006. <http://www.csa.com/factsheets/supplements/LISAguide.pdf>; [2006-09-22]
- LISA: Library and Information Science Abstracts: Online User Manual. Oxford, New Jersey, London, Learned Information, 1982.
- LISA lépésről lépésre: használati útmutató (Kézirat). Budapest, KSZK, 2006. április
- MANCI : Magyar és Nemzetközi Cikkek : [Nyitólap], OSZK. <http://w3.oszk.hu/manci.htm>; [2006-09-09]
- MANCI : Magyar és Nemzetközi Cikkek : [Súgó], OSZK. <http://w3.oszk.hu/manhtm/help.htm>; [2006-09-09]
- RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis építése. Budapest, OSZK. <http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/2/racz.html>; [2006-09-09]
- ROBOZ Péter: A LISA adatbázis felélesztése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47. köt. 2000. 11. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1518&issue_id=30; [2006-07-26]
- STEIN, Jonathan: LISA's move from SilverPlatter to Bowker –looking at the interface. = The Electronic Library, 12. köt. 1994. 1. sz. p. 5–9.
- UNGVÁRY Rudolf: A Nemzeti Könyvtár számítógépesítésének története 1969-től az ezredfordulóig. Budapest, OSZK. <http://www.ki.oszk.hu/kf/2003/1/ungvary.html>; [2006-09-09]
- UNGVÁRY Rudolf–VAJDA Erik: Az információkeresés szavai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. köt. 2003. 12. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3451&issue_id=446; [2006-08-01]
- UNGVÁRY Rudolf–VAJDA Erik: Könyvtári információkeresés. Budapest, Typotex Kiadó, 2002.
- VARGA Katalin: A magyar szakirodalom tartalmi reprezentációjának jelenlegi állapota. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. köt. 2005. 7–8. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4008&issue_id=464; [2006-07-31]
- VARGA Katalin: Nézzünk bele a PAD-ba is, avagy egy új adatbázis a hálózaton: (Elhangzott a Networkshop '97 konferencián, Keszthelyen). <http://www.ki.oszk.hu/3k/valcikkek/valcikkek9708/varga.html>; [2006-09-16]
- VARGA Katalin: Szöveg és tartalom az információ társadalomban: Módszerek és lehetőségek az információ minőségi szelektálására. PTE-FEEK, Pécs 2005.
- VIZOCSEKNÉ PÉTERI Éva: MANCI online. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47. köt. 2000. 4. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1665&issue_id=18; [2006-07-31]

Beérkezett: 2007. április 11-én.

Mészáros Judit

a Budapesti Műszaki Főiskola
Népszínház utcai Könyvtárának
munkatársa.
E-mail: mjudit79@gmail.com

Nehézségei vannak elektronikus
folyóiratainak kezelésében?

Mi segítünk Önnek.

Az elektronikus folyóiratok és könyvek beszerzése, kezelése összetett és időigényes feladat. Az EBSCO széles körű szolgáltatásaival támogatja Önt ebben a munkában.

Ajánlatot kérünk Önnek a kiadótól, tisztázzuk a megrendelés körülményeit, és rendelkezésre bocsátjuk a használathoz szükséges információkat. Tájékoztatjuk Önt a régebbi évfolyamokhoz való hozzáféréssel és archív jogokkal kapcsolatosan, ezenkívül segítünk licencszerződéseinek megkötésében is.

Professzionális vevőszolgálatunk segít Önnek hozzáférési nehézségek, IP-cím-változások és más problémák leküzdésében. Az EBSCO-megoldások elektronikus folyóiratok és könyvek számára minimalizálják az adminisztrációt és áttekinthetőbbé teszik a megrendeléseket.

Hadd dolgozzunk mi Ön helyett: vegye fel a kapcsolatot az EBSCO ügyfélszolgálatával még ma!

Keresse magyar anyanyelvű munkatársunkat:

Telefon: +49 30 34 005 111

Email: salesberlin@ebSCO.com

www.ebSCO.com

EBSCO
INFORMATION SERVICES

Bujdosóné Dani Erzsébet

Helyi testületi anyagok bibliográfiai leírásának problémái

Az 1990-es rendszerváltást követően, a demokrácia kiszélesedésével jelentősen megnőtt a közélet iránt érdeklődők száma, az emberek egyre gyakrabban kíváncsiak a szűkebb pátriájukra, városukra, községükre vonatkozó döntésekre, melyek meghatározzák azt, hogy hogyan alakul közérzetük, hogyan változnak lehetőségeik. Az önkormányzatok nyilvános helyen, a könyvtárakban tették hozzáférhetővé a települések életét alakító rendeleteiket, határozataikat, új, felelősségteljes feladatot ruházva ezzel a közkönyvtárakra. A helytörténeti gyűjtemény e rohamosan gyarapodó speciális részét a kutatók, érdeklődők csak akkor használhatják eredményesen, ha feltárása és rendszerezése ezt lehetővé teszi. A cikk a megvalósítás szerteágazó problémakörével foglalkozik, megismertet az egyik lehetséges jó megoldással.

Az önkormányzatiság szerkezetének felállítása óta, a helyi önkormányzatok testületeinek munkáit összesített formában, jegyzőkönyvként őrzik meg. A jegyzőkönyvek 5 példányban készülnek el, amelyekből egy példány a *Pest Megyei Közigazgatási Hivatalba*, négy pedig a város különböző intézményeibe kerül:

- *Polgármesteri Hivatal Irattára*,
- a címzetes főjegyző hivatala,
- a városi levéltár,
- a városi könyvtár.

A jegyzőkönyveket a könyvtárban lefűzik, és időrendi sorrendben a helytörténeti anyag szerves részét képezik. Keresni bennük ebből adódóan nagyon nehézkes, és kizárólag az adott testületi ülés dátuma szerint lehetséges. A megjelenés gyakorisága nem állandó, mivel gyakran előfordul, hogy a havi egy rendszeres testületi ülésen kívül rendkívüli üléseket is rendeznek.

Az anyag teljesen feltáratlan, nem felel meg a modern információkeresés feltételeinek, ezért valamilyen formában ezen a téren is meg kellene oldani a minőségi tájékoztatást. A dokumentumok fontos információforrást jelentenek a helytörténeti kutatás, az állampolgári tájékozódás, a közügyek helyi intézése szempontjából.

A testületi jegyzőkönyvekről

Ahhoz, hogy a helyi testületi anyagok bibliográfiai leírásával foglalkozhassunk, tisztában kell lennünk

a testületi ülés jegyzőkönyveinek részeivel. Ezek az alábbiak:

- nyitóoldal;
- ezt követi az előterjesztések felsorolása a tárgyalás sorrendjében (itt sorolják fel a napirend előtti felszólalásokat is);
- a harmadik rész az ülés leírása a megszavazott napirendi pontok sorrendjében; ez a rész tartalmazza a hozzászólásokat is;
- végül a rendeletek következnek, és azoknak a határozatoknak a számmal ellátott teljes szövege, amelyekről szavazás született. Itt található a jelenlévők aláírási íve is.

Nehéz kérdés a dokumentum típusának meghatározása, mivel ez két szempontból is megközelíthető: egyrészt a kéziratok oldaláról, másrészt az időszaki kiadványok szemszögéből.

Kézirat: minden kézzel írt feljegyzés, tanulmány, könyv és egyéb írás. Kéziratként kezeljük és gyakran így nevezzük a néhány példányban írógéppel sokszorosított dokumentumot is.¹ A kéziratoknál kétféle szabványcsoport áll rendelkezésre: a könyvtárosok által használt valamelyik MARC, vagy a kézirat- és levéltári használatra tervezett EAD (*Encoded Archival Description*).

Időszaki kiadvány, periodikum: olyan előre meg nem határozott időtartamra tervezett kiadvány, amely egymást követő részegységekből (számokból, füzetekből, kötetekből, évfolyamokból stb.) áll; ezeket rendszerint számozásuk, keltezésük, kronologikus vagy egyéb megjelölésük különbözteti meg egymástól.²

Az ISBD/CR szabvány szerint új meghatározások születtek a dokumentumok különféle kategóriákba sorolásához, ennek megfelelően lett az időszaki kiadványok leírási szabványából, az ISBD/S-ből ISBD/CR, vagyis folytatódó források (continuing recourses) leírási szabványa (1. ábra).³

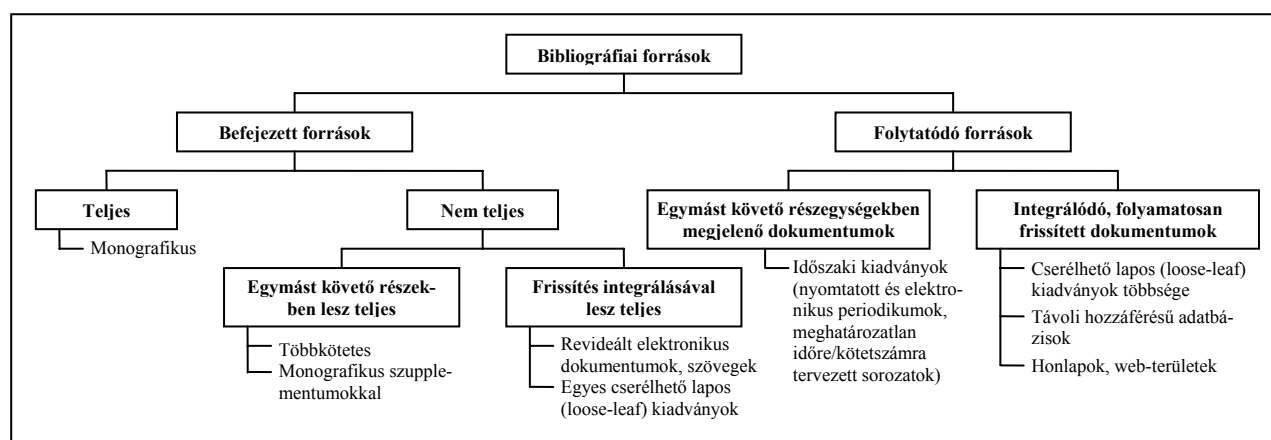
A definíciók szerint a példányszám vonatkozásában a testületi anyag definiálható kéziratként, de a megjelenés, szerkezeti összetétel alapján időszaki kiadványként is (kivéve a címdoldal, nyitóoldal megléte).

Testületi jegyzőkönyvek feldolgozása

Megnéztem különböző könyvtárakban, hogy hogyan oldják meg ezt a problémát. Kiderült, hogy

sehogyan, mivel az esetek nagy százalékában nem találtam ilyen jellegű munkát. Helyi rendeletekkel, jegyzőkönyvekkel, előterjesztésekkel találkoztam, de ezek rendszerint az adott település honlapján található meg, a teljesség igénye nélkül. Általános gyakorlat, hogy a testületi üléseken született döntésekről valamilyen nyomtatvány jelenik meg, és az abban szereplő rendeletek, határozatok címei jelennek meg a honlapon. Egy rendhagyó esettel találkoztam Hévíz város honlapján, ahol a városi rendeletek és határozatok letölthetők pdf vagy doc formátumban.

A Katona József Megyei Könyvtárban az Olib 7 integrált könyvtári szoftvert használják, és ott megtalálhatók az információhordozó szerinti szűkítésben a helyi jogalkotás adatai (2-5. ábra).

1. ábra A bibliográfiai források kategóriái

Kecskemét. Közgyűlés	
05068-039/1998. Előterjesztés : Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata 1998. évi költségvetésének módosítása. – 1998 jún. 3-i Közgyűlés. – 1998-JÚN-03	
Kecskemét	
Költségvetés	
Testületi tevékenység	

2. ábra Testületi jegyzőkönyvben szereplő előterjesztés cédulaformátumú leírása

Cím	05068-039/1998. Előterjesztés: Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata 1998. évi költségvetésének módosítása. – 1998 jún. 3-i Közgyűlés	Helyi jogalkotás adatai
Nevek	Közgyűlés Kecskemét. (közread.)	
Kiadás	1998-JÚN-03	
Tárgyszavak	Kecskemét Költségvetés Testületi tevékenység	

3. ábra Testületi jegyzőkönyvben szereplő előterjesztés Olib 7-ben megjelenő leírása

Kecskemét. Közgyűlés

1/1996. (I.10.) KH. sz. határozat Az ülés napirendje. - 1996 jan 10-i Közgyűlés jegyzőkönyve. – 1996-JAN-10

Napirend

4. ábra Testületi jegyzőkönyvben szereplő határozat cédula formátumú leírása

Cím	1/1996. (I.10.) KH. sz. határozat Az ülés napirendje. - 1996 jan 10-i Közgyűlés jegyzőkönyve	Helyi jogalkotás adatai
Nevek	Közgyűlés Kecskemét. (közread.)	
Kiadás	1996-JAN-10	
Tárgyszavak	Napirend	

5. ábra Testületi jegyzőkönyvben szereplő határozat Olib 7-ben megjelenő leírása

A tervezés kivitelezhetőségét nehezíti az is, hogy a kézi feldolgozást követően célszerű lenne gépi adatfeldolgozásban is gondolkodni, hiszen a retrospektív feldolgozás elkészülte után az lenne kívánatos, hogy az állandó feldolgozottság állapota a lehető legnagyobb legyen. Könyvtárunkban a Szikla 21 integrált könyvtári szoftverrel dolgozunk, a retrospektív konverzió régen megtörtént (a könyvállomány esetében), a gépi kölcsönzés már több mint nyolc éve élő gyakorlat. A helytörténeti gyűjtemény feldolgozása az adatbeviteli modul cikkúrlapján történik. A fentieket figyelembe véve, a Szikla21 integrált könyvtári szoftver alkalmatlan az ilyen jellegű feldolgozásra.

A legcélravezetőbb megoldás a teljes szövegű adatbázis létrehozása lenne. Ennek érdekében az XML⁴ alapokon nyugvó szövegfeldolgozást és a Dublin Core⁵ (DC) metaadat-elemeit választottam, és ennek a feladatnak a fényében próbálom bemutatni a lehetséges megoldásokat.

Egy XML-dokumentum lehetséges felépítése testületi jegyzőkönyvnél

A testületi jegyzőkönyvet leíró XML dokumentum két fő részből áll: fejrészből és dokumentumelemekből. A dokumentumelemet gyökér elemnek is szokás nevezni.

A fejrész:

```
<?xml version='1.0' encoding='ISO-8859-2'?>
```

```
<!--Fájlnev: Testületi jegyzőkönyvek.xml-->
```

Az első sor az XML deklaráció, ami azt fejezi ki, hogy ez egy XML dokumentum, és itt kell megadni a verziószámot, valamint azt a karakterkészletet, amit használunk, annak érdekében, hogy használhassuk a magyar ékezetes betűket. Az XML deklaráció nem kötelező, bár a specifikáció előírja, hogy a dokumentumnak tartalmaznia kell.

A fejrész második sora jelentés nélküli térköz. Akármennyi jelentés nélküli térköz előfordulhat.

A fejrész harmadik sora egy megjegyzés, amelynek használata növelheti a dokumentum olvashatóságát. Bármilyen szöveget írhatunk a karakterek közé. Az XML feldolgozó figyelmen kívül hagyhatja a megjegyzést, de átadhatja az alkalmazásnak is, átadhatja a weblapszkripteknek. (Az XML feldolgozó az a szoftvermodul, ami beolvassa az XML dokumentumot, és hozzáférést biztosít a dokumentum tartalmához és szerkezetéhez.)

A fejrész tartalmazhatja még a következő (elhagyható) összetevőket is:

- a DTD: Dokumentumtípus-deklaráció (Document Type Definition), amely definiálja a dokumentum típusát, tartalmát és szerkezetét. Ha ez szerepel, akkor az XML deklaráció után kell következnie. A DTD formális szabályokat definiál, amelyek egyebek között lehetőséget nyújtanak egy adott dokumentumosztályban (dokumentumtípusban) felhasználható elemek előzetes megadására. A DTD meghatározza a megengedett elemek egymáshoz fűződő viszonyát, meghatározza az elemek jellemzőit, az ún. attribútumokat, és az általuk felvehető értékeket stb., elkészítve ezzel az XML dokumentumok logikai szerkezetének a

sémáját. Ezzel gyakorlatilag kialakítja a dokumentumelem hierarchiáját és tagoltságát. Tagoltságnak nevezzük annak a mértékét, hogy az elemek tartalma mennyire felosztott gyermek-elemekre. Ahol sok a gyermekelem vagy más néven leszármazott, finom tagoltságról, ahol pedig kevés a leszármazott, ott durva tagoltságról beszélünk.⁶ A fejrész külső DTD, vagy séma, pl. xsd állományra való hivatkozást is tartalmazhat.

- egy vagy több feldolgozási utasítást, amelyben olyan információk találhatók, amelyeket az XML feldolgozó továbbít az alkalmazásnak.

A dokumentumelemek:

<TestületiJegyzőkönyvek>

<Kézirat>

<Cím>1644/2005.(XI.24.)Testületi ülés jegyzőkönyve</Cím>

<Alcím>Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő-testületének 2006. február 10-i rendkívüli üléséről</Alcím>

<Dátum>2006. február 10.</Dátum>

<Szám>1644/2005</Szám>

<Közread>Nagykőrös Város Önkormányzat Polgármesteri Hivatal Aljegyzője</Közread>

</Kézirat>

<Kézirat>

<Cím>1645/2005.(XII.12.) Testületi ülés jegyzőkönyve</Cím>

<Alcím>Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő-testületének 2006. március 12-i üléséről</Alcím>

<Dátum>2006. március 18.</Dátum>

<Szám>1645/2005</Szám>

<Közread>Nagykőrös Város Önkormányzat Polgármesteri Hivatal Aljegyzője</Közread>

</Kézirat>

</Testületi jegyzőkönyvek>

Az XML dokumentum másik fő része egyetlen elem, a dokumentum-, vagy gyökérelem, amely további beágyazott elemeket tartalmazhat. Ezek az elemek építik fel a dokumentum logikai szerkezetét és hordozzák az információtartalmát. Egy tipikus elem nyitórészből, elemtartalomból és zárórészből áll.⁷ Tehát a gyökérelemen belül az egyes jegyzőkönyvek jelentik a gyökérelembe beágyazott elemeket.

Az XML dokumentum jelen esetben felállított szabályai:

- A testületi jegyzőkönyvek csak jegyzőkönyveket tartalmazhatnak, semmi más.
- A jegyzőkönyvnek van címe és alcíme, dátuma, száma és közreadója.
- A jegyzőkönyvnek vannak napirendi pontjai, azon belül sorok. Ezek a sorok csakis napirendi ponton belül állhatnak.
- Egy napirendi pontot egy másik napirendi pont követ.
- A jegyzőkönyvnek vannak határozatai, amelyek sorokból állnak. Ezek a sorok csak határozaton belül állhatnak.
- Egy határozatot egy másik határozat követ, vagy egy újabb jegyzőkönyv.

Ezek a szabályok szabadon felállíthatók, megváltoztathatók, csak arra kell figyelni, hogy mindig következetesen kell használni őket, és a munka elkezdése előtt kell megfogalmazni, elfogadni, és a véglegesen elfogadott változathoz kell kiindulni, következetesen ragaszkodni. Ezek a szabályok megfogalmazhatók egy DTD-ben, vagy sémában is, amelynek használatával ellenőrizhetővé válik az XML dokumentumok érvényessége.

A metaadatok jelentősége az információkeresésben

A könyvtári gyakorlatból is ismert, hogy az információforrásokat a másodlagos adatokkal írjuk le (azonosítjuk), majd e tulajdonságok alapján tudjuk visszakeresni az elsődleges dokumentumokat.

A keresés után a találatokról is a megjelenített metaadatok alapján szerezhetünk információt. Az egyes metaadatokat nagyobb egységbe rendezzük – ez a metaadatrekord –, ezek a rekordok azokat a tulajdonságokat/jellemzőket (formai és tartalmi) tartalmazzák, amelyek feltétlenül szükségesek a források leírásához. Hálózati dokumentumok esetében a metaadatok alkalmazásának célja a keresési lehetőségek finomítása, várt eredménye pedig a releváns források megtalálhatóságának biztosítása lesz.

A metaadatoknak (ill. a metaadat-rekordoknak) két fő típusa létezik: a beágyazott és a csatolt metaadat.

- **Beágyazott metaadat:** olyan leíró (másodlagos) adat, amelyet magában a leírt forrásban helyeznek el. Általában HTML-formátumú dokumentumoknál szokták alkalmazni, de lehetséges más

típusú forrásnál is. A beágyazott metaadatok előállítására különböző eszközök állnak rendelkezésre, amelyek segítségével (pl. egy űrlapot kitöltve) előállíthatók a szerkesztett és beilleszthető metaadatok. Ilyen metaadat pl. a CIP (Catalog in publication) leírás a könyvekben, valamint a TEI fejléc az elektronikus szövegekben.

- **Csatolt metaadat (stand-alone metadata):** olyan leíró (másodlagos) adat, amelyet a leírt forrástól függetlenül tárolnak (pl. egy adatbázisban). A leírt forrásban egy csatolón keresztül oldják meg a metaadatrekord és a forrás közötti kapcsolatot. A csatolt metaadatokat általában nem szöveges forrásoknál alkalmazzák, de a szöveges dokumentumoknál is egyre inkább elterjedtek, elsősorban azért, mert lehetőséget adnak a leírások megosztására (pl. a közös katalógizálás analógiája alapján).

Az alkalmazott metaadat-szabványok nem írják elő kötelezően egyik típusú metaadat alkalmazását sem.

A metaadatok előállításának két lehetséges módja: intellektuális és automatikus. Intellektuális előállításnál segédprogramok megfelelő mezőit az adott forrás adataival kitöltve megszerkeszthetők a metaadatrekordok, amelyeket a dokumentumba ágyaznak be, vagy külön tárolnak. A metaadatok automatikus előállítása az eredeti dokumentumból akkor oldható meg, ha a forrás szövege funkcionálisan strukturált, például XML formátumú. A metaadatok ez esetben automatikusan kiolvashatók a szövegből a már említett DC, vagy qDC formátumban.

Dublin Core kódolás XML-be

A leírtakból egyértelműen következik, hogy a feldolgozott dokumentumok számbavétele, szolgáltatása és archiválása szempontjából kiemelkedően fontosak a formai, illetve tartalmi jellemzőket leíró metaadatok. A legnagyobb probléma sokáig az volt, hogy a formai feltárás hagyományos eszközeivel nem lehetett megoldani a digitális dokumentumok feldolgozását. Ez vezetett a Dublin Core kidolgozásához. A DC rendszer nagy előnye, hogy számos nyelvbe – XHTML, XML, RDF stb. – kiválóan beépíthető, és a böngészőprogramok is kezelik. Következésképpen nem kell mást tennünk, minthogy XML állományaink forrásában DC elemek felhasználásával leírjuk jegyzőkönyveink tartalmi és formai jellemzőit. Ennek eredményeként XML forrásunk jól strukturált lesz, és bibliográfiai információkat magában foglaló fejléceket is tartal-

mazni fog, tehát a metaadatok teljes egésze automatikusan kiolvashatóvá válik.

Testületi anyagok jegyzőkönyveinek metaadatszintű leírása cédulaformátumban:

Nagykőrös, Testületi ülés jegyzőkönyve

1644/2005. (XI.24.) Testületi ülés jegyzőkönyve :
Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő Testületének 2005. nov. 24-i üléséről / [közread.] Nagykőrös Város Önkormányzat Polgármesteri Hivatal Aljegyzője.– Nagykőrös, 2005. december 7.

Nagykőrös

Testületi ülés jegyzőkönyv

Önkormányzat

Napirend

Előterjesztés

Határozat

Testületi anyagok jegyzőkönyveinek metaadatszintű leírása Dublin Core XML-ben:

```
<dc_title>1644/2005. (XI.24.) Testületi ülés jegyzőkönyve :  
Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő Testületének  
2005. nov. 24-i üléséről</dc_title>
```

```
<dc_subject>
```

```
<topicgroup>
```

```
<keyword>Nagykőrös</keyword>
```

```
<keyword>Testületi ülés jegyzőkönyv</keyword>
```

```
<keyword>Önkormányzat</keyword>
```

```
<keyword>Napirend</keyword>
```

```
<keyword>Előterjesztés</keyword>
```

```
<keyword>Határozat</keyword>
```

```
</topicgroup>
```

```
</dc_subject>
```

```
<dc_description>Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő  
Testületének 2005. november 24-i üléséről készült  
jegyzőkönyv, a napirendi pontokkal, az előterjesztésekkel,  
a hozzászólásokkal, és az ülés végén meghozott határozatokkal.</dc_description>
```

```
<dc_type>szöveg</dc_type>
```

```
<dc_creator>Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő  
Testület</dc_creator>
```

```
<dc_publisher>Szabó Károly Városi Könyvtár, Nagykőrös</dc_publisher>
```

```
<dc_date>2006-05-05</dc_date>
```

```
<dc_format>text</dc_format>
```

```
<dc_identifer>URL:
www.nagykoros.konyvtar.c3.hu</dc_identifer>
<dc_language>hu</dc_language>
```

Testületi anyagok feldolgozása XML-ben:

```
<?xml version="1.0" encoding="ISO-8859-2"?>
```

```
<!--Fájlnev: Testületi jegyzőkönyvek.xml-->
```

```
<TestületiJegyzőkönyvek>
```

```
<Kézirat>
```

```
<Cím>1644/2005.(XI.24.)Testületi ülés jegyzőköny-
ve</Cím>
```

```
<Alcím>Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő-
testületének 2006. február 10-i rendkívüli üléséről</Alcím>
```

```
<Dátum>2006. február 10.</Dátum>
```

```
<Szám>1644/2005</Szám>
```

```
<Közread>Nagykőrös Város Önkormányzat
Polgármestei Hivatal Aljegyzője</Közread>
```

```
<Napirendi pont>
```

```
<sor>1. Városi tejbegyűjtő és kimérő megvalósításra
javaslat. Előadó: Révay György települési
képviselő</sor>
```

```
<sor>2. KÖVA Rt. Pénzügyi ellenőrzése. Előadó: dr.
Koltay Zoltán települési képviselő</sor>
```

```
<sor>3. Lakások és helyiségek bérletéről szóló
13/2004. (V.28.) ÖT. Sz. rendelet módosítása.
Előadó: de. Karay Kornélia címzetes főjegyző</sor>
```

```
</Napirendi pont>
```

```
<Határozat>
```

```
<sor>204/2005. (XI.24.) ÖT. Sz Határozat</sor>
```

```
<sor>1. Nagykőrös Város Önkormányzat Képviselő-
testülete a 154/2005. (IX.29) ÖT. Sz. határozat alapján, a megvalósítandó helyi tejbegyűjtő-kimérő érdekében készített tájékoztatót elfogadta.</sor>
```

```
...
```

```
</Határozat>
```

```
</Kézirat>
```

```
...
```

```
</Testületi Jegyzőkönyvek>
```

Az elkészült XML dokumentumok megjelenítése

Alapvetően háromféleképpen tudjuk jelölni a böngészőnek azt, hogy hogyan kezelje és jelenítse meg az XML elemeinket.

- Stíluskapcsolás: ezzel a technikával az XML dokumentumhoz stíluslapot kapcsolunk. A stíluslap egy külön állomány, amelyben az egyes XML elemek formázására vonatkozó utasítások szerepelnek.
- Adatkötés: ezzel a módszerrel először létre kell hozni egy HTML lapot, és hozzá kell csatolni az XML dokumentumot, majd szabványos HTML elemeket kell kötni az oldal XML elemeihez.
- XML DOM szkriptek: először egy HTML oldalt készítünk el, majd hozzákötjük az XML dokumentumot, és az egyedi XML elemekhez a hozzáférést és a megjelenítést szkriptkóddal tesszük lehetővé.⁹

Az XML filozófia a formázás helyett a tartalomra helyezi a hangsúlyt. Amikor viszont a felhasználók számára szolgáltatható állományokról beszélünk, akkor fontos kérdés lesz a formázási információ. Rendszerint sokféle technikát lehet alkalmazni a szövegek olvasmányosabbá tételére és a dokumentumok fontos összetevőinek kiemelésére. Ilyenek:

- betűtípus és szövegméret módosítása,
- színek és hatások használata,
- betűstílusok beállítása,
- margók, keretek, hivatkozások alkalmazása.

Ezeket a technikákat eltérő mértékben használhatjuk a közzététel jellegétől és a feldolgozott jegyzőkönyv papíralapú kiadásainak megjelenésétől függően.¹⁰

Összegzés

A téma, vagyis a testületi anyagok bibliográfiai leírásának problémái, nagyon szerteágazó, és a hagyományos könyvtári munkán kívül mélyreható informatikai ismereteket igényel. Mivel a munka célja egy teljes szövegű adatbázis létrehozása, és az adatbázis interneten való hozzáféréseinek megoldása, közös munkát igényel a könyvtár dolgozói és az informatikusok között.

A jelenlegi könyvtári számítógépes infrastruktúra hardveres része elegendő a munka elvégzéséhez, viszont a szükséges szoftverek még nem állnak rendelkezésre. Gondolok itt a Microsoft XML Core Services (msxml) 4.0 és a Microsoft XML SDK 4.0 programokra, valamint a Recognita Omni Page Pro 11-re.

A város jelenlegi honlapja, valamint a könyvtár saját honlapja HTML alapú, így erre a célra is megfelelne, mivel az XML alkalmazása a feldolgozás során nem kötelezi az XHTML használatát a megjelenítésben.

A munkafolyamat terve

A munkálatokra kidolgozott technológiai folyamat elemei (6. ábra) – a szkennelés, az optikai karakterfelismerés (OCR), a korrektúrázás, az XML kódolás, annak ellenőrzése – egymásra épülő, ugyanakkor jól elkülöníthető részekből állnak.

Szkennelés

A hagyományos úton előállított input dokumentumok szkennelése után az OCR program segítségével a papírra vetett szöveg elektronikus formátumúvá alakítható, így azután formázható, szerkeszthető.

OCR előkészítés

A beolvasott oldalakat mindenképpen célszerű valamilyen képszerkesztő programmal az optikai karakterfelismeréshez előkészíteni. A nemkívánatos fekete foltokig bezárólag eltüntethetjük mindazt, amit egész biztosan nem akarunk felismertetni, illetve a nem szigorú rendben feliratozott olda-

latat a jobb eredmény érdekében rendbe akarjuk szedni.

Optikai karakterfelismerés/felismertetés – OCR

Az optikai karakterfelismertetéshez a Recognita OmniPage Pro 11-et használjuk. Az OCR-ezés során nyert szöveget tárolása előtt korrektúrázhatjuk, továbbá igénybe vehetjük az OmniPage szoftver IntelliTrain szolgáltatását is.

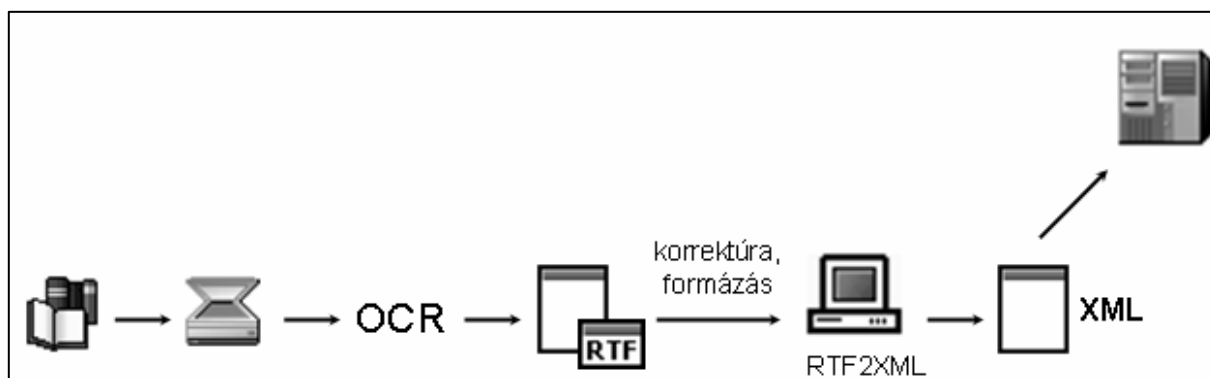
Korrektúrázás

A korrektor szerepe hasonlít azokhoz a feladatkörhöz, melyeket például kiadóknál, szerkesztőségeknél vagy nyomdáknál végeznek. Célja, hogy a digitalizálandó eredeti szöveg teljes mértékben megegyezzen a majdán az interneten megjelenő szöveggel.

XML kódolás

A már korrektúrázott forrásanyagot a PSPad szövegszerkesztőbe töltjük be, mert ez ingyenesen rendelkezésre áll. Itt kell lecserélni az ékezetes betűket entitásokra, valamint itt kell az XML címkéket (tag-eket) elhelyezni a kódban. (A PSPad helyett vannak más, ingyenes programok is, sőt, az XML szerkesztésére talán nem is a kifejezetten karakteres szerkesztők a legalkalmasabbak, de a célnak jelen esetben ez is megfelel.)

A helyes szintaktikai kódolás ellenőrizhető a felhasználott DTD-vel való összevetéskor, de csak akkor, ha például egy validálásra is képes XML szerkesztőt használunk – a PSPad erre nem alkalmas. A kódolás befejeztével az XML kódot át kell konvertálni HTML formátumúvá.

6. ábra Tervezett munkafolyamat

Összegezve a közös munkát

- Első lépés a meglévő jegyzőkönyvek gépre vitele szkenneléssel, rtf formátumban. Ez a könyvtárban megoldható.
- Az OCR előkészítés és az optikai karakterfelismerés is megoldható a könyvtárosok szaktudásával.
- A korrektúrázás szintén a könyvtárosokra váró feladat.
- A DTD-k kidolgozásában, alapjainak lefektetésében nagy szerepe van a könyvtárosi munkának, ez a folyamat közös munkát igényel az informatikusokkal.
- Az XML alapú szövegfeldolgozás informatikus feladat lesz.
- A Dublin Core metaadatok előállítása a könyvtáros feladata, a fejlécbé történő behelyezés az informatikusé.
- A kész XML kód lefordítása HTML formátumba a számítástechnikus feladata lesz.

Az elkészült terv elméleti, a gyakorlati kivitelezésben számos probléma fog felmerülni, az elkészült elméleti alapok is valószínűleg néhány tekintetben változni fognak, de bízom abban, hogy a könyvtárosok és az informatikus szakemberek következetes és gyümölcsöző munkájának eredményeképpen meg fog valósulni ez a terv, elérve mindazon célokat, amelyeket a munka elkészülte előtt kitűztünk.

Irodalom és jegyzetek

- 1 VÉRTESY Miklós: Könyvtárosok kislexikona, Budapest, Múzsák, 1987, 110. p.
- 2 KSZ/3-2001 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok. p. 8.
- 3 GAZDAG Tiborné: Az időszaki kiadványok számbavétele és feltárása – nemzetközi tendenciák – és a hazai környezet, <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00043/gazdag.html>; [2006. 04. 25.]
- 4 Extensible Markup Language (XML) 1.0 (Fourth Edition), <http://www.w3.org/TR/REC-xml/>; [2007. 05. 22.]
- 5 Dublin Core Metadata Initiative (DCMI), <http://www.dublincore.org/>; [2007. 05. 22.]
- 6 SALGÁNÉ MEDVECZKY Marianna: Az XML : új perspektívák a könyvtár-informatikában, http://mt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3541&issue_id=448; [2006. 03. 18.]
- 7 YOUNG, Michael J.: XML lépésről lépésre. Budapest, Szak Kiadó, 2002, p. 22–24.
- 8 BÍRÓ Szabolcs: Szövegfeldolgozás XML alapokon. Budapest, Neumann-ház, 2005. p. 128–132.
- 9 YOUNG, Michael i. m. p. 9.
- 10 BÍRÓ Szabolcs i. m. p. 109–112.

Beérkezett: 2007. IV. 2-án.

Bujdosóné Dani Erzsébet

a nagykőrösi Szabó Károly Városi
Könyvtár igazgatóhelyettese.
E-mail: budani@vipmail.hu

HIRDESSZEN A **tmt** -BEN!

2008-ban megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): 60 000 Ft/oldal + 20% áfa
- szórólapp elhelyezése (25 g-ig): 45 000 Ft/alkalom + 20% áfa

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1510 Bp., Pf. 111
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

Drótos László – Somogyi Tamás

Adattármustra. Lexikonok

A sorozat egyes számaiban független szakértők értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a lexikon vagy enciklopédia jellegű információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Magyar Virtuális Enciklopédia

Honlap: <http://www.enc.hu>
E-mail: encadmin@webmail.phil-inst.hu
Fenntartó: MTA Filozófiai Kutatóintézet
Értékelés dátuma: 2007. augusztus 17.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A 2003 tavaszán meghirdetett *Magyar Virtuális Enciklopédia (MVE)* november 13-án nyitotta meg honlapját a nagyközönség előtt, *A 21. század tudományrendszere* nevű metaprojekt részeként. A *Magyar Tudományos Akadémia* és az *Informatikai és Hírközlési Minisztérium* együttműködésében, az *MTA Filozófiai Kutatóintézet*nek koordinálásával indult vállalkozás eredetileg két évig tartott volna, de 2005 végén a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* támogatásának köszönhetően tovább folytatódhatott. A vállalkozás célja kettős: egyrészt egy minőségi, tudományos ismeretterjesztő tartalomszolgáltatás létrehozása a magyar interneten, másrészt egy tudományfilozófiai kísérlet lefolytatása. Összeáll-e a tudás teljes köre mindössze öt, nagyjából tetszőlegesen kiválasztott címszóból (*magyar, virtuális, enciklopédia, tudomány, filozófia*) kiindulva, vagy már nincsen átjárás az egyes diszciplínák fogalombázisa között? Az MVE rövid, gyorsan átfutható szócikkekből áll, amelyeket hipertextkapcsolatok fűznek össze; ezek hálóját grafikusán is megjeleníthető. A szövegekhez időnként egy-két kép is társul, valamint külső hivatkozások mutatnak az adott témában fontos weboldalakra. Az ábécé, illetve néhány egyéb szempont szerinti böngészés mellett teljes szövegű kereső

segíti a felhasználót a számára érdekes címszavak megtalálásában.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. A szócikkek száma nagyon kicsi (elmarad még az első fejlesztési szakaszban tervezettől is), összetételük teljesen ötletszerű, tartalmuk sokszor kevés, néhol pedig máris elavult.
2. A honlap mögött álló számítógépes rendszer mind fejlesztői, mind felhasználói oldalról gyenge, korszerűtlen, kevés lehetőséget nyújt. Korlátai már most is látszanak, pedig még alig van feltöltve tartalommal.
3. Sem a honlapon, sem a projektről megjelent cikkekben, előadászövegekben nincs nyoma annak, hogy a felhasználókat bármilyen formában bekapcsolnák a fejlesztésbe (pl. hibák és hiányok jelzése, javaslatok külső hivatkozásokra, netán megfelelő lektorálás mellett szócikkek írása); vagyis semmiféle nyitás nincs az internetes közönség tagjai felé, akiknek elvileg ez a szolgáltatás készül.

Összefoglalva: A Magyar Virtuális Enciklopédia érdekes és ígéretes kezdeményezés volt arra az állandó igényre, hogy az interneten legyenek komoly információforrásként, hivatkozási alapként is használható tudástárak, elsősorban az oktatás és a tudományos kutatás résztvevőinek. A projekt indulásától eltelt néhány év alatt sajnos nem sikerült megfelelni a kitűzött céloknak, és egyre nyilvánvalóbban látszik, hogy sem az eredeti koncepció, sem az MVE mögött levő technikai és szervezeti háttér nem alkalmas jól használható, jelentős tartalmat és tudást integráló online lexikon létrehozására. Ezért – bár erre az *Adattármustra* sorozatban még nem volt példa – legjobb tanácsként a www.enc.hu honlap megszüntetését tudom java-

solni. A projekt keretében elkészült szócikkeket, valamint szaktudást esetleg fel lehetne ajánlani a magyar *Wikipédiának*, ami sokkal eredményesebben fejlődik, viszont éppen olyan dolgokban szenved hiányt, amelyek a Magyar Virtuális Enciklopédiában rendelkezésre állnak: elméleti megalapozottság, tudományos intézményi háttér, hiteles szakembergárda és állami finanszírozás.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A projekt céljáról, történetéről és résztvevőiről a kezdőlapról elérhető „magunkról” menüpont alatt találunk tájékoztatást – kizárólag magyarul. A vezetők és tervezők mellett mintegy 30 tartalmi felelős neve is fel van sorolva; bár ez a szám így is elég imponáló, a korábbi sajtóhírek még 60, sőt „több száz” közreműködő szakértőről szóltak. Ugyancsak érdekes az ugyanitt található logógyűjtemény: az időközben megszűnt IHM és NKÖM mellett az MTA és a Filozófiai Kutatóintézet emblémája van feltüntetve, valamint a *WiW* (azóta már: *iWiW*) logója, mely a grafikus megjelenítő szoftvert adta. Hiányzik a bemutatásból és a felsorolásból az *Uniworld Közhasznú Egyesület* és a *Mindentudás Egyeteme*, pedig ezek egyéb jelekből ítélve szintén támogatják a www.enc.hu honlap fenntartását és fejlesztését. A tudástár aktuális méretéről, a bővülés üteméről, a forgalmi adatokról és a várható fejlesztési irányokról nem lehet információt találni. Nincsenek hivatkozások azokra a sajtóhírekre, előadásokra és tanulmányokra sem, amelyek elég szép számban megjelentek a projekt indulásakor, majd újraindulásakor. A keresőprogramhoz egy nehezen észrevehető, semmitmondó sűgő tartozik, csak a grafikus megjelenítőhöz készült elfogadható részletességű használati utasítás.
- A felhasználói felület (1. ábra) egyszerű, levegős (vagyis sok kihasználatlan üres helyet tartalmazó) oldalakból áll; dekorációs elemként csak a díszes „Magyar Virtuális Enciklopédia” felirat szolgál – ezek a cifra betűk azonban az aloldalakon, kisebb méretben már nehezen olvashatók. Az olvashatósággal amúgy is baj van: a karakterek több helyen is túlságosan aprók, és nem nagyíthatók, mert nem reagálnak a böngésző betűméretének átállítására. A hivatkozások színe alig különbözik a szövegszíntől, és mivel halványabbak, ahelyett hogy kiemelkednének, inkább eltűnnek. Ráadásul a már megnézett ugrópontok színekódja (#800000;) megegyezik a szócikkek színével, így ezek teljesen észrevehe-

tetlenné válnak, ami elég nagy baj az elsősorban hipertext-kapcsolatokra épített szolgáltatásnál.

1. ábra Az MVE kezdőoldala

- Az oldalakat 800x600-as képernyőre tervezték, ennél nagyobb felbontásnál is csak 740 képpont széles táblázatban marad a tartalom. Mivel az MVE logója minden aloldal bal felső sarkában ott van, és alatta, illetve mellette üresen maradnak a táblázat cellái, a ténylegesen hasznos terület még ennél is lényegesen kisebb. Az üresen maradt felső sávot fel lehetett volna használni arra, hogy a böngészéshez szükséges ábécé és a keresőmező mindenhol elérhető legyen. Most ugyanis vissza kell menni a kezdőlapra, hogy egy másik szócikket választhassunk, ehhez pedig le kell lapozni az oldal aljára, mert csak ott van egy „Nyitóoldal” nevű ugrópont; a kézenfekvőbb megoldás, hogy a logóra kattintva is vissza lehessen lépni a honlapra, nem jutott eszébe a tervezőnek. A „Nyitóoldal” felirat melletti két nyilacska csalódást okoz a felhasználónak: nem a címszavak lapozhatóak velük, ami pedig hasznos volna, hanem ugyanúgy működnek, mint a böngészőprogram „előre” és „vissza” gombjai, így azután fölöslegesek, mivel csak a már megnézett oldalak közötti lépegetésre alkalmasak (2. ábra).
- Talán a szócikkekre szánt szűk hely, és az a törekvés, hogy a könnyebb áttekintés érdekében lehetőleg egyetlen képernyőn elférjenek, magyarázhatja azt az érdekes megoldást, hogy a hosszabb szavakban feltétes elválasztójelek vannak (pl. *meg­fi­gye­lé­süket*). Így valóban sikerült esztétikusabb, tömörebb szövegképet elérni a rövid sorok ellenére, de ennek is megvan az ára: ezek a #173;-as karakterek vágólapon átmásolva kötőjelekké alakulnak, így használhatatlanná válik a szöveg, továbbá a teljes szövegű keresőt is megzavarják ezek a sza-

vak. (A Firefox egyébként figyelmen kívül hagyja a feltételes elválasztójeleket, így abban sokszor csúnyán „lyukasak” a rövidke sorok.)

2. ábra Szócikk a Virtuális Enciklopédiából

- Azoknál a szócikkeknél, ahol illusztráció is van, ezek a bal hasábján jelennek meg kicsinyítve (de valójában már ekkor teljes méretben letöltődnek), majd kattintásra egy javascript utasítással megnyitott kisablakban nézhetők meg rendezsen. Ez a megoldás látványos ugyan, de egyrészt ilyenkor a kép eltakarja a szócikket, másrészt nem lehet rá önállóan hivatkozni, sem nyomtatni a szócikkel együtt. Még nagyobb baj, hogy csak Internet Explorerrel működik rendezsen, a Firefox böngészőnél például a képaláírások helyett csak egy „undefined” hibaüzenet jelenik meg. A képek amúgy jó minőségűek, csak elég kicsik.
- A címszavak közötti utalásokat az ős-WiW közösségi adatbázisának kapcsolati hálókat rajzoló programjával nézhetjük meg (3. ábra). Ez a régi verziójú javaalkalmazás meglehetősen keveset tud, és nem igazán alkalmas fogalmi hálók vizualizálására, ennél sokkal ügyesebb és látványosabb két- és háromdimenziós megjelenítő szoftverek találhatóak már az interneten. A megjelenő ábra már egy ilyen kis, ezer tételt sem elérő adatbázisnál is áttekinthetetlenül bonyolult, mert halvány színnel mindig valamennyi kapcsolatot mutatja, és emellett a címszavak is sokszor átfedik egymást; valamint lassú – legalábbis amíg ki nem kapcsoljuk az amúgy is teljesen fölösleges térképablakot és a vonalak simítását (sajnos ezek minden alkalommal visszakapcsolódnak). Az utóbbi trükköt a sűgő is ajánlja, nem említi viszont azt a gyorsítási lehetőséget, hogy a kép lenyomott egérgombbal is tologatható, nem csak a nyílikonokra való jóval lassabb kattint-

gatásokkal. A háló ábrájának gyors mozgatása azért is fontos, mert a program a címszavakat véletlenszerűen (vagy beviteli sorrendben?) helyezi el a képen, nem pedig egymáshoz való viszonyuk távolságában, így ha követünk egy sárga színű vonallal jelzett kapcsolatot, időnként akár az egész ábrát végig kell görgetnünk. Keresni nem tudunk ebben a grafikus ablakban, csak böngészve választhatunk ki új címszót, és a hozzá tartozó köröcskére duplán kattintva, vagy a „<<HTML” feliratú gomb segítségével térhetünk vissza a szöveges képernyőre. Ez a visszatérés Firefox és Opera esetében nem működik, helyette a perl nyelvű utasítások jelennek meg, amelyeknek elvileg vissza kellene irányítaniuk a böngészőt. De még Internet Explorer esetében is feléphetnek furcsa hibajelenségek, erre utal a sűgő jótanácsa, hogy kapcsoljuk ki, vagy időnként töröljük az Explorer ideiglenes tárolóját.

- A felhasználói visszajelzésekre egy, a kezdőlapról kattintható e-mail cím szolgál: „Nem találja? Nem kapott választ?” felirattal. A felirat biztató, de aligha valószínű, hogy valóban érdemi segítséget kaphatunk az „Encadmin”-től azzal a még hiányzó néhány tízezer szócikkkel kapcsolatban, amennyi egy rendes lexikontól elvárható. Jobban jár a csalódott látogató, ha a „szótárak” és az „enciklopédiák” menüpontok alatt felsorolt egyéb forrásokkal próbálkozik. Sajnos az előbbi alatt nincs semmi, az utóbbinál is csak néhány, 2003 óta feltehetően nem bővített hivatkozást talál más filozófiai, illetve általános témájú online lexikonra; többek közt a Wikipédiára és a szintén wikialapú, 1911-es kiadású, ezért már ingyenes *Encyclopaedia Britannica*. Jó volna ide legalább még a *lexikon.linkcenter.hu* és a *lexikon.lap.hu* gyűjtőoldalakat felvenni, mert ezekről elindulva több száz további virtuális fogalomtárhoz juthat el a tudásra éhes felhasználó.

Kereső funkciók, találatok

- A szócikkek közötti navigálást többféle böngésző funkció, valamint egy egyszerű kereső teszi lehetővé. Mivel az utóbbi a teljes szövegben keres, konkrét címszavakat csak az ábécé betűi szerint böngészve lehet megtalálni. „Szerencsére” ez még nem nehéz, mivel olyan kevés van belőlük, de egy komolyabb lexikonnál természetesen elengedhetetlen lenne a címszó szerinti keresés lehetősége. A kezdőlapról elérhető ábécé furcsamód nem tartalmaz „szám” vagy „egyéb” kategóriát, így a nem betűvel kezdődő címszavakat nem könnyű megtalálni. Az évszámok például az „E” betű alá kerültek, és még ezen belül is az

csupán a címszavak listáját látjuk, ismeretlen sorrendben (4. ábra).

4. ábra Találatok listája a **filoz** keresőkérdésre

- A tervezés gyengeségeit mutatja, hogy nem használták ki az olyan kézenfekvő lehetőségeket sem, hogy például egy szerző/szerkesztő nevére kattintva kilistázódjanak az általa írt további szócikkek. Vagy hogy a „Mindennapi Tudás” oldalán levő 16 témakörhöz hasonlóan a tudományos címszavakat is besorolják néhány nagyobb kategóriába, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, és hogy a teljes szövegű keresést ezekre szűkíteni lehessen (mert pl. a „nap” betűcsoportnak egészen más értelme van a „Csillag” vagy a „Kampánycsend” vagy a „Wellness-kurák” szócikkekben).

Tartalom, minőség

- A projekt címe, a saját doménnev, a résztvevő és támogató intézmények logói, a szakértők névsora és az induláskor megjelent sajtóközlemények jelentős méretű, komoly apparátussal készülő magyar online tudásbázist sejtetnek a kívülállók számára. A szolgáltatást alaposabban kipróbálva, és az eddig elkészült szócikkeket látva viszont éppen ellenkező vélemény alakul ki a használóban. A rövid, és teljesen rendszertelenül létrehozott szócikkek, a gyenge felhasználói felület, az adatbázis- vagy XML-alapú megoldás helyett alkalmazott egyszerű, alig strukturált, statikus HTML fájlrendszer, és a minduntalan felbukkanó technikai hibák elbizonytalanítják az embert, és még a projekt esetleges értékeit is elfedik.
- Az „egyképernyős” szócikkek ötlete nem volt rossz, mert az internetezők nem szívesen olvasnak hosszú szövegeket, de a méretet nem a legkisebb képernyőfelbontás mintegy egyharmad-

ra kellett volna szabni, mert például a II. világháború, vagy a filozófia története nem írható le 8–10 SMS-nyi terjedelemben – tudományos és enciklopédikus igénnyel legalábbis biztosan nem. Ma már a jobb mobil eszközök is meg tudnak jeleníteni ennél hosszabb szövegeket, legfeljebb egy-két lapozással.

- Ugyancsak nem rossz elképzelés a „komoly” lexikontémák kiegészítése a „mindennapi tudáshoz” kapcsolódó szócikkekkel. Kár, hogy ezek esetenként inkább egy blogbejegyzés jellegének és színvonalának felelnek meg, nem pedig egy, a Magyar Tudományos Akadémia által létrehozott enciklopédiáénak (l. például a „Mobiltelefon – árt-e a gyereknek, s ha igen, miért nem?” című szócikket). Elhibázottnak tűnik viszont a Mindentudás Egyeteme előadások rövid ismertetőinek beemelése a szócikkek közé. Ezek jellegükben egyáltalán nem illenek ide, nem is integrálták őket a belső hipertext hivatkozások rendszerébe és a böngészhető indexbe, s csak zavaró elemként jelennek meg a grafikus kapcsolati hálóban. Szerencsésebb lett volna a külső kapcsok között felvenni őket a megfelelő szócikkeknél.
- A „komoly” lexikonszócikkek általában jól, szakszerűen és tömören megfogalmazottak, ami egy ilyen írógárdától el is várható. Viszont láthatóan nem volt semmilyen egyeztetés vagy utólagos kontrol a szócikkek felépítésével kapcsolatban, ezek csak ugyanazon szerző esetében mutatnak valamiféle következetességet. Így azután egyes fontos témáknál van történeti bevezetés, másoknál nincs; néhol vannak konkrétumok, más szócikkek csak általános megállapításokat tartalmaznak, és inkább értelmező szótár jellegűek; néhol megadtak további forrásokat, máshol nem stb. (Az egyenetlenségre jó példa a virtuális tudástár egyik alapkövének szánt „Filozófia” szócikk, amely viszonylag részletesen ismerteti három filozófiai művet, és szerzőikén kívül megemlíti még további három filozófust, miközben teljes korszakok és irányzatok, valamint olyan nevek, mint *Kant* vagy *Nietzsche* kimaradtak belőle.)
- Egy digitális, ráadásul hálózati enciklopédiánál természetes jellemző a – lehetőleg minél több és relevánsabb – belső hivatkozás. Az MVE ezen a téren is „kihívásokkal küzd”. A belső utalók eléggé ötletszerűeknek tűnnek (pl. az „Úrkutatás” szócikkről nincs ugrópont az „Úrhajózás”-ra), alapesetben csak egyirányúak (pl. a „WiFi”-ről van hivatkozás a „Mobil távközlés”-re, de visszafelé már nincs), vagy teljesen hiányoznak (pl. az alapvető „Információ” szócikkből sehová sem lehet továbblépni). Hibás ugrópontok is előfordulnak néha (pl. a véletlenül ékezetesen írt hidro-

génénergia.htm fájlra a „H” betűs címszavak közt). A külső kapcsolatok között pedig szinte több a rossz, mint a működő. És ez nemcsak az URL címek – állandó karbantartást igénylő – változása miatt van így, hanem sok helyen már eleve rosszak az utalók, látszik rajtuk, hogy soha senki nem próbálta ki őket (pl. a www.enc.hu/1gw/fogalmi/eszt/esztetika_gw.htm lapon minden cím rossz, mert lemaradt a „http://” előtag; a „WiFi” szócikknél pedig 404-es hibát ad a „Kapcsok a világháló felé” ablak, mivel elfelejtették létrehozni). Sok helyen nincs semmilyen külső hivatkozás, pedig könnyen lehetne találni az adott témában az MVE minimalista szócikkénél bővebb információkat tartalmazó forrásokat, akár magyarul is (pl. a „Gömbvillám” címszónál sincs kifelé mutató hiperlink, miközben a gombvillam.lap.hu oldal tucatszám sorolja a fontos webhelyeket – és többek között a www.enc.hu szócikkére is hivatkozik).

- Ami az adattár frissességét illeti: a kezdőlapra levő utolsó módosítási dátum biztató (az értékelés írásakor 2007. augusztus 14-et, tehát három nappal korábbi időpontot mutatott), vagyis a tartalom fejlesztése folyik. Az új szócikkek listájáról viszont elfelejtkeztek a tervezők, így nem lehet megnézni, hogy milyen ütemben bővülnek, és hogy melyek az újdonságok. Egy „Utolsó frissítés:” dátum az egyes szócikkeknél is van, de itt jó volna azt is látni, hogy a szócikk mikor került fel először, mert abból lehetne tudni, hogy aktualizálták-e már egyáltalán. Sok szócikknél 3–4 évvel ezelőtti időpontok láthatók, márpedig aligha valószínű, hogy például az „Úrhajózás” terén semmi fontos nem történt 2004. augusztus 24. óta.
- A legnagyobb gond azonban a szócikkek megnyitásával van. A kezdeti tervek és sajtóhírek szerint 2003 októbere és 2005 augusztusa között mintegy 1500 szócikknek kellett volna elkészülnie, és ez a szám 2005 végére a 3200-at is elérhette volna. Ezzel szemben jelenleg alig több mint 900 címszót tartalmaz az MVE ábécé szerinti listája. (Összehasonlításképp: a szinte egyidőben indult magyar Wikipédia most 67 ezer címszónál tart, amelyekből 155 már „kiemelt” szintű, vagyis valóban enciklopédikus terjedelmű és igényességű, és több ezer a komoly, a felhasználók igényeit már kielégítő minőségű szócikk.) Mivel a Magyar Virtuális Enciklopédia a nagy, összefoglaló dokumentumok helyett inkább rövid, átlagosan kb. 1500 karakteres szócikkekre darabolva próbálja meg leírni a tudományos és a hétköznapi ismereteket, már sok tízezer címszót kellene tartalmaznia ahhoz, hogy

használható tudástár legyen. Erre az eddigi növekedési ütem mellett nincs remény.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A szócikkek oldalain feltüntették a szerző vagy szerzők nevét és az utolsó módosítás dátumát, ennél több információ nincs róluk. Így nem tudni sem a szerzők munkahelyét vagy tudományos minősítését, sem a szócikkhez felhasznált forrásokat. (Nagyon ritkán, mint pl. az „Információ” szócikknél, a „Kapcsok a világháló felé” feliratra kattintva nyomtatott szakirodalom ajánlása is megjelenik, de nem derül ki, hogy a szócikk írója ezeket a forrásokat használta-e.) A képek egy részénél meg van adva a forrás és a jogtulajdonos, máskor nem, sőt időnként semmilyen kép-aláírás nincs.
- Géppel olvasható metaadat a címet tartalmazó <title> soron kívül nincs sem a honlapban, sem a szócikkek oldalain, így teljes szövegűnél kifinomultabb keresést lehetetlen készíteni hozzá, és nem megoldható a más rendszerekkel való adatcsere, illetve – a címszón kívül – a közös keresés sem. Jó lett volna legalább a minimális Dublin Core adatelemek (szerző, kiadó, kulcsszavak, dátum, copyright, nyelv stb.) elhelyezni a szócikkek HTML állományaiban, hogy professzionálisabb dokumentumoknak tűnjének, és megtalálhatóbbak legyenek a keresőrendszerek használóinak.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon

Honlap: <http://www.mamul.hu>

Fenntartó: Balassi Kiadó

Értékelés dátuma: 2007. augusztus 19–20.

Értékelő: Somogyi Tamás

Általános értékelés

A *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (MAMŰL)* a *Balassi Kiadó* nagyszabású vállalkozása, amely 1993–2003 között, több száz szerző bevonásával készült. Az államalapítástól a 18. század végéig fogja át a magyar művelődéstörténetet. A középkor és a kora újkor (ahogy a 19. században nevezték, s a továbbiakban összefoglaló néven mi is nevezük: a „régiség”) tágra értelmezett kultúrájáról (ideértve a technikát, gazdaságot, társadalmat) igyekszik átfogó képet rajzolni.”

A MAMŰL kellemes színvilágú, barátságos honlapon jelenik meg, szinte csábítva a látogatót a tar-

5. ábra A MAMŰL nyitóoldala

talmak mind további böngészésére (5. ábra). A honlap megjelenéséhez azonban tennünk is kell: engedélyezni a sütit és az előugró ablakokat (akik szeretnek biztonságosan internetezni, azok általában letiltják ezeket, illetve könyvtárakban, iskolákban már a nem teljesen kezdő rendszergazdák is megteszik ezt alapbeállításként). A készítőik viszont mindezen beállítások elvégzéséhez súgóval segítséget nyújtanak, illetve régebbi verziójú böngészőt használók és Java-nélkülieknek letöltési és telepítési útmutatást is biztosítanak.

A lexikon tartalma ábécérendben böngészhető, illetve több felületen is kereshető: adott szerző szócikkei alapján, szabadszavas keresővel, logikai keresővel és összetett keresővel. Továbbá a mindig látható eszköztár gyorskeresőjével is kutakodhat a látogató az értékes tartalmak között.

Köszeghy Péter főszerkesztőtől olvashatja a látogató a következőt: „Munkánkat kezdetnek, számítógépes szóhasználattal 1.0-s változatnak tekintjük. [...] Meggyőződésünk, hogy az internetes jelenlét [...] lehetővé teszi a szócikkek állandó frissítését és bővítését, s ehhez igénybe veheti az olvasók megjegyzéseit, kritikáját. Elképzelésünk szerint a MAMŰL (felfogásunkban: A MAGYAR KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG PORTÁL) egy állandó fejlődésben, bővülésben lévő tudásadatbázis, amely a régiségre vonatkozó ismereteinket idővel egyre pontosabban tükrözi. Mind önértékelésünk, nemzeti identitásadatunk, mind mások általi megítélésünk, az országkép alakítása szempontjából

alapvető jelentőségű lehet. Hogy valójában az lesz-e, a jövő dönti el. Ha bővül, ha fejlődik, ha képes lesz a régiség számtalan szempontot érvényesítő adatbázisává válni: igen. Ha évek múltán is az 1.0-s verzió marad: bizonyosan nem.”

Hogy ez mikori írás, az sajnos csak valószínűsíthető: 2003-as lehet. Az sem derül ki, hogy a honlap egyáltalán él-e még? A tartalom frissüléséről, gyarapodásáról nincs adat, pedig a fenti célkitűzések szerint a tartalomnak állandóan bővülnie kellene. A MAMŰL látogatójában az az érzés támadhat, hogy sajnos mégsem sikerült megvalósítani a készítőik álmát, a www.mamul.hu nem vált a Magyar Kulturális Örökség portáljává.

A lexikon szerzői ábécérendben vannak feltüntetve a honlapon, de velük, illetve a szerkesztőkkel nem lehet kapcsolatba lépni. Bár az olvasóknak lehetőségük van arra, hogy megjegyzést fűzzenek a szócikkekhez, a lexikon böngészése közben egyetlen megjegyzést sem találtam, talán ezt a funkciót kevesen használják. Új szócikre való javaslattevési lehetőségre nem bukkantam, pedig ez is hasznos lenne.

Lehet, hogy a MAMŰL honlapja már nem is él?

Jelenleg csak szöveges tartalommal várja látogatóit a MAMŰL, hiányoznak a szócikkekhez a képek, hanganyagok, videók. Semmilyen multimédiás tartalommal nem teszik érdekesebbé és gazdagabbá a honlapot, pedig a 21. század

elején ez már egyáltalán nem nevezhető kihívásnak. Nem beszélve arról, hogy maguk a látogatók is biztosan szívesen segítenek multimédiás tartalom gyűjtésében.

Felhasználói visszajelzések nélkül bizonyosan nem lesz a *www.mamul.hu* kulturális örökségünk (egyik) központi portálja. Ma már számos lexikon érhető el az interneten, ezek egy részét maguk a felhasználók fejlesztik. A MAMŰL-nek nem egynek kellene lennie az ilyen lexikonok közül, az majd-hogynem felesleges is lenne. A MAMŰL-nek rohamosan bővülő tartalommal és felhasználói körrel (a kettő együtt jár), szakmailag elismert szerzői és lektori gárdával, mind több honlapon, blogon megjelenő keresőfelülettel a magyar művelődéstörténet kiemelkedő lexikonának kellene lennie. Mindez óriási feladat, de nem szabad elrettenni tőle.

A portál látogatóit mindenképpen be kell vonni a munkába, emellett talán lelkes segítőcsapatként iskolásokat, hallgatókat is. Ezzel párhuzamosan kívánatos lenne mind több partnerrel, keresővel együttműködni, ezáltal minél több megjelenésre szert tenni, nem beszélve az esetleges tartalmi bővülésről. Természetesen mindez fejlesztéseket is igényel (pl. letölthető keresőablakok, több eszköz a látogatók számára, akadálymentes verzió, esetleg többnyelvű verzió), de ezen értékes tartalom megőrzése az utókornak, és bemutatása a jelenkornak mindenképpen olyan cél, ami megéri az áldozatot.

Remélem, hogy a *www.mamul.hu* hamarosan feléled jelenlegi állapotából, és megvalósul a szerkesztők álma: a MAMŰL központi portállá válik a magyar művelődéstörténeti honlapok között.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A MAMŰL, a Magyar Művelődéstörténeti Lexikon honlapja barátságos, a tartalomhoz igazodó felülettel rendelkezik, bár szükséges hozzá a Java, illetve a sütik és felugró ablakok engedélyezése. A készítőkre erre fel is hívják a figyelmet, és útmutatóval nyújtanak segítséget a megfelelő beállítások elvégzéséhez.
- Főszerkesztői bemutatást, bemutatkozást is olvashat a látogató, amelyből megismerhetők a szerkesztők céljai, és bemutatkoznak a szócikkek szerzői is. Sajnos nem található sem dátum, sem utalás a tartalom bővüléséről, és egyáltalán arról, hogy él-e még a honlap. Jelenleg elha-

gyottnak tűnik a *www.mamul.hu* oldal, mintha már senki nem foglalkozna vele.

- A MAMŰL-höz nem készült akadálymentes verzió, pedig a magyar művelődéstörténet portálja megérdemelné a minél szélesebb körű hozzáférhetőséget.
- Hozzászólásra van lehetőségük az olvasóknak a szócikkekkel kapcsolatban, de jelenleg nem tudnak kapcsolatba lépni a szerkesztőkkel és a szerzőkkel, illetve nem küldhetnek megjegyzéseket, javaslatokat az egész honlappal kapcsolatban.

Kereső funkciók, találatok

- A MAMŰL mint lexikon, alapvetően a szócikkek kezdőbetűi alapján böngészhető. Az ötlet, hogy a magyar ábécé egy betűjére kattintva jelennek meg az adott kezdőbetűjű szócikkek, jó, kényelmesen kezelhető. Azonban akkor is kattintható egy betű, ha nincs alatta egyetlen szócikk sem. Ilyenkor nem történik semmi, még üzenet sem jelenik meg, hogy (egyelőre) nincs ilyen kezdetű bejegyzés.
- Előfordul, hogy egy bejegyzés elvileg több szócikken keresztül is elérhető. Azért csak elvileg, mert például az „asztronómia” szóra kattintva csak a *lásd csillagászat alatt* utalást kapja a felhasználó. Nem olvasható tehát a „csillagászat” alatti bejegyzés az „asztronómia” alatt, és nem is tudjuk azt egy kattintással elérni, vagyis az ilyen helyzetek egyáltalán nem megoldottak.
- Ugyanígy, a szövegben lévő hivatkozások sem kattinthatók. Igaz ugyan, hogy a jobboldali eszköztárban megjelenik egy „Hasonló cikkek” menüpont, de ez nem pótolja a magából a szövegből hiányzó ugrópontokat. Vagyis, a lexikon szócikkei nincsenek egymással teljesen összekapcsolva, pedig éppen ez lenne az egyik előnye az ilyen szolgáltatásnak: kényelmes böngészési, keresési lehetőséget teremteni a felhasználóknak, hogy minél tovább a honlapon maradván, a tartalom minél nagyobb részével megismerkedjenek.
- A MAMŰL több keresőfelülettel várja felhasználóit: „Összetett keresés”, „Szerző szócikkei”, „Mező- és szabadszavas kereső” és „Logikai kereső” áll rendelkezésre. Minden keresőfelületen megadható, hogy a találati listában a szócikkek közül mekkora szövegrészlet szerepeljen: seményi, rövid, közepes, hosszú.
- Az összetett kereső tulajdonképpen olyan szabadszavas kereső, amelyben a logikai kapcsolatokat nem a látogatónak kell megadni, és nem olyan kereső, ahol a kereső-kifejezés helyét (pl. a szerző mezőben). A felületnek így kevés ér-

MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI LEXIKON
KÖZÉPKOR ÉS KORA ÚJKOR

Balassi Kiadó

AZ INTERNETES VÁLTOZAT AZ INFORMATIKAI ÉS HÍRKÖZLÉSI MINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT

Kezdőlap Lexikon Súgó Miért lexikon? Önértékelés Szerzők

Szerző szócikkei

Írja be, vagy válassza ki azon szerző nevét, akinek a műveire keresni kíván!

balassa iván,
a szerk
askercz éva
bak borbála
balassa iván
balázs géza

Valamelyik Összes

A találati listában jelenjen meg a dokumentumból részlet.

6. ábra Keresés szerzők alapján

MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI LEXIKON
KÖZÉPKOR ÉS KORA ÚJKOR

Balassi Kiadó

AZ INTERNETES VÁLTOZAT AZ INFORMATIKAI ÉS HÍRKÖZLÉSI MINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT

Kezdőlap Lexikon Súgó Miért lexikon? Önértékelés Szerzők

Mező- és szabad szavas kereső

Teljes szövegben és (Címző Szerző) mező szerinti keresés

Keresendő kifejezés:

A találati listában jelenjen meg a dokumentumból részlet.

Kattintson abba a beviteli mezőbe amely szerint keresni kíván. A keresendő kulcsszavakat vesszővel elválasztva írja be, vagy válassza ki a jobb oldali listából!

Címző

Szerző

A Keresőkérdésben szereplő kulcsszavak

Valamelyike Mindegyike

szerepeljen a keresett dokumentumokban.

Kattintson duplát arra a kulcsszóra, amely szerint keresni kíván a baloldalt kiválasztott mező szerint:

- 16 szepesi város
- 24 szepesi város
- a katolikus megújulás művészete
- aacheni kincs
- academia istropolitana
- academia montanistica
- ácsmesterség
- ácsolt bútör
- ácsolt láda
- ágh istván
- ágoston rendi kanonokok
- ágostonosok
- agrár szakirodalom
- ágy
- agyagművesség

7. ábra Mező- és szabadszavas keresőfelület

telme van, mindenesetre a következő mezők találhatóak rajta: „mindet ezek közül”, „bármelyiket ezek közül”, „egyiket sem ezek közül”, „pontosan ezt” és „egymáshoz közel”. A program érzékeny

az ékezetekre, tehát csak ékezhelyesen lehet keresni.

- Szerzők szócikkeire is kereshet a látogató a szerzők nevének megadásával, vagy listából va-

ló kiválasztásával (6. ábra). Kényelmes, hogy a szerző nevének gépelésekor automatikusan jelenik meg a már beírt betűkkel kezdődő szerzők listája, ami azért jó, mert nem működik az ékezet nélküli keresés.

- A mező- és szabadszavas kereső tulajdonképpen két felület egymás mellett (7. ábra). Egyfelől szabadszavas keresésre van lehetősége a felhasználónak, másfelől a címszó és a szerző mezőben indíthat keresést. A címszavak egy listából választhatók, megkönnyítve a több címszó kiválasztását, ha valakinek erre lenne szüksége.
- A logikai keresés felülete egyetlen keresőmezőből áll, amelynek használatához részletes útmutatóval és példákkal szolgálnak a készítőik. Érdekesség, hogy a logikai keresőfelületen a „rekszansz & itália” kifejezésre 12 találat érkezik, míg a jobb felső sarokban lévő gyorskereső ugyanerre a kifejezésre 50 találatot ad.
- A találati lista hossza mindig maximum 20, viszont gyorsan lapozható, és egyetlen kattintással megváltoztatható az eredményül kapott szócikkek közül olvasható szövegrészlet hossza (8. ábra).
- A találati listában olykor üres sorok is megjelennek, ami valószínűleg valamilyen hiba lehet. E miatt a jelenség miatt a találati lista hossza kétséges.
- A találati lista, illetve egy szócikk megjelenítésekor nincs olyan gomb, amelyre kattintva visszatérhet a látogató a találati listára, vagy a kiindulási keresőfelületre, amit kényelmetlennek tartok. A fenti menüsorban, vagy a jobb felső sarokban

lévő menükben kell kattintani, és utána újraindítani a keresést, ami bosszantó tud lenni.

Tartalom

- A Magyar Művelődéstörténeti Lexikon több száz szerző munkájának köszönhetően az államalapítástól a 18. századig öleli fel művelődéstörténetünket. A készítők szándéka szerint a tartalom állandóan bővül, fejlődik, amiről sajnos nem lehetünk meggyőződve. A tartalom bővüléséről nincs adat a honlapon, sőt a jelenleg elérhető tartalom köréről sem lehet sokat megtudni. Mindezek alapján elhagyatottnak tűnik a MAMŰL, és nem élő, keresett portálnak.
- A látogatók megjegyzéseket fűzhetnek a lexikon szócikkeihez, ami nagyon helyes. Javaslatként, netán egy egész szócikk elkészítésének (és esetleg lektorokhoz való elküldésének) lehetőségét már nem fedeztem fel. Igazi tartalombővülést azonban a felhasználók bevonása nélkül nem lehet megvalósítani. Az alapok már megvannak, sok szerző áldozatos munkájának köszönhetően. Ezek után itt lenne az ideje, hogy a szakértő szerzők és az olvasóközönség közösen építse tovább a lexikont. Nem újabb Wikipédiára gondolok, hanem lektorált, kimondottan magyar vonatkozású művészettörténeti lexikonra, amely nemcsak az érdeklődők, hanem szakmabeliek, kutatók, oktatók, hallgatók számára is egyaránt értékes lehet.
- A szócikkek kinyomtathatók, ami külön öröm, hiszen azt mutatja, hogy a lexikon ebből a szempontból nyitott a felhasználók felé, valóban mindenkinek készült (9. ábra).

8. ábra A találati lista

Kezdőlap	Lexikon	Súgó	Miért lexikon?	Önértékelés	Szerzők
pozsonyi egyetem (Academia Istropolitana)					
<p>Harmadik ismert középkori egyetemalapítási kísérletünk Mátyás király és kancellárja, —Vitéz János esztergomi érsek nevéhez fűződik. Az itáliai humanizmussal és korának legújabb szellemi áramlataival szoros kapcsolatban álló Vitéz Jánost és —Janus Pannonius pécsi püspököt —Mátyás király javaslata alapján — 1465. máj. 29-én arra hatalmazta fel II. Pál pápa, hogy egy általuk alkalmasnak ítélt magyar városban egyetem alapítását kezdeményezzék. A pápai levél szerint ebben az időben már nem működött egyetem Mo.-on. Az uralkodó a bolognához hasonló egyetem felállítására kért engedélyt. A pápa Vitéz Jánost jelölte ki az egyetem kancellárjává mindazonkal a jogokkal, melyekkel a bolognai egyetem kancellárja is rendelkezett. Vitéz János választása —akkor még nyilván Mátyás király egyetértésével — Pozsonyra esett, ahol 1467. júl. 20-án nyitották meg az Academia Istropolitánát. Vitéz végül is nem a bolognai, hanem inkább a bécsi és párizsi egyetemi rendszert vette át, és kancellárként erős központi irányítást vezetett be. 1469-ben a pozsonyi prépostot nevezték ki az intézmény alkancellárjának, aki ugyancsak széles hatáskörrel rendelkezett.</p> <p>Vitéz kitűnő nemzetközi kapcsolatai révén nagy híru tanárokat tudott megnyerni az egyetem számára. Közülük a leghíresebb a königsbergi születésű Johannes Müller, ismertebb nevén Regiomontanus, a —csillagászat európai híru professzora. Hasonlóan neves csillagász volt Ilkusz Márton (Marcin —Bylica), aki Krakkkóból került Itáliába, majd onnan Mo.-ra. Rajtuk kívül teológusok, jogászok, filozófusok pozsonyi működéséről is van tudomásunk. Az egyetem diákszállásáról, bursájáról is maradtak fenn adatok. Az Academia a dóm szomszédságában, a káptalansor házai közé illesztett épületkomplexumban nyílt meg. Maradványait az 1960-as években tárták fel. Ekkor kerültek elő a téglapadlós helyiségek és a diákok által használt hálóterem is.</p> <p>A ~ sorsát lényegében az pecsételte meg, hogy rendkívül szorosan kötődött kancellárjának, Vitéz Jánosnak személyes sorsához, politikai karrierjéhez. 1471-ben Vitéz és Janus Pannonius is részt vett egy Mátyás elleni összeesküvésben, s a király mindkettejüket elfogatta. Vitéz nem sokkal később Esztergomban meghalt, és 1472-ben elhunyt a Zágrábba menekült Janus Pannonius is. Az egyetem két legnagyobb pártfogóját veszítette el, Mátyás pedig közömbössé vált a Vitéz nevével fémjelzett intézmény sorsa iránt. 1472 után a kiváló tanárok sorsa hagyta el Pozsonyt, és sok diák is átköltözött a közeli Bécs egyetemére.</p> <p>Irod.: Felegyházy József, <i>Jubiláris megemlékezések Mátyás király pozsonyi egyeteméről</i>, Vigilia, 1966; Bajkó Mátyás, <i>Fejezetek a magyar felsőoktatás történetéből</i>, Felsőoktatási Szemle, 1966; Cszmadia Andor, <i>Az egyetemi oktatás Magyarországon a pécsi egyetem alapítása után a 14–15. században</i>, MTA Dunántúli Tudományos Intézet, Értekezések 1967–68, Bp., 1968.</p>					
<i>Kelényi György—Szögi László</i>					

9. ábra Egy szócikk megjelenése

- Nincsenek viszont képek, video- és hanganyagok, semmilyen multimédiás tartalommal nem találkozhat a látogató. A 21. században ezek hiánya mindenképpen nagy szegénységre vall.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A MAMŰL szócikkeihez nem tartoznak elterjedt szabványok szerint letölthető és feldolgozható metaadataik. Szabványos formátumú, minél részletesebb és pontosabb metaadatokat kellene — akár a látogatók bevonásával — készíteni és kereshetővé tenni. Ehhez például a *Nemzeti Digitális Adattár* is segítséget tud nyújtani együttműködés keretében, amely mindkét fél számára rendkívül hasznos volna.
- Minél több helyen kell megjeleníteni az interneten, minél több keresőben kell szerepelni, különben a portál elvész a rohamosan növekvő méretű világhálón, látogatói elapadnak, és „szellemhonlap” lesz belőle. Ez alól még a *www.mamul.hu* sem kivétel.

Kulturális Enciklopédia

Honlap: <http://enciklopedia.fazekas.hu>

E-mail: oszto@fazekas.hu

Fenntartó: Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium

Értékelés dátuma: 2007. augusztus 20.

Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A teljes nevén *Fazekas Project – Kulturális Enciklopédia* honlap elsősorban általános- és közép-

kolás diákok és tanárok számára hasznos információforrás. Címe félrevezető, mert leginkább irodalmi és irodalomtörténeti tudnivalókat, életrajzokat tartalmaz, és bár van művészettörténeti része is a különböző stíluskorszakok bemutatására, de a kultúra olyan nagy területei, mint például a zene, a mozgókép vagy a színház gyakorlatilag teljesen hiányoznak belőle. Hogy a jövőben tervezik-e ilyen irányú kibővítést, vagy hogy egyáltalán folyik-e még a fejlesztése, javítása, azt nem lehet tudni, mert a projektről nincs információ az interneten, még a fenntartó intézmény honlapján sem. A Kulturális Enciklopédia valójában hat önálló életrajzi lexikont, illetve értelmező szótárat tartalmaz: *Alkotói pályaképek a magyar irodalomból*, *Alkotói pályaképek a világirodalomból*, *Alkotói lexikon*, *Poétikai-műfaji lexikon*, *Retorikai stilisztikai lexikon* és *Verstani lexikon*. Az első három valamennyire össze van kötve hipertext-kapcsolatokkal, a többiek önálló egységek. A szöveges forrásokat két képgaléria egészíti ki: magyar és külföldi szerzők portréi. A navigációt dinamikusan nyitódó-csukódó hierarchikus tartalomjegyzék, böngészhető indexek, valamint egyszerű teljes szövegű kereső segítik. A rendszer használatát értelmesen megírt súgó magyarázza el.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság és hiba:

1. A dinamikus tartalomjegyzék ugyan látványos és hasznos is a tájékozódásban, viszont különböző problémákat is okoz, és nagyon lelassítja a működést egy gyengébb gépen, márpedig ilyenek bőven vannak még az iskolákban (ráadásul az ottani rendszergazdák néha letiltják a javascriptet, biztonsági okokból). Igaz, hogy a tartalomjegyzék ablaka kikapcsolható, de akkor nem lehet navigálni, ezért aztán hasznos lenne

egy olyan menüpont, amivel statikus változatban is elérhető a fő tartalomjegyzék, mert jelenleg csak az alsóbb szintű indexekből van javascript-mentes változat. Ezzel egyben megoldódna az akadálymentesítés is, ami szintén fontos szempont egy oktatási webhelynél.

2. A honlapnak nincs kapcsolata a külvilággal, nemhogy más információforrásokat nem ajánl érdeklődő olvasóinak, de még a fenntartó intézmény weboldalára sincs ugrópont; és szerkesztői arra sem biztatják a használókat, hogy visszajelzéseikkel segítsék a tudástár javítását, bővítését. Tipikus „web 1.0”-ás, önmagába zárt szolgáltatásról van szó, ami értékes tartalma ellenére el fogja veszíteni közönségét, mert az átpártolhat az olyan naprakész és élő forrásokhoz, mint amilyen a közösségi szemléletű Wikipédia, vagy a diákok által működtetett „puska site”-ok.
3. A reklamáció a külső hivatkozások hiánya miatt nem teljesen igaz, mert vannak ugrópontok az egyes szócikkek mellett, de ezeket a Google AdSense szolgáltatása teszi oda, s a magyar és világirodalom klasszikusai mellett olvasható wellnesshirdetések és bulvárkönyvek reklámai olyannyira visszatetszőek, hogy ha nem a diákok „mai életre nevelése” volt a cél, akkor sürgősen le kellene ezeket venni. Valószínűleg amúgy is ellenkezik ez a bevételszerzési mód a *Sulinet* szabályzatával.

Összefoglalva: Hálás dologra vállalkozott a Kulturális Enciklopédia szerkesztősege: a tanulást segítő forrásoknak van az egyik legnagyobb és állandóan megújuló felhasználói tábora az interneten. A feladatot egészen jól oldották meg, egy iskolai célokra megfelelő minőségű, tartalmas, használható szolgáltatást hoztak létre. Néhány változtatással: például normális címlappal és statikus tartalomjegyzékkel, több belső és külső hiperhivatkozással, valamint az internetező tanulók és tanárok bevonásával még vonzóbb és hasznosabb oldal lenne az *enciklopedia.fazekas.hu*, ami azért még így is használhatóbb, mint a sokkal profibb, de agyonbonyolított *Sulinet Digitális Tudásbázis*. És persze jó volna folytatni a fejlesztését, nevéhez híven kibővíteni például a kultúra más területeire is. Ha a reklámbevételt erre a célra fordítanák, talán még a Google hirdetések is megbocsáthatnánk nekik.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az *enciklopedia.fazekas.hu* címen egy riasztóan üres és szürke nyitólap fogadja a látogatót ezzel a szöveggel: *Köszöntjük „A kincs legyen köz-kincs” – Fazekas a hálón honlapján.* Sem a Kulturális Enciklopédia neve, célja, tartalma, sem létrehozója, frissítési dátuma, kapcsolati címe stb. nincs feltüntetve a honlapon. Az idézett mondaton kívül három logó szerepel még: a már megszűnt *IHM*-é, és az időközben nevet változtatott *Oktatási Minisztérium*é, (utóbbin valószínűleg kezdettől fogva rossz az ugrópont), valamint egy ismeretlen eredetű, irodalmi szimbólumokból álló grafika – a „Belépés” feliraton kívül ez is továbbvisz a belső címlapra és tartalomjegyzékre. Itt a sisakkal, pajzsral és dárdával felfegyverzett Pallasz Athéné „szexis” képével szembesül az általában békés természetű irodalombarát, aki a pajzsra kattintva a keresőurlapon találja magát. Ennek a jelképnek az értelmét nem sikerült megfejteni, de jó példája annak az általános tapasztalatnak, hogy bár a weblapkészítéshez a fiatal generáció egyes tagjai nagyon értenek, de a dekorációs elemeket jobb nem rájuk bízni, mert még nincs stílusérzékük (10. ábra).

10. ábra A belső címlap a harcias istennővel és a Verstani lexikon kinyitott menüjével

- A felület persze csak magyar nyelvű, nincs is másra szükség ehhez a tartalomhoz. (Bár vannak benne idegen – vagyis eredeti – nyelvű idézetek, műrészletek is, ami jó ötlet, és külön dicséretes, hogy ezekben a nem magyar karakterek kódolása szinte mindenütt helyes.)

- Az oldal három keretből épül fel; felül négy menüpont, bal oldalon a tartalomjegyzék – utóbbi becsukható, így a jobb ablakban megjelenő lényeges tartalmak a képernyő teljes szélességét is elfoglalhatják. Erre szükség is van néha, főleg a táblázatoknál és a nagyobb képeknél. De az egérrel is elhúzhatjuk a frame-ek elválasztó vonalát, ha hosszabb sorokat vagy áttekinthetőbb tartalomjegyzéket szeretnénk (erre a lehetőségre a használati utasítás is felhívja a figyelmet), így akár az iskolákban még gyakori 800 képpont széles monitorokon is jól használható ez a felület. Az ilyen keretes oldalaknak viszont az a hátrányuk, hogy nem lehet hivatkozni egy belső frame tartalmára (hacsak nem ismeri valaki azt a trükköt, hogy a kattintás közben lenyomva tartott Shift gombbal új ablakban lehet megnyitni az amúgy belső keretben megjelenő fájlt). Márpedig egy lexikonnál fontos szempont, hogy minden szócikk vagy kép önállóan hivatkozható legyen, akár más internetes oldalakról, akár papírra írt szövegekből (pl. egy iskolai dolgozattól). A keretes megoldás a mentést és a nyomtatást is zavarja; mivel egy javascript utasítás mindenképpen ráhívja a navigációs kereteket a szócikkekre, a tényleges tartalmat nem lehet ezek nélkül eltávolítani vagy kinyomtatni. Arról nem is beszélve, hogy a vakok által még mindig használt karakteres böngésző csak ennyit tud kiírni ennél a honlapnál: *FRAME: c / FRAME: b / FRAME: f*. Úgyhogy egy frame-mentes változat és egy nyomtatási nézet nagyon hiányzik.
- Hasonlóan kétarcú a böngészésre szolgáló kinyitogatható, sőt néha magától is kinyíló javascriptalapú tartalomjegyzék. Kétségtelenül látványosak és praktikusak a Windows Intézőjéhez hasonló, nyitható/csukható mappakonok (bár a tapasztalataim szerint az emberek vagy a mellettük levő feliratra kattintanak vagy az ikonra – utóbbira itt teljesen hiába –, és csak legvégső esetben használják a kis + és – jeleket, pedig igazából azzal kellene navigálniuk); mindenesetre dicséretes, hogy kékre színezték őket az unalmas és csúnya eredeti sárga helyett. Ezzel a dinamikus, hierarchikus, de szerencsére nem túl mély tartalomjegyzékkel tehát mindig figyelemmel kísérhetjük, hogy hol vagyunk éppen a lexikonok adathalmazában. Viszont mivel az összes fejezetcímet és címszót tartalmazza, lassan töltődik le, és lassan frissíti magát, ami egy gyengébb gépen zavaró lehet. Másik szépséghibája, hogy ha a böngésző visszalépő funkciójával próbálunk visszamenni egy előző oldalra, ez néha csak a második kattintásra sikerül, mert az első csupán a tartalomjegyzék korábbi pozícióját állítja vissza. A magasabb szintre való visszalépésre egyébként a rendszer sűgője egy fekete nyílikont ajánl, de sajnos ez csak kevés oldalon jelenik meg, és pont a szócikkekénél nem, ahol a leghasznosabb volna. Meglepő módon a navigáció jól működik az elterjedt Windows böngészőkkel (a használati utasítás szerint Internet Explorer, Mozilla és Opera alatt egyaránt ellenőrizték), pedig a javascriptet használó oldalaknál szinte mindig kompatibilitási gondok szoktak lenni. Azért az Explorer esetében néha fellépett egy hibajelenség a tesztelésnél: a fejezetcímek egy sorral lejjebb csúsztak valamiért a tartalomjegyzékben, így följük kellett kattintani. A sűgő szerint pedig az Explorer átmeneti tárolójának kikapcsolása hibaüzenetekhez vezethet. Vagyis azért itt is jó volna egy alternatív akadálymentes megoldás: egyszerű statikus tartalom azoknak, akik nem tudnak, vagy nem akarnak javascriptet használni valamilyen ok miatt.
- A felületet nem cifrázták túl, az oldalak gyorsan letöltődnek, egyszerűek, átláthatók. A hivatkozások színét azért újra lehetne gondolni: a szócikkek felett megjelenő belső hivatkozások halványbarna vagy -szürke színe nem elég feltűnő, az idézeteknél vagy a képgalériában az írói névre kattintás lehetősége pedig észrevehetetlen, mert ugyanolyan feketével írták, mint a normál szöveget, és még a hivatkozások aláhúzását is kikapcsolták. A szócikkekben előforduló művek címei viszont vizuálisan annyira kiemelték, hogy az ember minduntalan rájuk akar kattintani, persze hiába, mert a művekről nincsenek önálló szócikkek. Ugyancsak elterjedt rossz gyakorlat, hogy a már megnézett hiperhivatkozások nem váltanak színt, így a felhasználó nem tudja követni, hogy hol járt már korábban.
- A *Hegedüs Géza* két közismert esszégyűjteményének címét kölcsönző „Galéria” oldalain az összes kép egyszerre letöltődik, vagyis 145, illetve 132 darab – ráadásul a szokásos bélyegképeknél nagyobb – képet kell letölteniük szegény felhasználóknak. Ez megintcsak nem a Sulinet sebességére méretezett megoldás.
- A Google AdSense szinte mindenhol megjelenő, környezetérzékeny – tehát elvileg az oldal szövegéhez passzoló – hirdetései a használatot kevésbé zavaró, de a témához és az összeállítás céljához méltatlan elemek az oldalakon. Az ember nem tudja, hogy nevéssen, vagy inkább felháborodjon, amikor *Kölcsey* Himnusza mellett polifonikus csengőhangokat ajánlgatnak, vagy *Dickens* Karácsonyi éneke Hawaii karácsonyra lefogalható apartmanok reklámfelületeként szolgál (*11. ábra*). Ráadásul a felhasználót nem tájé-

koztatják arról, hogy miért kell ezeket elviselni egy közpénzből létrehozott és jelenleg láthatóan nem fejlesztett szolgáltatásnál.

11. ábra Arany János pályaképe (és az „aranykolloid” fájdalomcsillapító reklámja)

- Háttérinformációkat amúgy sem találni a projekt-ről, mert van ugyan „Impresszum” menüpont, de itt csak egy névsort látunk, és ha nem vesszük a fáradságot, hogy valahonnan kiderítsük a fenn-tartó iskola nevét, majd annak honlapján megke-ressük ezeket a neveket, akkor nem tudjuk meg, hogy gyakorló magyartanárok is vannak az alkotók között, a többiek pedig feltehetően diákok. Visszajelzésre egyedül a projektvezető e-mail címe szolgál, de ez – gondolom a spam elleni védekezés miatt – csak képként van feltéve, nem kattintható, be kell gépelnünk, ha írni szeretnénk neki. Semmiféle dátumnak nincs nyoma, sem az indulásról, sem az utolsó módosításról nem érte-sülhetünk, és arról sem, hogy már egy ideje fel-tehetően szünetel vagy lezárult a projekt. Egye-düli támpontot az ad, hogy az *archive.org* először 2004 júniusában archiválta ezt a web-helyet. (Azóta egyébként már 60 alkalommal lementette, de egyik sem működik, a webarató robotok szá-mára bejárhatatlan javascriptes menü miatt.) Az impresszumban a copyrighttal kapcsolatban sincs semmilyen rendelkezés, talán ennek kö-szönhető, hogy a *doksi.hu* diákoldal – engedély-lyel vagy a nélkül(?) – tavaly szeptemberben át-vett három lexikont, és ott kicsit tovább is fejlesztették (van pl. nyomtatási nézet, önállóan linkel-hetők a szócikkek, keresztutalók készültek a kor-társ szerzők között).

Kereső funkciók, találatok

- Csak egy egyszerű teljes szövegű kereső áll rendelkezésre, nagyon hiányzik egy címszókere-

ső, amivel például gyorsan meg lehetne találni a „ballada” szócikkeket anélkül, hogy a műfaji-stilisztikai lexikonokat mind ki kellene nyitogatni. Személynév, műcím, időintervallum és egyéb szempontok szerinti keresési lehetőséget nem is mer elvárni az ember egy ilyen „házilag” fejlesztett oldalnál, bár a HTML forráskódban külön stí-luscímkék jelölik ezeket az adatokat, így elvileg nem volna lehetetlen kifinomultabb keresőt írni.

- A program működését egy külön ablakban nyíló kis sűgó magyarázza el, ebben három fontos tudnivaló olvasható: egyes szakkifejezéseket ér-deemes latinul is beírni, a keresett szavak között AND kapcsolat van, és kifejezésekre idézőjelek-vel lehet keresni. Az utóbbi sajnos nem igaz, a sűgóban szereplő mintapéldára: „Arany János” a következő hibaüzenet jön: Az „\”Arany János\” kifejezés nem található meg egy dokumentum-ban sem. (Vagyis a programozó véletlenül „le-védte” az idézőjelet is a többi írásjellel együtt.) A nem magyar karakterek beírására nem kapunk tanácsot, és hiába is próbálkoznánk „acute” kó-dok vagy Unicode-ok beírásával, ezeket nem ér-telmezi a rendszer. Szerencsére az ékezetek fig-yelmen kívül hagyásának, és a töredék szavak keresésének opcióival az esetek többségében megkerülhető ez a probléma, így például *Molière* megtalálása nem gond, de mondjuk egy orosz nyelvű idézetet már képtelenség megkeresni (én legalábbis nem jöttem rá a módjára). Az említett két opción kívül van még egy beállítási lehetősé-g: a kis- és nagybetűk megkülönböztetése, így az *Arany* és *arany* külön kereshető. A keresés szűkíthető az egyes lexikonokra, sőt még azok részeire is, például a kronológiára vagy az idéze-tekre – ami nagyon hasznos funkció. Az űrlap kellemetlen tulajdonsága viszont, hogy mindig üresre törli a beviteli mezőt, így hiába marad kint a találati lista fölött, nem sok haszna van, mert ha elsőre elgépeztük mondjuk *Rousseau* nevét, akkor kezdhetjük újra. (Igaz, legalább a beállított opciók megmaradnak.)
- A találati listában a kérdésnek megfelelő minden tétel megjelenik, mégpedig villámgyorsan, akkor is, ha csak egyetlen „a” betűre keresünk (ez egyébként 1624 tételt eredményez, nagyjából ennyi szócikk lehet tehát a Kulturális Enciklopé-diában). A találatok száma is kiíródik, például így: A 'vér arany' kifejezés az alábbi 12 doku-mentumban található meg, ami nem pontos fogalmazás, mert mint már láttuk, nem kifejezése-ket keres a rendszer, hanem egyszerre előfordu-ló szavakat. Szövegvörnyezet vagy relevancia szerinti rendezés „természetesen” nincs, de leg-alább a megtalált szócikkeket tartalmazó lexi-

kon(rész) neve is kiíródik az ábécé szerint rendezett találati listában (12. ábra). Mindenesetre megérdemelne ez az anyag egy okosabb, alternatív keresőt is, például a Google site-szintű űrlapja néhány perc alatt beépíthető volna olyan funkciókkal, amelyek hiányoznak az *enciklopedia.fazekas.hu* saját keresőjéből (pl. kifejezés keresése, lapozható találati listák, szövegekörnyezet).

Keresés	
Kifejezés	<input type="text" value="vér és arany"/>
Beállítások	☐ Ékezetek figyelmen kívül hagyása ☐ Kis- és nagybetűk megkülönböztetése ☒ Teljes szavak keresése
Témakör	<input type="text" value="Minden"/>
Kereséssel kapcsolatos tudnivalók	
<input type="button" value="Keresés"/>	

A 'vér és arany' kifejezés az alábbi 12 dokumentumban található meg:

Alkotói lexikon – Ady Endre
 Alkotói pályaképek a magyar irodalomból – Ady Endre
 Alkotói pályaképek a magyar irodalomból – Arany János
 Alkotói pályaképek a magyar irodalomból – Babits Mihály
 Alkotói pályaképek a magyar irodalomból – Kosztolányi Dezső
 Alkotói pályaképek a magyar irodalomból – Petőfi Sándor
 Retorikai stilisztikai lexikon – Evidencia
 Szentenciák, szállóigék, memoriterek – Ady Endre
 Szentenciák, szállóigék, memoriterek – Arany János
 Szentenciák, szállóigék, memoriterek – Babits Mihály
 Szentenciák, szállóigék, memoriterek – Tóth Árpád
 Verstanti lexikon – Egyedi anapsztikus versszerkezetek

12. ábra A keresőmező és egy találati lista

Tartalom, minőség

• Jól összeszedett, jól strukturált és sok hasznos információt tartalmaz a Kulturális Enciklopédia – már ami a szépirodalmat illeti. Különlegessége, hogy az ilyen összeállításoknál szokásos életrajzokon és fogalommagyarázatokon kívül sok idézetet, memoritert is tartalmaz, mégpedig eredeti nyelven is; vannak benne továbbá összefoglaló kronológiai táblák, és a művészettörténeti lexikon „Tárművészetek” fejezetei gazdagon illusztráltak. Kár, hogy a tartalom minőségét és hitelességét nem erősítették meg a készítői azal, hogy a nevük mellett a szakismeretüket is feltüntették volna, és hogy felsorolták volna az összeállításához használt forrásokat. Így például csak egy hibásan átírt fájlnev: */keptar/magyar/v/vajda/index.html* árulkodik arról az „Aktivizmus” fejezetben, hogy a művészettörténeti korszakok bemutatása valójában a *www.hungart.hu* címen levő „Képzőművészet Magyarországon” honlapról származik – egy köszönetnyilvánítást illetett volna elhelyezni valahol.

- A részletesen feldolgozott írók és költők köre nagyjából a 20. század kétharmadáig terjed, ennél „kortársabb” szerzők csak a művészettörténeti rész „beat kultúra” és „posztmodern” fejezeteiben vannak megemlítve. (A lexikonnál egyébként az „Eszétikai-poétikai törekvések” alfejezet sokszor üres, vagy legalábbis nem nyitható ki, ami azért bosszantó, mert a kis + jel és a mappikon azt jelzi, mintha lenne benne tartalom.)
- Amúgy kevés hibát sikerült észrevenni a teszteléskor, de egy helyesírás-ellenőrző végigfuttatása nem ártott volna, mert például a *Ionesco* híres darabjából vett részlet rövidege ellenére is elgépelést tartalmaz: „Sok szerncsét”. A leglátványosabb hiba egyébként *Albert Camus* megjelenése a magyar írók listájában (13. ábra).

A menü visszaállítása		Galéria	Keresés	Segítség	Impresszum
Alkotók a magyar irodalomból – index					
Ady Endre		Kazinczy Ferenc			
Amade László		Kecskeméti Vig Mihály			
Ányos Pál		Kemény Zsigmond			
Apácai Csere János		Kisfaludy Károly			
Aprily Lajos		Kisfaludy Sándor			
Arany János		Komjáthy Jenő			
Arany László		Kormos István			
A XVIII. század közköltészetéből		Kosztuth Lajos			
Babits Mihály		Kosztolányi Dezső			
Balassi Bálint		Költsey Ferenc			
Baróti Szabó Dávid		Krúdy Gyula			
Batsányi János		Lévay József			
Berzsenyi Dániel		Mádhacsi Imre			
Bessenyei György		Márai Sándor			
Bethlen Kata		Mikes Kelemen			
Bethlen Miklós		Mikszáth Kálmán			
Bornemuzsa Péter		Molnár Ferenc			
Camus, Albert		Móra Ferenc			
Czuczor Gergely		Móricz Zsigmond			
Csáth Géza		Nagy László			
Crokonai Vitéz Mihály		Nemes Nagy Ágnes			
Déry Tibor		Németh László			
Duda Jenő		Ottlik Géza			
Einstein, Albert		Órkány István			
Eötvös József		Pázmány Péter			
Erdélyi János		Penkszát Gyula			
Fabry Ferenc		Petőfi Sándor			
Fazekas Mihály		Pilinszky János			
Füst Milán		Radnóti Miklós			
Garay János		Rákóczi Ferenc, II.			
Gárdonyi Géza		Reviczky Gyula			
Gergely Albert		Ramay János			
Gyóni Géza		Sarkadi Imre			
Gyula Pál		Sarka István			
Hamvas Béla		Somlyó Zoltán			
Helmi Csáppár		Sylvester János			
Heltai Jenő		Szabó Dezső			
Horváth János		Szabó Lőrinc			
Horváth Selymes Péter		Széchenyi István			
Ilyés Gyula		Szenci Molnár Albert			
Janus Pannonius		Szép Ernő			
Jékely Zoltán		Tamási Áron			
Jókai Mór		Timóthy Sebestyén			
József Attila		Tompa Mihály			
Juhász Gyula		Tóth Árpád			
Kafka Margit		Vajda János			
Kálnoky László		Vas István			
Káthi Márk		Virág Benedek			
Kálmán János		Vörösmarty Mihály			
Karinthy Frigyes		Wéres Sándor			
Kármán József		Werbőczy István			
Kassák Lajos		Zelk Zoltán			
Katona József		Zrínyi Miklós			
Kazinczy Ferenc					

13. ábra A magyar írók indexe (benn a hibásan besorolt Albert Camus)

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A <title> soron kívül nem találunk beágyazott metaadatot, pedig a részletesebb pályaképek és korszakleírások kisebb tanulmány méretűek, megérné őket metaadatgyűjtő rendszereknek átadni és visszakereshetővé tenni.
- De súlyosabb hiba, és rossz példát mutat, hogy a felhasznált forrásokról sincs bibliográfiai információ, az arcképekhez pedig nem tartozik semmilyen képaláírás, pedig legalább egy részüknél nem lett volna nehéz kideríteni a készítés évét, és a festő/grafikus vagy szobrász, esetleg a fotós nevét. Így azután az sem derül ki, hogy a gyanúsán színes *Franz Kafka* fotó valójában az író viaszfigurájáról készült a prágai panoptikumban. Ennek felismerése és kinyomozása egy diáktól nem várható el, vagyis tanítás helyett félre-

vezetjük, ha kispóroljuk a leíró adatokat egy oktatási célú összeállításból.

Beérkezett: 2007. VIII. 27-én.

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályán főkönyvtáros. A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekl@iif.hu

Somogyi Tamás

rendszertervező informatikus.
E-mail: somogyit@freemail.hu

Tájékoztató az ÚMFT keretében tervezett könyvtárfejlesztési konstrukciókról

Az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* keretében megvalósítandó könyvtárfejlesztési konstrukciók tervezése újabb mérföldkőhöz érkezett. Az *Európai Bizottság* 2007. július 30-án elfogadta a *Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programot*, szeptember 6-án pedig a *Társadalmi Megújulás Operatív Programot*. E két programnak rendkívüli jelentősége van a könyvtári területen, mivel meghatározzák a 2007–2013 közötti időszakra vonatkozó, európai uniós forrásból biztosítandó ágazati fejlesztési lehetőségeket.

Az Operatív Programok elfogadásával lezárult a tárgyalás folyamata, és megnyílt az út a pályázatok előkészítése felé.

Az Operatív Programok jóváhagyott változatai magyar és angol nyelven a *Nemzeti Fejlesztési Ügynökség* honlapján (www.nfu.hu) olvashatók. Ugyanitt érhető el a magyar kormány által elfogadott akciótervek, amelyek az Operatív Programok megvalósításának első kétéves ciklusára, a 2007–2008-as időszakra vonatkozó fejlesztési konstrukciók legfontosabb adatait tartalmazzák. E konstrukciók alapján kerülnek majd kidolgozásra a pályázatok.

A Társadalmi Megújulás Operatív Program akciótervében a könyvtári terület fejlesztési konstrukciója a következő helyen található:

3. *prioritás*: Minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek.

2. *intézkedés*: A közoktatási rendszer hatékonyságának javítása, újszerű megoldások és együttműködések kialakítása.

3.2.4. *konstrukció*: „Tudásdepó Expressz” – a könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében

A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program akciótervében a könyvtári konstrukciók a következők:

1. *prioritás*: Az oktatási infrastruktúra fejlesztése

1.2.3. „Tudásdepó Expressz” – Összehangolt könyvtári szolgáltatások infrastruktúra-fejlesztése

1.3.4. Regionális Tudástárak – A fejlesztési pólus- illetve társ-pólus-városok egyetemi központjaihoz kapcsolódó könyvtárfejlesztések

A könyvtárakat érinti az 1.2.4. „Kulturális értékek digitalizálása” elnevezésű konstrukció is.

Jelenleg a tervezés véglegesítése folyik, majd a pályázati előkészítést követően, várhatóan 2008. I. negyedévében írják ki a könyvtárfejlesztési pályázatokat.

Budapest, 2007. szeptember 13.

Balogh Anna
(Oktatási és Kulturális Minisztérium
Könyvtári osztály)

Emerald – celebrating 40 years in publishing!

Established in 1967, Emerald Group Publishing Limited has supported the needs of librarians and information professionals world-wide for over 40 years...

www.emeraldinsight.com

EmeraldManagementXtra

Emerald Management Xtra, the essential online management database, was created after gaining a deep understanding of the real needs and pressures faced by business schools, universities and information professionals world-wide.

Emerald Management Xtra in 2007 comprises:

- Over 160 journals containing 65,000 full text articles – from a wide variety of subject areas including International Business, Innovation and Enterprise, Marketing and Organizational Development
- 190,000 reviews taken from 300 top management journals such as *Harvard Business Review*, *MIT Sloan Management Review*, *Journal of Marketing* and *Accounting Horizons*

- The Emerald Collections – includes over 1,000 case studies and book reviews, literature reviews, key management readings and over 300 interviews with leading figures within the industry
- Extra support and guidance for all your users, including tailored resources for: librarians, students, faculties, authors, researchers, deans and managers
- An institution-wide licence allowing all your users unrestricted access to Emerald Management Xtra, both on and off site.

If you would like further information or to take a free evaluation of this product, please e-mail:

Marcin Dembowski – mdembowski@emeraldinsight.com
or Ashley Rees – arees@emeraldinsight.com

The world's leading publisher of management journals and databases

Science of Synthesis

Science of Synthesis 3.2

Help Website Abbreviations Houben-Weyl Logout

Table of Contents

- Science of Synthesis
 - Organometallics
 - Vol. 1: Compounds with Transition Metals
 - Organometallic Complexes of Ni
 - Nickel Complexes of 1,3-Diene
 - Nickel-Allyl Complexes
 - Synthesis
 - Oxidative Addition of Nickel
 - Addition of Allylmagnesium
 - Oxidative Addition of Nickel
 - Oxidative Cyclization of Nickel
 - Applications
 - Nickel-Alkyne Complexes
 - Nickel-Alkene Complexes

n-Allyl complexes are commonly invoked as intermediates in the reactions of η^3 -diene-nickel complexes. If a nickel(II) complex possesses both a conjugated diene ligand and another π -bound ligand, an oxidative cyclization may occur to form a π -allyl ligand within a nickel(II) metallocycle. Much of the [4+4]- and [4+2]-cycloaddition chemistry described for η^3 -diene complexes probably involves the intermediacy of nickel metallocycles that possess a π -allyl ligand. Oxidative cyclizations of this type are also useful in the stoichiometric preparation of nickel- π -allyl complexes. The spectator ligand properties play a significant role in determining the position of the equilibrium for oxidative cyclization-reductive cleavage processes (Scheme 15).^[40]

Scheme 15 Ligand Dependence in the Formation of π -Allyl Complexes by Oxidative Cyclization

References

[40] Büch, H. M.; Schrott, G.; Myrath, R.; Binger, P., *J. Organomet. Chem.*, (1983) 247, 663.

Related Information in Houben-Weyl:

- Houben-Weyl, (1989), E 18-1 p.93.
- Houben-Weyl, (1984), 13/94 p.695.

Science of Synthesis Version 3.2
Copyright © 2006 by Georg Thieme Verlag KG, all rights reserved
DOI: 10.1055/stoc-0012006-11-00079

Now compatible with Mac OS X

The Electronic Version
Organic and organometallic
synthetic methods
critically evaluated by experts

Contact:
eproducts@thieme.de

 Thieme Chemistry

A 2006. évi hazai CD-ROM- és DVD-ROM-kiadás jellemzői

A Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.-t – közkeletű nevén a Neumann-házat – 2007 elején átszervezték, új vezetéssel a budai Várhegyről a Millenáris Park E épületébe költözött. Az elmúlt évtizedben hazai és nemzetközi tekintélyt szerzett intézmény folytatja eddigi tevékenységét, közte a Magyarországon kiadott CD-ROM kiadványok folyamatosan bővített jegyzékének elektronikus közreadását. A diszko-gráfiában 2007. március elején szereplő tételek szerint 1990 és 2006 között közel 3000 alkotás látott napvilágot. Jelen értékelés – az immár 8. éve gondozott cikksorozat részeként – a 2006-os kiadási évszámmal megjelölt „termést” képező 69 kiadványról és jellemzőiről kíván képet adni.

A Neumann-ház (www.neumann-haz.hu) folyamatosan gazdagodó anyagának tanúsága szerint a hazai kiadású CD-ROM-kiadványok körében 1990-ben 2, 1992-ben 6, 1993-ban 14, 1994-ben 29, 1995-ben 47, 1996-ban 129, 1997-ben 168, 1998-ban 238, 1999-ben 245, 2000-ben 262, 2001-ben 319, 2002-ben 373, 2003-ban 315, 2004-ben 197, 2005-ben 143, 2006-ban pedig 69 alkotás látott napvilágot. E számsor szerint 2002 óta az évenként CD-n megjelenő művek száma drasztikusan csökken, aminek lehetséges okai között szerepel, hogy ez az információs médium „kimegy a divatból”, a megjeleníthető tartalom köre szűkülőben van, illetve az internetes adatállományok fokozatosan átveszik szerepét. Ugyanakkor jelentősen nőtt a DVD-n megjelent művek száma, amelyek közül a DVD-i médiumot 27, a DVD-ROM-ot 5 alkotás képviseli.

A művek tartalmának jellemzői

A sorozatok körében 2005. december 31-ig összesen 91 cím szerepelt, amelyek száma 2006-ban 93-ra nőtt, a *Fachsprachenreihe – Grotes Testbuch 4*, és a *Budapest régi tervei* új sorozat 1 alkotásával.

A témakör szerinti besorolás az előző évek feldolgozásához hasonlóan a 169/20000. (IX. 29.) korm. sz. rendelet mellékletében szereplő kategorizálás szerint történt. Ennek alapján az egyes tudományágakat az alábbi

tételszámok képviselik: lexikonok és általános művek 2; természettudományok 10; orvostudományok 2; műszaki tudományok 5; gazdaság- és társadalomtudományok 16; bölcsészet- és szellemtudományok 30. A maradék négy alkotás a cím alapján nem volt egyértelműen besorolható.

A tudományágakon belül az egyes *tudományterületeket* képviselő művek száma a következő: biológia 3; egészségügy 2; csillagászat 1; építőipar 2; földrajz 5; haditechnika 3; irodalom és nyelvtudomány 22; jog és közigazgatás 3; könyvtár és kommunikáció 1; közgazdaság és pénzügy 7; közlekedés 2; lexikon, enciklopédia 2; matematika 1; művelődés és oktatás 1; művészetek 1; nemzetközi szervezetek 1; nyomdaipar 1; sport és játék 3; történelem 3; vallás 1.

A *Magyarországgal foglalkozó*, illetve *magyar vonatkozású* alkotások (14) címei:

- Az 56-os megtorlás adatbázisa
- Az első katonai felmérés. Magyar Királyság 1763–1785
- Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára
- folkMAGazin CD-ROM 1994–2005
- Magyar igazságtörténeti helységnévllexikon
- A magyar irodalom története a kezdetektől 1975-ig
- A Magyar Országos Levéltár térképtára I. Kamarai térképek (1747–1882)
- A második katonai felmérés. Magyar Királyság (és a Temesi Bánság) 1806–1869
- Mozgóképes történelem. Rendszerváltás Magyarországon és Kelet-Európában 1988–1990
- Nemzetiségek Magyarországon
- Országgyűlési Napló 1990–2006
- Pest város Építő Bizottmánya 1861–1873
- Tinódi Lantos Sebestyén énekei Kobzos Kis Tamás előadásában, tanulmányokkal
- Vas megye az első kataszteri felmérés térképein 1856–1860.

A *nyelvoktatás* céljaira készített kiadványok száma összesen 22, ezek közül az idegen nyelveket 6 angol, 1

francia, 8 német, 1 olasz, 1 orosz, 1 spanyol, továbbá egy négy nyelvű műszaki szakszótár képviseli.

A kiadás jellemzői

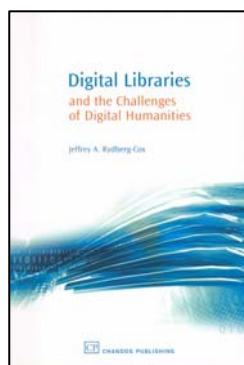
A kiadott művek száma alapján az elektronikus kiadók „toplistáját” magasan vezeti a Multimédia Holding (27), amely ebben az évben valamennyi alkotását DVD-i hordozón jelentette meg. A sorban az Arcanum (11), az Ecobit (5), a B&G NET (4), valamint a Travelbox-Hungária (2) következnek, a többi cég (Bio-Digit, Buda Typo, Imedias) 1-1 alkotással jelentkezett. A könyv- és lapkiadók körében a Verlag Dashöfer 8, a múzeumok közül a Petőfi Irodalmi Múzeum, a társadalmi szervezetek közül a Fekete Doboz Alapítvány, az intézmények közül Budapest Főváros Levéltára 1-1 kiadványt jelentett meg. Magánkiadásként jelent meg *Olaszy Kamilla*

már korábban említett Fachsprachenreihe – Grose Testbuch sorozatának 4 alkotása.

A megjelent kiadványok ára 850 és 60 000 Ft között mozog. A kereskedelmi forgalomba nem került, illetve díjtalan alkotásokon kívül a legolcsóbb műveket a Multimédia Holding kínálja, a legdrágább kiadvány az Arcanum új kiadásban megjelent „A második katonai felmérés” című georeferált alkotása képezi. Az összes kiadvány közel fele ezer forint alatti, 15%-a 1000 és 2000 Ft közötti, 10%-a 3000 és 6000 Ft közötti áron kerül forgalomba; 10 ezer Ft feletti ára 15%-nak van. A kiadványok túlnyomó többségét a kiadók terjesztik, amelyek címe és egyéb adatai a diszkográfiát közreadó honlapon szintén megtalálható.

Árkos Iván
(BME OMIKK)

A digitális könyvtár és a digitális humaniorák

RYDBERG-COX, Jeffrey A.
Digital libraries and the challenges of digital humanities / Jeffrey A. Rydberg-Cox. – Oxford : Chandos Publishing, 2006. – XV, 103 p. ISBN 1-84334-134-4

Jeffrey Rydberg-Cox 2000 óta a klasszika-filológia professzora a *Missouri Egyetemen*, s a *Persens Digital Library* projektben 1998 és 2000 között történt részvétele alatt különleges tapasztalatokat gyűjtött ahhoz, hogy érvényes és izgalmas mondanivalóval álljon elő a humaniorák és a digitális könyvtár kapcsolatrendszeréről. Szakmai háttérét az is növelte, hogy 2001 és 2005 között az USA *Nemzeti Tudományos Alapja (National Science Foundation)* és az EU *Nemzetközi Digitális Könyvtári Programja* által támogatott *Cultural Heritage Language Technologies (CHLT)* projekt egyik felügyelője volt.

A szerző szerint a digitalizálás jelentősége kettős a humán tudományok szempontjából. Egyrészt a kutatók szép számmal hoznak létre digitális anyagokat azzal az elvárással, hogy a könyvtárak őrizék meg ezeket a jövő számára ugyanúgy, aho-

gyan most megőrzik a könyveket és a folyóiratokat. Ezek a dokumentumok a nyelvészek által létrehozott elemzett korpuszoktól a gazdag, multimédiás hipertextekig sokfélék lehetnek (akár videók, szövegek stb.). Másrészt a digitalizálás nagyon vonzó a diákok, a tudósok és az élethosszig tartó tanulásban résztvevők számára egyaránt, ugyanis ezáltal lehetővé válik az anyagok újszerű szempontok szerint történő vizsgálata, amely új utat nyit a megértés javításához. A digitalizált anyagok gyűjteménye, a digitális könyvtár a humán területen dolgozóknak kihívást jelent, és újfajta hozzáállást követel.

A pre-digitális kor vállalkozásai szinte minden esetben az eredeti szövegek reprodukálásához vezettek. Ezek különböző formákban jelentek meg: reprint, faksimile kiadás, mikrofilm stb. Szövegfordításokat adtak, a szövegek tartalmának népszerűsítő magyarázatait, és készültek jegyzetekkel ellátott, annotált, kritikai kiadások, hogy a problematikus fogalmakat, a nehezen érthető gondolatokat megmagyarázzák. Ugyanezek a kérdések motiválják a digitális könyvtárak könyvtárosait és a humaniorák digitalizálásával foglalkozó szakembereket: hogyan tegyük hozzáférhetővé a textusokat, hogyan teremtsünk lehetőséget ezek eredményesebb olvasására és megértésére, hogyan tudjuk a szövegeket a kutatók kezébe adni.

A könyv a humán tudományokban létrehozott digitális objektumok teljes életciklusát kívánja bemutatni (létrehozás, hozzáférés, hosszú távú megőrzés). A digitalizálás számos objektuma közül (zenei partitúrák, műalkotások, történelmi tárgyak, régészeti leletek stb.) elsősorban az írott szövegekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.

A bevezetésben a humán területek digitális könyvtári helyzetének, főbb kérdéseinek áttekintését kapjuk. Ezen belül a humán terület négy IT alkalmazásának rövid bemutatását olvashatjuk.

Valley of the Shadow projekt (USA)

<http://valley.vcdh.virginia.edu/>

Primer források digitális archívumai, amelyek a virginiai Augusta megyében és a pennsylvaniai Franklin megyében élő emberek életét dokumentálják az amerikai polgárháború korszakából. Több ezer eredeti okirat, összeírások, naplók, levelek, újságok, amelyek kereszthivatkozásokkal, egymásba ágyazott csatolókkal, korabeli és más szövegmagyarázatokkal, interaktív térképekkel, korábban soha nem látott módon mutatják be az egykori Augusta és Franklin, a polgárháború eltérő oldalán álló két közösség hétköznapjait.

Institut and Museum of the History of Science (Firenze)

<http://galileo.imss.firenze.it/>

A tudománytörténetnek szentelt intézetet és múzeumot a 20. század elején alapították a *Firenzei Egyetem* kezdeményezésére. A múzeum élen jár az új információs technológiák alkalmazásában. Látványos elektronikus szolgáltatásai a virtuális kiállítások, ahol múzeumi tárgyakat, régi objektumokat – mint például Galilei híres körzőjét – lehet virtuálisan használni.

Multimedia Mozart CD-ROM

Gazdag magyarázó és kiegészítő anyaggal ellátott, interaktív multimédiás CD-ROM-ok a *Voyager Company*, majd később a *Calliope Media* kiadásában. Ezek a programok lehetőséget adnak *Beethoven*, *Stravinsky*, *Dvořák* és *Mozart* klasszikus műveinek a részletes interaktív felfedezésére, a zenefolyam és a kotta párhuzamos, audiovizuális megjelentetésére.

Perseus Digital Library

<http://www.perseus.tufts.edu/>

Ez a projekt a digitális technológia egyik korai és újszerű alkalmazása a nyelvek és irodalmak kulturális környezetükben való bemutatásához. Az antik világ tanulmányozásához szükséges források gyűjteményének tartalma elsősorban a régészet, atlaszok, szövegek és fordítások, szövegeszközök és lexikonok köréből kerül ki. 7 millió görög, 5 millió latin szót tartalmaz – angol megfelelőikkel; 30 ezer kép, ezer térkép és az antik szobrászat katalógusa található benne.

A szerző ezen a négy példán keresztül vázolja fel a digitális könyvtárak és a humán területek kapcsolatát, valamint a humán tudományok számítástechnikai kihívásait, a velük kapcsolatos feladatokat. Ezután teszi fel a kérdést: mit is nevezünk digitális könyvtárnak? Megválaszolására a digitális könyvtár különböző kutatók által megfogalmazott meghatározásait veti össze. A digitális könyvtár két fő típusa, az intézményi keretet hangsúlyozó, illetve a tartalom primátusát valló. E meghatározások közül a szerző az utóbbira szavaz, és idézett példákban a digitális könyvtárat a tudós laboratóriumával hozza párhuzamba. A könyvben tárgyalt elveket, elméleteket gyakorlati példákon keresztül mutatja be. A példákhoz *Galilei* „Sidereus Nuncius”^{*} című munkájának feldolgozását, különböző kiadásait, fordításait használja fel.

Fontos kiinduló kérdés a digitális könyvtárak létrehozásánál a szövegek hozzáférhetősége. A *második fejezetben* áttekintést kapunk a szövegek géppel olvasható formába való áttételéről, a jelölések, *tag*ek fogalmáról és alkalmazásáról. Ide kapcsolódnak a szövegleíró módszerek (HTML, SGML, XML) és dokumentumformátumok (TEI, DocBook stb.) magyarázatai. Különösen hasznos a HTML és az XML közötti különbség leírása, mivel a HTML a tudós számára a kevésbé fontos megjelenítés eszköze, a tartalom leírásához az XML-t célszerű alkalmazni.

Példákon keresztül ad képet a kódolás kérdéseiről (ASCII és Unicode szabványok, az Unicode-ban nem megjelenő karakterek, beágyazott és nem szabványos alakzatok, tipográfia), valamint az

^{*} Galilei 1610-ben, rövid értekezésben jelentette meg korai csillagászati megfigyeléseit Sidereus Nuncius (Csillag-Hírnök) c. munkájában. (Az ismertető megjegyzése.)

oldalképeknek a teljes szöveges kereséssel való kombinálásáról. Részletesen ismerteti a már 1987 óta létező szövegtárolási szabványt, a TEI-t (Text Encoding Interactive), amely alkalmas a dokumentum metaadatainak tárolására is.

A *harmadik fejezet* központi témája a digitális technológiák szerepe a primer szövegek megértésében és a kutatók munkájában. Alapvetően az IT-alkalmazásokkal foglalkozik, és ezek közül három területet érint:

- Leírja, hogy a szintaktikai elemzők, elemezett korpuszok és az automatikusan generált hipertextek lehetővé teszik, hogy a felhasználók olyan szövegekkel dolgozzanak, amelyek nyelve számukra nem kellően ismert.
- Tárgyalja az információ-visszakeresési technikák kreatív alkalmazásait az irodalmi anyagok terén (kulcsszavak automatikus kigyűjtése, klaszterezés, megjelenítés).
- Bemutatja az automatikusan generált hipertexteket (nyelvi és fogalmi), amelyek kiemelik a kulcsszavakat, kifejezéseket, és ezeken az ugrópontokon keresztül hozzák kapcsolatba az olvasókat még több részlettel, vagy a szövegre vonatkozó információkkal.

A görög nyelv teaurusza, a *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG) a homéroszi epikától 1452-ig terjedő időszak görög irodalmi szövegeit tárolja (3700 szerzőtől hozzávetőlegesen 91 millió szót tartalmaz). Az 1972 óta létező TLG belső csatolórendszerével megváltoztatta a klasszika-filológusok kutatási szokásait.

Számtalan eszköz, vizuális megjelenítési technika létezik, de ezek közül keveset integrálnak a digitális könyvtárakba. A szerző felhívja erre a könyvtárosok figyelmét, és ösztönzi őket ezeknek a könyvtári környezetbe történő beépítésére. Ebben a fejezetben is számos gyakorlati példát kapunk Galilei művének feldolgozása kapcsán.

A *negyedik fejezet* a humán számítástechnikai tudományok lehetőségeit kutatja, megvizsgál néhány projektet, amelyek a digitálisan támogatott humán tudományok vállalkozásaiból jöttek létre (pl. *Oxford English Dictionary = OED*). Olyan területekről esik szó, mint az irodalom és a szókincs mennyiségi vizsgálata, a szótárak készítése és más hagyományos referenciamunkák. Az IT szerepét kutatja a lexikográfiában és a szövegelemzés mennyiségi megközelítésében. Ezek a területek többségükben szintén ki vannak zárva a digitális könyvtárak infrastruktúrájából. Feladatuk nem a

zárt kereskedelmi rendszerekhez való hozzáférés, hanem inkább megállapodás a tartalomszolgáltatókkal szabványos, szöveges adatbázisokhoz való hozzáférésre, amelyek olyan rendszerekkel szolgálnak, ahol a kutatóknak lehetőségük van az előzőekben említett vizsgálatok, kutatások megvalósítására.

Az *utolsó fejezet* a digitális források hosszú távú megőrzésének módjait tárgyalja. Foglalkozik az adaptáció problémájával, amivel számos jól ismert intézményi tárház, repozitórium szembekerült. Bizonyítja, hogy azok az intézményi tárházak, amelyek nem integrálják megfelelő mértékben a digitális eszközöket, kevés motivációt adnak a humán területek számítógépes kutatóinak, akik szeretnének közreműködni a digitális tárházak munkájában.

Végül összefoglaló gondolataiban a szerző rávilágít arra, hogy a számítástechnikai eszközökkel támogatott humán tudományok magukban rejtik a primer források segítségével történő tanulás, kutatás változásait, megújuló formáit. Az ismertetett projektek a források új fajtáit szolgáltatják a széles közönség számára. Megadják a lehetőséget olyan kérdések feltevésére a különböző szövegekkel kapcsolatban, amelyekre a hagyományos nyomtatott források nem adnak választ.

A *tagelt* szövegek létrehozása a hozzáférés feltétele. A humán területek kutatói többségükben átvették azokat a szabványokat, amelyeket a TEI alkotott az irodalmi szövegek XML-ben történő kódolására. Ezek a szövegek olyan archív verzióként szolgálnak, amelyek a megjelenítéstől függően transzformálhatók különböző formátumokba, például HTML-be. A rendszer, hasznát tekintve megéri a ráfordítás költségét. Lehetővé teszi, hogy a *tagelt* félreérthetetlenül leírják az egyes elemeket, míg a tipográfiai kódokon keresztül közvetített információ alkalmazása körülményesebb, nehezebb.

A kódolásnak ez a módja hasznos a hosszú távú megőrzés szempontjából is. A TEI-konform XML ugyanis nem épít saját szabványra, vagy nem igényel speciális hardver-szoftver kombinációt, különböző típusú számítógépeken használható. Ezen kívül a számítógép-technológiák fejlődésével a szövegek könnyen konvertálhatók egyik megjelenítési formátumból a másikba. Jelenleg létező megjelenítő-technológiákon alapuló példa erre, hogy a TEI-konform XML szöveg könnyen átalakítható PDF vagy WAP dokumentumformátumba,

könnyebben, mint a HTML. Ezen kívül, ha egyszer már kódolták ezeket a szövegeket, akkor a számítástechnikai háttérrel támogatott új, digitális humán tudományok bázisául szolgálnak, amelyek működése papíralapú, nyomtatott szövegekkel nehezen megoldható, vagy éppen lehetetlen lenne.

Nem túl sok azoknak a digitális könyvtári rendszereknek a száma, amelyeket azért terveznek, hogy megkönnyítse a kutatásoknak ezt a fajtáját. A JSTOR folyóirat-archívum adatbázis például kiválóan működik, aminek egyik oka, hogy központjában a nyomtatott folyóiratok funkciójának lemásolása áll. A tárgyalt gyűjtemények használatának

azonban nem ez a feladata. Mivel az intézményi tárházak és digitális könyvtárak többsége nem rendelkezik ezekkel a feltételekkel, kevés érdeklődést váltottak ki azok között a kutatók között, akiknek leginkább használni kellene őket. A digitális könyvtárak feladata megérteni, hogy ezek a lehetőségek segítik a „nehéz anyagok” feldolgozását, tanulását, ezért módszereiket, eszközeiket integrálniuk kell eszköztárukba.

Czeplédi László
(Eszterházy Károly Főiskola
Médiainformatika Intézet)

Muzeális dokumentumok nyilvántartása

A muzeális könyvtári dokumentumok bejelentése a 22/2005. számú NKÖM rendelet alapján megváltozott. Egyrészt kibővült a muzeális dokumentum fogalma, másrészt elektronikus bejelentésre térünk át. A muzeális nyilvántartást az OSZK kezeli, a MOKKA-R projekt szervezi és intézi. A nyilvántartó rendszer neve: *Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (MKDNY)*. Bejelentésre kétféle módon kerülhet sor:

- nagy mennyiségű adat áttöltése az MKDNY-be (kb. 1000 rekordtól, egyéni egyeztetés után);
- online úrlapon történő bejelentéssel.

2007 októberétől megkezdtük az online úrlapos bejelentés működtetését. Ehhez kapcsolódóan régióközpontként szakmai továbbképzéseket tartunk. Egy-egy ilyen napon 20–25 főt tudunk fogadni, akiknek megtanítjuk az úrlap kezelését, illetve akikkel meg tudjuk beszélni az áttöltésekkel kapcsolatos kérdéseket személyre (intézményre) szabottan. A szakmai napokon külön hangsúlyt fektetünk a régi nyomtatványok feldolgozásával kapcsolatos kérdésekre és a rendelet ismertetésére.

2007. évi továbbképzések: OSZK, Szeged, Győr.

2008-ban Debrecenben, Pécsen, az OSZK-ban, Szegeden, illetve igény szerint további helyszíneken tervezünk szakmai napokat. Ezekről a MOKKA-R levelezőlistáján, illetve a KATALIST-en időben hírt fogunk adni. Jelentkezés: Hegyi Ádám (hegyi@bibl.u-szeged.hu) vagy Keveházi Katalin (kevehazi@bibl.u-szeged.hu)

További információk a MOKKA-R honlapján (<http://www.eruditio.hu/mokka-r/>), a muzeális dokumentumok nyilvántartásáról szóló oldalon olvashatók.

Az MKDNY adatbázist ismertető továbbképzéseket az NKA támogatja.

Keveházi Katalin – Hegyi Ádám
(Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár)

A tudás és az információ korszakának szereplői a könyvtárak

Az IFLA 72. konferenciáját és közgyűlését 2006. augusztus 20–24-én tartották Szöulban. A bevezető előadást a Nobel-békedíjas *Dae-Jung Kim* tartotta, aki a Koreai Köztársaság 15. elnöke volt. (A demokráciáért folytatott harcában négyszer nézett szembe a halállal, 1980-ban halálra is ítélték, hat és fél évet ült börtönben, és húsz évet töltött száműzetésben vagy házi őrizetben.)

Kim elnök röviden visszapillantott az emberiség történetének fő fázisaira, és vázolta, ahogyan a gyűjtögető-vadászó társadalmak agrár-, majd ipari társadalmakká váltak. A 21. században azonban már a tudás és az információ, e láthatatlan javak határozzák meg a további fejlődést. Ezért a könyvtáraknak korábban elképzelhetetlenül fontos szerep jut a következők szerint:

1. Tárolniuk kell a tudást és az információt, bármilyen formában jelenik is meg a modern technológia segítségével.
2. Sokkal dinamikusabban kell közreműködniük a tudás és az információk cseréjében országon belül és nemzetközi szinten egyaránt.
3. A könyvtáraknak „mindenütt jelen lévő könyvtárrakká” kell válniuk állományuk digitalizálásával, mindenki számára online szabad hozzáférhetőséggel.
4. Fel kell számolniuk a gazdagok és a szegények közötti szakadékot a tudáshoz és az információkhoz való hozzáférés egyenlőségével, hiszen bárkinek elegendő egyetlen személyi számítógép, hogy hozzájusson a legnagyobb könyvtárak állományához is.
5. A szegénység leküzdéséhez a könyvtárak azzal is hozzájárulhatnak, ha lehetővé teszik a szegény nemzeteknek és a szegény sorsú személyeknek a tudás és az információk használatát, ami a mai, láthatatlan erőforrásokra épülő gazdaságban a felemelkedés útját jelenti. A szegénység a terrorizmus melegágya; a világ nem remélhet harmóniát és békét a szegénység felszámolásának reménye nélkül.
6. A könyvtáraknak nyitott arénákká kell válniuk a civilizációk között folytatandó dialógusban. A világ valamennyi könyvtári szervezetének a kölcsönös megértéséért, a kooperáció megerősödéséért és az információcseréért kell dolgoznia, ezzel is csökkentve az iszlám és a kereszténység, a Kelet és a Nyugat, a szegény Afrika és a fejlett országok közötti feszültséget. A könyvtá-

rak mozdítsák elő a békét, s legyenek a demokrácia iskolái.

Koreának gazdag intellektuális és kulturális tradíciói vannak, amelyeket a 21. században is megőrizni és továbbfejleszteni kíván. Az első könyvtárat *Sosurim* király alapította a 4. században, és azóta számos könyvgyűjtemény jött létre a királyi palotában, buddhista kolostorokban, konfuciusus akadémiákon, hivatalokban és otthonokban. Koreában találták fel a világon először a mozgatható fém nyomtatódúcokat a 12. században. A közszolgálatba bárki, még az ország legfelső vezetőinek fiai is csak szigorú vizsgákon juthattak be, az ezeket megelőző tanulmányokban a könyvtárhasználat nagy szerephez jutott. (Ez a vizsgarendszer lényegesen különbözött a nyugati örökletes nemességtől.)

Korea is átvette a kínai magas kultúrát a buddhizmus és a konfucianizmus révén. Ellentétben azonban más országokkal, ahol a magasabb rendű kínai kultúra asszimilálta a helyit, a koreaiak, bár lelkesen elfogadták a kínai kultúrát, befogadván azonban újraalkották, eredeti gondolatokkal és kulturális jellegzetességekkel gazdagították.

A koreai közösség kulturális identitástudata és lelkesedése a tanulásért alapozta meg a majdnem ötven évig tartó harcot a politikai diktatúra ellen. Végül is legyőzték a három egymást követő autoritárius kormány káros örökségét a demokráciába vezetett bizalommal és égő vágyakozással.

Annak, hogy Korea a tudás és információ korszakát hozó hullám élén áll, az a magyarázata, hogy a koreai társadalom büszke szellemi örökségére és oktatási-tanulási hagyományaira. A kormány sikeresen valósította meg arra irányuló politikáját, hogy egységes hálózatba fogja össze az ország könyvtárait, s digitalizálja állományukat. Így megvetették a „mindenütt jelen lévő könyvtár” alapjait, amely az egész országra kiterjedő szolgáltatásokat nyújt bárki számára hozzáférhetően.

/KIM, Dae-Jung: Libraries: prime movers for the age of knowledge and information. = IFLA Journal, 32. köt. 4. sz. 2006. p. 278–280./

(Papp István)

A digitális könyvtárak: a használói igények elfogadása vagy kezelése

A digitális könyvtárak terjedése feltartóztathatatlan: tartalmuk gazdagodik, funkcionális adottságaik változatosak, használói piacuk bővül. Ugyanakkor nem egységes a használók elégedettségi szintje. Tekintélyes részük „google-ista”, tehát az információkeresésnek azt az igen egyszerű változatát várja a digitális könyvtáraktól, amire a legnépszerűbb keresőrendszer szoktatta. Így a kevésbé elterjedt szolgáltatások alternatíva elé kerülnek: a) mindent megtegyenek ezen elvárás minél teljesebb kielégítéséért, vagy b) más módon igyekezzenek az elégedettségi szint emelkedését elérni. Más szóval: elfogadni az igényszintet, vagy kezelni azt. Előbbi tehát a konformizmust jelentené, utóbbi a használókkal történő érdemi kooperációt.

A használóelemzések sokat mondanak, de üzenetük mégsem elég világos. Az újabb igényesebb felmérések és vizsgálódások alapján a legfontosabb használói elvárások a digitális könyvtárakhoz kapcsolódóan a következők:

- átfogó jelleg,
- hozzáférhetőség (közvetlenül kínáljon fel mindent),
- gyorsaság,
- egyszerű használat,
- többféle formátum/szöveg (kép, hang, szöveg) kombinációja együtt érkezzen.

A digitális könyvtár használója így nyilvánvalóan többet és másként kíván a „hagyományos” könyvtári olvasóhoz képest (teljes szöveg, azonnali és gyors hozzáférés stb.). A diákok ilyen értelmű elvárásait pedig nem csupán a Google és társai alakítják, hanem az olyan, széles körben elterjedt és használt szolgáltatások, mint az Amazon vagy eBay, nem is beszélve a számítógépes játékokról. A hallgatók ezek hatására a teljesen kiépített digi-

tális könyvtáraktól is ezen a színvonalon várják a szolgáltatást, ami nem mindig teljesíthető. Az egyik meghatározó tényező, a keresés technikája például a digitális könyvtáraknál – éppen összetettsége miatt – eltérő szinteken realizálható. Ha a használó veszi a fáradságot, hogy elsajátítsa a bonyolultabb módszereket, akkor gazdagabb eredményhez jut. Nagyobb átláthatóság kívánatos a könyvtári gyűjteményi profilok tekintetében is, hogy a használó ne valamilyen ideális teljességben, hanem a tényleges gyűjtőkörben gondolkodjék.

Ráadásul az elvárások használói típusonként különböznek, amit szintén tekintetbe kell venni. Például a *University of California* földtudományi szakemberei másként igényelnek és használnak információt, mint a neveléstudományok művelői, illetve a kutatói vagy PhD-hallgatói körben felmerülő igények jelentősen különböznek az alapképzésben résztvevőektől. Ebből következik, hogy a használói csoportok eltérő felkészítést, sajátos – éppen rájuk jellemző – támogatást érdemelnek. Általánosabban: javítani kell a kommunikációt a szolgáltatást nyújtó könyvtári-információs szakemberek és az egyes használói csoportok között a könyvtári igénybevétel egész folyamatában, de különösen a tájékoztatásban (legyen szó helybeli támogatásról vagy virtuális, hálózati közreműködésről). Ezért távlatosabb megközelítésnek tűnik a használói igények differenciált értelmezése és kezelése, mint az aktuálisnak tűnő elvárások kielégítésére való szolgáló törekvés.

/BAWDEN, David–VILAR, Polona: Digital libraries: to meet or manage user expectations. = *Aslib Proceedings*, 58. köt. 4. sz. 2006. p. 346–354./

(Sonnevend Péter)

Az időszaki kiadványok konzorciális vételének hatása a dokumentumszolgáltatásra (madridi esettanulmány)

Az elektronikus tudományos folyóiratok azokat jelenti, amelyek teljes szövege elérhető a weben, beleértve a nyomtatott változattal indultakat és azokat is, amelyek kezdettől fogva csak elektronikus formában jelennek meg. A kiadók ezeket álta-

lánban csomagokban kínálják. A csomagok sikere a fontosabb jellemzőkben keresendő, mint a gyors megjelenés, a folyamatos frissítés, a könnyű elérhetőség, a terjesztő, illetve a kiadó által kínált szolgáltatások. Miután a könyvtáraknak lehetősé-

gük nyílt arra, hogy összefogva, konzorciumok keretében fizessenek elő az elektronikus folyóiratokra, észrevehetően megnőtt a kis- és közepes könyvtárak számára elérhetővé vált címek száma.

A szakirodalom részletes, elemző áttekintése után (az irodalomjegyzék az 1999–2004 között a témában megjelent cikkekből több mint harmincat sorol fel) a szerzők konkrét példán, a madridi *Móstoles* kórház egészségügyi tudományos könyvtára tevékenységének változásán mutatják be a konzorcium keretében történő folyóirat-beszerzés hatását a dokumentumszolgáltatásra.

A Móstoles kórház egészségügyi tudományos könyvtárának feladata a központ munkatársainak kiszolgálása gyógyítási, oktatási és kutatási feladataik ellátásához. A kórházban 362 ágy van, a munkatársak száma meghaladja az 1500-at. A könyvtár állományának legfontosabb részét az orvostudományi szakfolyóiratok teszik ki, amelyek száma a 2001-ben csak nyomtatott változatban előfizetett 231 címről 2004-re 1169 címre nőtt. Ebből – átfedések nélkül – 145 van nyomtatott formában, és 1024 érhető el elektronikusan. A címek számának ilyen jelentős növekedése annak köszönhető, hogy a beszerzés részben az *Egészségügyi Tudományos Könyvtárak Madridi Bizottsága* által létrehozott konzorcium keretében történik. 2003-ban és 2004-ben a konzorcium az *OVID* és a *Proquest*, valamint az *Elsevier* és a *Wiley* kiadókkal áll fenn. Az ily módon elérhetővé vált szolgáltatások közül legnagyobb sikere a visszamenőleges állományoknak van. A felhasználók előnyben részesítik a teljes szövegű elektronikusan található információkat, és egyre több cím előfizetését kérik, még annak árán is, hogy le kell mondani a nyomtatott változatot.

A Móstoles kórház könyvtárában az éves költségvetés 95%-át a folyóirat-előfizetések megújítására fordítják. A pénzt két részre osztják: a konzorcium keretében előfizethető elektronikus folyóiratok beszerzésére és a kórház saját céljait támogató 145 folyóirat nyomtatott változatának előfizetésére. Az előfizetett folyóiratcímek számának növekedését az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

Az előfizetett folyóiratcímek számának alakulása a Móstoles kórház könyvtárában

Előfizetés	2001	2002	2003	2004
Nyomtatott változat	231	150	131	145
Elektronikus formátum	0	245	892	1024
Összesen	231	395	1023	1169

A konzorcium tagjaként történő beszerzésre évről évre nagyobb összeget fordítottak, és egyre kevesebb pénz maradt a könyvek és egyéb, a csomagokban nem tartozó folyóiratok beszerzésére, amelyekre a kórháznak egyébként szüksége lenne. A könyvtárak egyik fontos szolgáltatása a dokumentumkérés, illetve küldés. A madridi bizottság 2004-ben kísérleti ingyenes dokumentumszolgáltatási projektet indított. A 2. táblázat a kérések és küldések alakulását mutatja.

2. táblázat

A dokumentumszolgáltatást jellemző adatok a Móstoles kórház könyvtárában

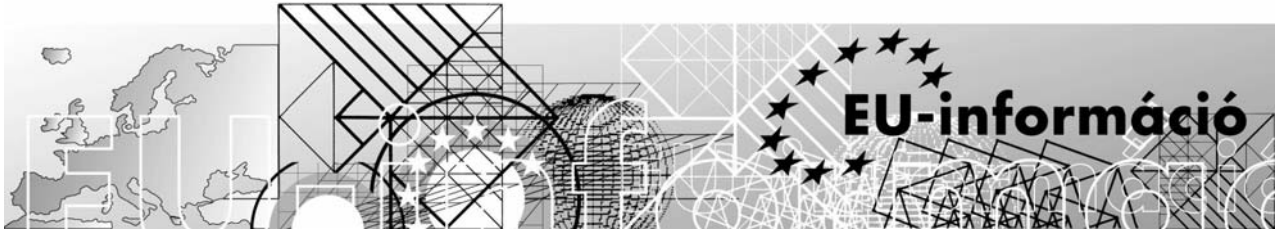
Megrendelés	2001	2002	2003	2004
Küldés	670	486	674	1143
Kérés	638	512	641	737
Összesen	1308	998	1315	2180

Összehasonlítva a folyóiratcímek és a dokumentumszolgáltatási megrendelések számának növekedését, megállapítható, hogy a folyóiratok számának növekedése nem vont maga után a dokumentumszolgáltatás csökkenését sem a könyvtár által kért, sem az általa küldött dokumentumoknál.

Összefoglalva elmondható, hogy a konzorciumi keretekben történő folyóirat-előfizetés lényegesen megnöveli a könyvtárakban elérhető folyóiratok számát, mégsem ideális megoldás, mivel a könyvtárak elvesztik önálló beszerzési döntésük lehetőségét.

/SAN JOSÉ, Blanca–PACIOS, Ana R.: The impact of consortia purchasing of periodical publications on the document supply service. = Interlending & Document Supply, 33. köt. 4. sz. 2005. p. 189–195./

(Viszocsek Eszter)

E havi rovatunkban felhívjuk a figyelmet arra, hogy tovább folyik a bizottsági munka az uniós kommunikáció megújításával kapcsolatban; ismertetjük az Eurobarometer legújabb, a kultúrával kapcsolatos felméréseinek főbb megállapításait, valamint a Bizottság Központi Könyvtárának 2006. évi jelentését. – K. K. Á.

Fehér Könyv az Európai Kommunikációs Politikáról

Az *Európai Bizottság* 2005 júliusában tette közzé azt az Európáról folytatott kommunikációról szóló Cselekvési Tervet, amelyben a kommunikáció javítása érdekében 50 belső gyakorlati intézkedést nevezett meg. A dokumentumot 2005 októberében a demokrácia, párbeszéd és vita (*Dialogue, Debate, Democracy*) megerősítését szolgáló D-terv követte, amelynek célja az Európai Unió jövőjéről szóló nemzeti és európai szintű nyilvános vitára való ösztönzés volt.

A bizottság 2006. október 1-jén fogadta el az *Európai Kommunikációs Politikáról* szóló *Fehér Könyvét*. A dokumentumot 2006. február 1. és szeptember 30. között nyilvános konzultációra bocsátották a bizottság honlapján keresztül. Az intézmények és magánszemélyek hozzászólásait (amelyek a <http://circa.europa.eu/Public/irc/press/whitepaper/home> oldalon érhetők el) a bizottsági szakértők igyekeztek feldolgozni, elemezni, és a leghasznosabb ötleteket beépíteni abba az új hivatalos bizottsági anyagba, amely a *Communicating Europe in Partnership* címet viseli, s 2007. október 3-án látott napvilágot (http://ec.europa.eu/communication_white_paper/doc/com2007_568_en.pdf). A dokumentum az Európai Bizottságnak Európáról, az Európai Unióról folytatott kommunikációval kapcsolatos javaslatait tartalmazza.

Az új dokumentum szerint az átfogó cél az uniós intézmények és a tagállamok által folytatott kommunikációs tevékenységek összehangolása annak érdekében, hogy az uniós polgárok könnyebben hozzáférjenek az EU tevékenységéről szóló információkhoz, és jobban megértsék azok mindennapi életre gyakorolt következményeit – európai, nem-

zeti és helyi szinten egyaránt. Ennek érdekében a bizottság kommunikációs tevékenységét e három szintre alkalmazva kell végrehajtani, erősítve közben az európai állampolgárság eszméjét.

Az új bizottsági dokumentum konkrét javaslatai a következők:

1. Olyan intézményközi megállapodás életre hívása, amely keretet teremt az uniós intézmények és a tagállamok által folytatott kommunikációs tevékenységek összehangolására.
2. A tagállamok, illetve a bizottság és a tagállamok közötti együttműködés ösztönzése közös kommunikációs kezdeményezések elősegítése érdekében. E kezdeményezésekhez a bizottság anyagi hátteret, míg a tagállamok emberi erőforrást és infrastruktúrát nyújtanak. (Ilyen együttműködés már létezik Németországban, Szlovéniában és Magyarországon.)
3. Európai közéleti találkozóhely-hálózat (*European Public Spaces*) létrehozása a tagállamokban. A hálózat valódi találkozási helyet adna az állampolgároknak, a civil szervezeteknek, a politikai élet és a média szereplőinek arra, hogy megvitassák Európa aktuális kérdéseit; otthont teremtve kiállításoknak, filmvetítéseknek, vitafórumoknak stb.
4. Az iskolai oktatás azon területeinek megjelölése, ahol az uniós szintű közös fellépés a tagállamok javát szolgálhatná. Ennek keretében a bizottság megvizsgálná, hogyan tudnak az iskolák a leghatékonyabban hozzájárulni ahhoz, hogy a fiatalok felelősségteljes, az európai értékeket magukénak valló és követő állampolgárokká váljanak.
5. Az Eurobarometer közvélemény-kutatási eszköz megerősítése, hiszen e felmérések központi szerepet játszanak abban, hogy az illetékes szervek tudják, mit gondolnak az európaiak, s mit várnak az uniótól.

6. Egy ún. *Pilot Information Network* létrehozása az európai és nemzeti politikusok, újságírók és más véleményformálók közötti kommunikáció fejlesztése céljából. A hálózat az interneten keresztül nyújtana vitafórumot az érintett szereplőknek.

Az elkövetkező hónapokban az Európai Bizottság:

- új internet-stratégiát fogad el a civil társadalom hálózatainak, illetve privát és közösségi szektor EU-val kapcsolatos honlapjainak támogatására;
- új audiovizuális stratégiát fogad el az európai televíziós társaságok és produkciós irodák uniós kérdésekkel foglalkozó műsorainak támogatására;
- újabb kommunikációs akciót indít el a D-tervvel kapcsolatosan. Az akció fő célja olyan civil projektek támogatása lesz, amelyek elősegítik a szervezetek és tagjaik részvételét a 2009-es európai parlamenti választásokon.

A kommunikációs tevékenységekben továbbra is megmarad a *többnyelvűség* elvének alkalmazása. Az elmúlt években a bizottság megduplázta azoknak a nyelveknek a számát, amelyekeken eljuttatja üzeneteit és információit a polgárokhoz, többek között a tagállami képviselőket működtető fordítószolgálatok segítségével.

Ugyancsak prioritás marad a *helyi szintű cselekvés (going local)* elve: ez segíti az állampolgárok bevonását az európai szintű vitákba, egyeztetésekbe. Ennek érdekében megerősítik a tagállami képviselőket és az *Europe Direct* hálózatok működését.

További információk a témában:

- Margot Wallström EU-biztos honlapja:
http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/index_en.htm
- intézményközi megállapodás:
http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/COM2007_569_en.pdf
- hatáselemzés:
http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/SEC2007_1265_en.pdf
- hatáselemzés összefoglalása:
http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/SEC2007_1267_en.pdf
- Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóság:
http://ec.europa.eu/dgs/communication/index_en.htm

Kapcsolódó hír

Hangsúlyosabb EU-kommunikáció 90 millió euróból

Sürgős változásra van szükség az Európai Unió kommunikációjában; a brüsszeli bizottság jövőre 90 millió eurót költ az állampolgárokkal való kapcsolattartásra – mondta *Panajotisz Karvunisz*, az Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóságának főigazgató-helyettese október 9-én Budapesten. Az embereknek tudniuk kell, milyen európai, vagy nemzeti szinten születnek a mindennapi életüket befolyásoló döntések. Jelenleg keveset tudnak az állampolgárok az unióról – mondta *Panajotisz Karvunisz*. Hozzátette: ennek érdekében új audiovizuális és internet-stratégia kell. A választópolgárokkal közvetlenül kell felvenni a kapcsolatot, kétoldalú, interaktív kommunikációra van szükség. Azt is elmondta, hogy a 2008-ra kommunikációra tervezett 90 millió euró nemzeti szinten soknak tűnik, de európai mércével, az egyes állampolgárokra vetítve nem az. Jövőre egyebek mellett a belső piacra, az energia és klímaváltozás kérdésére és a bevándorlás témakörére építi a kommunikációját a brüsszeli bizottság.

Az Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóságának adatai szerint az európai intézményekkel mintegy 1200 újságíró van mindennapi kapcsolatban, összesen pedig 25 ezer zszurnaliszta foglalkozik uniós témákkal a közösségben (**forrás: <http://www.euractiv.hu>**).

Európai kulturális értékek – új Eurobarometer felmérés

2007 szeptemberében adta közre az Európai Bizottság azt az új Eurobarometer felmérését, amelyben az EU-polgárok európai kulturális értékekkel kapcsolatos attitűdjét vizsgálta. A felmérést 2007 februárjában és márciusában 27 tagállam összesen 26 000 állampolgárának bevonásával készítették.

A felmérés fontosabb megállapításai a következők voltak:

- Az európaiak 89%-a úgy gondolja, hogy uniós szinten jobban kellene segíteni a kultúrát.
- 88% úgy érzi, hogy a kulturális kapcsolatok fontosak, ezért felhívják az Európai Uniót annak támogatására.

- 77%-nak fontos az életében a kultúra.
- A válaszadók 76% úgy véli, hogy a kulturális sokszínűség olyan meghatározó tulajdonsága a kontinensnek, amely erősíti az európai kultúra hatását a mindennapi életben.
- Az európaiak 67%-a szerint az európai országoknak nagyon sok közös kulturális jellemzője van más országokhoz képest.
- 58% válaszolta, hogy a globalizáció pozitív hatással van az európai kultúrára, mivel új dinamizmust ad annak, szélesítve ezzel Európa hatását a világban.
- A válaszolók 56%-a szerint az iskolai idegennyelv-oktatás segíti, hogy a különböző európai népek jobban megismerjék és megértsék egymást, és 41% szerint hasonló pozitív következményekkel járna a diákok és az oktatók cse-reprogramjainak további támogatása is.

További információk:

- <http://ec.europa.eu/culture>
- http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info_studies/eurobarometer_en.html
- teljes jelentés:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_278_en.pdf
- összefoglaló:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_278_sum_en.pdf

Az Európai Bizottság Központi Könyvtárának 2006. évi jelentése

Megjelent az Európai Bizottság Központi Könyvtárának (Brüsszel, Luxemburg) éves jelentése. Ebből idézzük a fontosabb pontokat.

1. Új integrált könyvtári rendszer és az ECLAS katalógus

Míg a 2005-ös év az ALEPH 500 rendszerre való áttérés előkészítéséről szólt (rekordok előkészítése az áttöltésre), 2006 a rendszer teljes üzembe helyezését hozta, többek között az ECLAS katalógus új verziójának előkészítését és az ALEPH-be töltését. Az új katalógust 2006 szeptemberében nyitották meg a bizottsági alkalmazottak, 2007 elején pedig a külső, internetes felhasználók számára. A katalógus felhasználóbarát felülete angolul és franciául érhető el, és számos új keresési lehetőséget kínál mind a kezdő, mind a gyakorlott felhasználóknak.

2. Állománygyarapítás (1. táblázat)

1. táblázat

Gyarapítási adatok

	Új beszerzések	Újságok	Folyóiratok
Brüsszel	6832	1671 előfizetés 233 cím	1965 előfizetés 1524 cím
Luxemburg	513	76 előfizetés 39 cím	168 előfizetés 167 cím

2006-ban mintegy 1800 periodikum volt elérhető a bizottsági alkalmazottak számára teljes szövegű online hozzáféréssel. Ezek mintegy fele származott kereskedelmi forrásokból, a többi nemzetközi és uniós kiadvány volt.

3. Katalogizálás

2006. december 31-ig 11 800 új katalógusrekord készült, mellyel 387 157-re nőtt a rekordok száma.

4. Kölcsönzés

A Központi Könyvtár és a hálózatába tartozó főigazgatósági könyvtárak (RéseauBIB hálózat) összes kölcsönzéseinek száma 16 137 volt, ebből 5659-et a brüsszeli központi egység bonyolított. A luxemburgi részleg kölcsönzéseinek száma 333.

5. Az ECLAS katalógus használata

(Az ALEPH-be való áttöltés idején a katalógus nem volt frissítve.) (2. táblázat.)

2. táblázat

Az ECLAS használati adatai

Napi katalógushasználat	
Összesen	2105
Belső	555
Külső	1550

6. Képzések

2006-ban a Központi Könyvtár számos képzést szervezett – elsősorban az ALEPH egyes moduljainak üzembe állításával összefüggésben (3. táblázat).

7. EUROLIB

Az EUROLIB hálózat intézményi és társult tagjai 2006-ban kétszer találkoztak:

3. táblázat

Képzési adatok

Kurzus	Résztevők száma			
	BXL	LUX	BXL	LUX
OPAC-használat, keresés a katalógusban	4	2	14	18
Kölcsönzési modul használata	6	–	20	–
Katalogizálás	3	2	18	13
Könyvtárközi kölcsönzés	2	–	6	–
Folyóirat modul használata	8	1	49	6
Szerzeményezési modul használata	5	–	29	–
Összesen	33		173	

- május 18–19. között a hollandiai Maastrichtban az új EUROLIB honlap, az ALEPH rendszer és forgalmazójának bemutatkozása, az elektronikus források könyvtári használatának kérdései, valamint az *EU Bookshop-LIBCO* projekt került napirendre;
- október 12-én Luxemburgban, a Kiadóhivatal központjában, a közbeszerzési pályázatok kiírásának kérdéseiről volt szó.

8. Külkapcsolatok

2006-ban a Központi Könyvtár a következő nemzetközi találkozókban vett részt:

- 12th International Conference “E-inclusion or e-isolation?” (Jagiellonian University, Kraków, 5–6 June);
- 35th LIBER Annual Conference (Uppsala University, 6–7 July);
- 1st meeting of IGeLU (International Group of Ex Libris Users), (Swedish Film Institute, Stockholm, 4–7 September);
- Seminar on “How to manage e-acquisitions: Electronic Resource Management (ERM) tools” (University of Helsinki, Helsinki, 18–19 September);
- Annual meeting of the Spanish “Europe Direct” network: presentation of the new version of the ECLAS catalogue (Oviedo Chamber of Commerce, Oviedo, 13 November);
- Presentation on “Copyright on EC publications” (OPOCE, Luxembourg, 5 December).

9. Szolgáltatások

A brüsszeli és a luxemburgi könyvtár szolgáltatásait az európai intézmények munkatársai (belső felhasználók), és a közösség működését kutató diákok, oktatók, jogászok stb. (külső felhasználók) vehetik igénybe. Az első felhasználói kör a szolgál-

tatásokat elektronikusan is elérheti (katalógus, kölcsönzés, másoláskérés), míg a külső felhasználók elektronikusan csak az online katalógust használhatják – a többi szolgáltatás igénybevételéhez előzetesen be kell jelentkezniük. A brüsszeli és luxemburgi olvasótermi szolgáltatásokat a 4., 6. táblázat, a külső felhasználók adatait az 5. táblázat foglalja össze.

4. táblázat

Olvasótermi szolgáltatások Brüsszelben

Látogatók száma (belső és külső)	Kb. 4000
Külső felhasználóknak engedélyezett látogatások száma (napi belépők, illetve max. 1 évig érvényes belépők)	2731
Bibliográfiai információk	4572
Telefonos kérdések	1994
Fax kérdések	453
E-mail kérdések	8187
Raktárból kivett munkák száma	22 436
Munkatársak másolási kérései (oldalak száma)	113 899

Fontos megjegyezni, hogy a rendszermigráció miatt az olvasóterem 2006. január és március között különleges nyitva tartással, csak reggelente volt látogatható. A napi látogatók becsült száma kb. 25 fő volt.

5. táblázat

Külső felhasználók a brüsszeli könyvtárban

Belépőkártyák száma összesen	345
– ebből diák	222
– szakember	123
Csoportlátogatások száma	24

6. táblázat

Olvasótermi szolgáltatások Luxemburgban

Olvasók	Kb. 3000
Külső olvasók	405
Csoportos látogatások	0
Bibliográfiai keresések	3500
Munkatársak másolási kérései (oldalak száma)	65 040

A napi látogatók becsült száma kb. 15 fő volt.

10. Könyvtárközi kölcsönzések

A brüsszeli bizottsági munkatársak 778 kérése 842 kötet kölcsönkérését jelentett a könyvtárnak. Ez a 2005-ös adatokhoz képest 20%-os növekedést mutatott. A 778 kérésből 652-t sikerült teljesíteni.

A brüsszeli könyvtár 79 kérést kapott más könyvtárraktól. Ez a szám kisebb, mint a 2005-ös, ami feltehetően annak köszönhető, hogy a rendszermigráció miatt 2006-ban nem épült a katalógus.

11. Kiadványok

A brüsszeli könyvtár két negyedéves bibliográfiai sorozatot jelentet meg: az *EUR series* címűt (amely az EU-val és politikájával kapcsolatban megjelenő cikkeket listáz) és az *INT series* címűt (amely az uniót érintő nemzetközi politikai és gazdasági cikkeket dolgoz fel).

További információ:

http://ec.europa.eu/libraries/doc/centrallibrary/rapport_2006_en.pdf

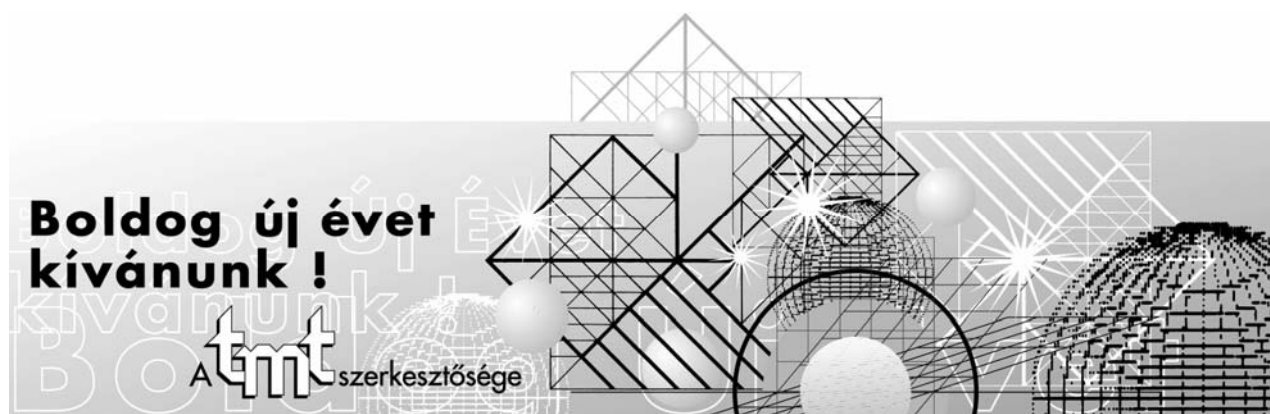
EUtube

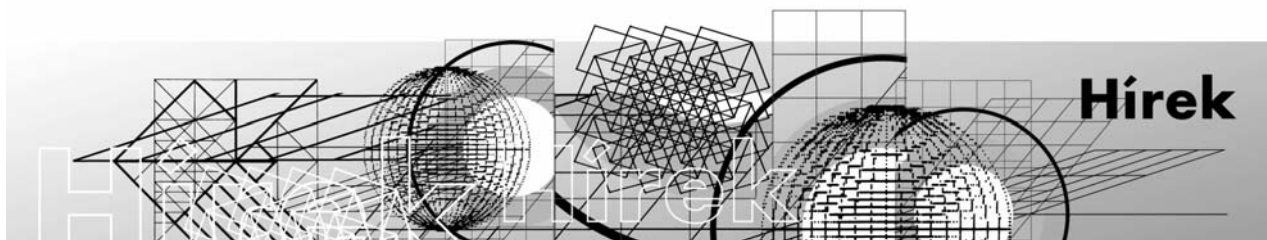
Több mint egymillió találatot és mintegy hétmillió letöltést ért el az *EUtube*, az Európai Bizottság saját csatornája a *YouTube* oldalán, az elindítása óta eltelt alig három hónap alatt. A csatornán jelenleg 69 videoklip látható, az EU háború utáni első történelmi lépéseitől napjaink éghajlatváltozás elleni küzdelméig számos témában. A legtöbbször megtekintett felvétel, amelyre bámulatosan sokszor, 4,2 milliószor kattintottak, az EU „MEDIA” elnevezésű programját népszerűsítő „LOVE – Film lovers will love this!” (Szerelem – a mozirajongók imádni fogják!) című videó. Az oldal címe: <http://www.youtube.com/eutube> (Forrás: Az Európai Bizottság sajtóközleménye. IP/07/1498. 2007. október 15.)

Ajánlott webcímek

- A Reform Szerződés szövege október elejétől elérhető a tanács honlapján: http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1317&lang=en&mode=g
- Honlap az Európai Unió 2007–2013 közötti költségvetéséről és annak felhasználásáról – angol nyelven: <http://www.2007-2013.eu/>
- Európai Közigazgatási Iskola: http://europa.eu/eas/index_en.htm
- Európai Bizottság Oktatási, Audiovizuális és Kulturális Végrehajtó Ügynökség: <http://eacea.ec.europa.eu/index.htm>
- A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség megújult honlapja: <http://www.nfu.hu/>

Összeállította: **Kovácsné Koreny Ágnes**

IFLA-hírek

IFLA-kongresszus, 2010

Az IFLA a 2010-ben tartandó *Könyvtári és Információs Világkongresszusa* házigazdájául az *Australian Library and Information Associationt* (ALIA), valamint Brisbane városát választotta. A házigazdák büszkék arra, hogy a több ezer főt vonzó kongresszus megrendezésének lehetőségét kemény versenyben nyerték el. Ausztráliában a lakosság több mint fele beiratkozott olvasó a közkönyvtárakban, s az egyetemi könyvtáraknak közel egymillió használójuk van. Az ALIA 6000 tagot és 11 millió könyvtárhasználót képvisel.

Támogatás a Bill & Melinda Gates Alapítványtól

Az IFLA durbani (Dél-Afrika) világkongresszusán jelentette be, hogy egymillió dolláros támogatást kapott a *Bill & Melinda Gates Foundation Global Libraries* kezdeményezésétől. Az összeg rendelkezése megerősíti azt a fontos szerepet, amelyet a könyvtárak játszanak az információs társadalom fejlesztésében, az információhoz való szabad hozzáférésben és a kifejezés szabadságában. E támogatás odaítélésével az alapítvány és az IFLA együttműködése új szakaszába lépett. Az alapítvány a tanulás és az információ központjaiként

tekint a könyvtárakra, amelyek lehetőséget nyújtanak az embereknek művelődni, munkát találni, vállalkozást folytatni és gondolataikat kicserélni szerte a világon. Az alapítvány mindenkinek segíteni akar abban, hogy egészséges és eredményes életet folytathasson. Ebben a munkában számít az IFLA-ra is, amelynek 150 országban 1600 tagja van, s egyesületi és intézményi tagjai 500 000 könyvtarost és könyvtári dolgozót, valamint közel kétmilliárd regisztrált használót képviselnek. Az alapítvány évente az IFLA világkongresszusán adja át az *Access to Learning Award*-ját. Ez a díj a közkönyvtárakban vagy kapcsolódó szervezetekben az online információhoz való szabad (ingyenes) hozzáférés érdekében kifejtett innovációs tevékenységet ismeri el.

Választások az IFLA-ban, 2007

Ellen R. Tise-t, a *University of Stellenbosch* (Dél-Afriakai Köztársaság) könyvtári és információs szolgáltatásainak igazgatónőjét választották meg az IFLA új elnökévé. 2007 és 2009 között mint előzetesen megválasztott elnök fog működni a jelenlegi elnök, *Claudia Lux* mellett, majd 2009-ben kezdi meg kétéves elnöki periódusát. (Rise asszony *Adolfo Rodriguez Gallardo* (Mexikó) ellen nyerte el az elnöki tisztséget.)

A 2007 és 2009 között szolgáló irányító tanács (Governing Board) tagjaivá az alábbiakat választották:

<i>Gunnar Sahlin</i> (Svédország)	– második periódus	1185 szavazat
<i>Barbara Schleihsagen</i> (Németország)	– első periódus	1169 szavazat
<i>Bob McKee</i> (Egyesült Királyság)	– második periódus	1164 szavazat
<i>Barbara J. Ford</i> (USA)	– második periódus	1158 szavazat
<i>Réjean Savard</i> (Kanada)	– második periódus	1131 szavazat
<i>Danielle Mincio</i> (Svájc)	– első periódus	1011 szavazat
<i>Zhang Xiaolin</i> (Kína)	– második periódus	1032 szavazat
<i>Helena Asamoah-Hassan</i> (Ghana)	– első periódus	1025 szavazat
<i>Joaquín Selgas Gutiérrez</i> (Spanyolország)	– első periódus	911 szavazat
<i>Pascal Sanz</i> (Franciaország)	– első periódus	940 szavazat

//FLA-levelezőlista ifla-I@infoserv.inist.frl

Összeállította: Papp István